

תפיסות של "עובדות נערה" בשרותי הרווחה ביחס לזנות ונערות בזנות1

אוניברסיטת תל אביב

בית ספר לעבודה סוציאלית ע"ש בוב שאפל

תפיסות של "עובדות נערה" בשרותי הרווחה

ביחס לזנות ונערות בזנות

חיבור זה מוגש כעבודת גמר

לקראת התואר "מוסמך אוניברסיטה בעבודה סוציאלית"

באוניברסיטת תל אביב

על-ידי

רעות לוגסי

העבודה הוכנה בהדרכת

פרופ' עינת פלד

אוקטובר 2010

תקציר

בישראל קיימות הערכות כי ישנם אלפי בני נוער אשר נקלעו לזנות. הגדרת זנות קטינים מורכבת, גבולותיה אינם ברורים והיא טומנת בחובה סטיגמות חברתיות ורגשות קשים. לאור זאת, ישנה קריאה למטפלים בנערות להיות מודעים לרגשותיהם ותפיסותיהם ביחס לזנות ונערות בזנות, על מנת להתחבר אליהן ולרכוש את אמונן. על רקע מורכבות הגדרת הזנות בקרב נערות והטיפול בה, כמו גם על רקע החוויה האישית שלי בטיפול בזנות נערות מצאתי לנכון לעסוק במחקר זה בתפיסות של עובדות נערה בשירותי הרווחה ביחס לזנות ולבדוק כיצד עוצבו אצלן עמדות אלה.

רקע תיאורטי

תפיסות ועמדות אישיות מעוצבות בתוך הקשר חברתי ונמצאות בדיאלוג מתמיד עמו. על כן, לצורך הבנת התפיסות והעמדות של העובדות ביחס לזנות ונערות נסקרת ספרות רלוונטית העוסקת בהגדרות של זנות ונערות, תוך התייחסות לגבול הדק שבין המושגים הפקרות מינית, פגיעה מינית וזנות. מובאות גישות תיאורטיות שונות ביחס לזנות, החל מראיית הזנות כרע הכרחי בחברה ושיטה לניצול נשים ועד לתפיסתה כעבודה לגיטימית בחברה קפיטליסטית. מפורטים דפוסים עיקריים להתמודדות מדינות שונות ומדינת ישראל עם זנות, מתוך הנחה כי ליחס המדינה השפעה על עיצוב תפיסות הפרט בה. לבסוף, נסקרת ספרות העוסקת בתפיסות של מין ומניות על ידי אנשי טיפול והאופן בו הן באות לידי ביטוי בשירותים הקיימים בעולם ובארץ עבור נערות במצוקה ובכללן נערות בזנות.

שיטת המחקר

המחקר נעשה תוך שימוש במתודולוגיה איכותנית נטורליסטית- קונסטרוקטיביסטית והשתתפו בו 15 עובדות סוציאליות העובדות ביחידות לנערה בשירותי הרווחה ברחבי הארץ. העובדות רואינות בראיונות עומק חצי מובנים שנותחו בהתאם לעקרונות ניתוח תוכן, על מנת ליצור ציר מרכזי ומארגן לממצאי המחקר המשקף את תפיסותיהן של המרואיינות.

ממצאים

הממצא המרכזי שעלה מהראיונות הוא כי לתפיסת העובדות אין נערות בזנות וכי המושגים זנות ונערות לא מתחברים. פרק הממצאים, על ארבעת חלקיו, מציג את הפיצול וההרחקה בין המושגים ומנסה להבין כיצד עוצבו תפיסות אלו וכיצד הן באות לידי ביטוי בפרקטיקה. מהראיונות עלה כי השיח אודות זנות לא היה שגור בקרב העובדות. במהלך הראיון הן נדרשו לגיבוש הנרטיב האישי שלהן בנושא והתמודדו עם התכנים הקשים שהזנות טומנת בחובה. בהגדרת הזנות, העובדות התייחסו לשלושה מימדים: מהי זנות, מי הן המעורבות בזנות והאם יש בחירה בעיסוק בזנות. באמצעות בחינת מימדים

אלה מוסברת ההנגדה והבינאריות בתפיסת העובדות ביחס למושגים "זנות" ו"נערות". נקודות המבט המרובות והמגוונות של המרואיינות כנשים וכעובדות סוציאליות העמיקו את ההבנה על הדרך בה עיצבו את תפיסת הזנות. לבסוף, מוצגים היבטים שונים שהעלו העובדות ביחס לפרקטיקה עם נערות המעורבות בזנות, המושפעת מהעדר מדיניות ברורה ביחס להגדרה ולטיפול בנערות אלו.

דיון

לאור עמדתן של העובדות כי אין נערות בזנות והפיצול שהן עשו בין המושגים נערות וזנות עלה הצורך לברר למה מתכוונות העובדות כשהן אומרות "אין". ראשית, מוסבר ה"אין" כנובע מהגדרת המושג זנות וההנגדה בין זנות נערות לזנות נשים. שנית, מוצע כי תפיסת המרואיינות הושפעה מהפער שבין התפיסות החברתיות הרואות בזנות קללה והאֶשְׁמָה לבין השיח הרואה זנות כמונח מקצועי. לבסוף נבחנת האפשרות כי הקושי של העובדות לחבר בין זנות לנערות מושתת על הקשר שבין תפיסות של מיניות תקינה בגיל ההתבגרות להגדרת זנות נערות.

הנחת המוצא של מחקר זה היא כי האופן בו תופסות העובדות הסוציאליות זנות נערות מושפעת מהערכים האישיים שלהן, ערכי החברה בה הן חיות, זהותן המקצועית והתנסויות אישיות ומקצועיות הנוגעות לעולם התוכן של זנות. עבודה זו בכלל ופרק הדיון בפרט שופכים אור על ההשפעות שיש לכל אלו על תפיסתן של העובדות ביחס לזנות ונערות בזנות. בסיום העבודה מוצעות השלכות מחקר זה לפרקטיקה ולמחקרי המשך ומתוארות מגבלות המחקר.

תוכן עניינים

2	תקציר.....
4	תוכן עניינים.....
6	פרולוג.....
7	מבוא.....
8	מהי זנות וזנות נערות?
8	הגדרות של זנות.....
10	מצבים של זנות.....
10	הגדרה של זנות נערות.....
14	גיל הכניסה לזנות.....
14	היקף תופעת הזנות בקרב נערות.....
15	תפיסות של זנות ונערות בזנות.....
16	הגישה הסוציולוגית פונקציונליסטית.....
17	תיאוריות פסיכולוגיות.....
18	הגישה הפמיניסטית רדיקאלית.....
20	התפיסה הפמיניסטית ליברלית.....
22	התיאוריה הפלורליסטית מינית רדיקאלית (Radical Sexual Pluralist Theory).....
24	החוק כתמונת ראי לתפיסת הזנות.....
26	יחס החוק הישראלי לזנות.....
27	הגנה על קטינים בישראל מתוקף חוק.....
28	האופן בו מתעצבות התפיסות של עובדים סוציאליים ביחס לזנות נערות.....
28	האופן בו נתפסת מיניות של נערות בקרב אנשי הטיפול.....
29	האופן בו נתפסות נערות בסיכון על ידי שרותי הרווחה.....
31	תוכניות טיפול עבור נערות בסיכון.....
34	תפיסות של זנות נערות בקרב עובדות סוציאליות ישראליות.....
36	שיטת המחקר.....
36	עיצוב המחקר על ידי החוקרת.....
37	שדה אוכלוסיית המחקר ומדגם.....
38	הליך הדגימה.....
38	כלי איסוף הנתונים.....
38	הליך איסוף הנתונים.....
39	הליך ניתוח נתונים.....
40	סטנדרטים להערכת איכות המחקר.....
41	אתיקה.....
43	ממצאים.....
43	נערות בזנות- האם קיימת תופעה כזו?
44	"אצלנו אין נערות בזנות"- תאום ציפיות.....
46	"אני לא מספיק מכירה מה אני חושבת על זה" - הראיון כמרחב ליצירת הנרטיב.....

48"קטינה זה אופרה אחרת"- נערות וזנות- למה זה לא מתחבר?
48 מהי זנות?
54 מי הן המעורבות בזנות?
58 האם יש בחירה בזנות?
62 אישה ועובדת סוציאליות- זהויות המעצבות את תפיסת הזנות
63 התבוננות על הזנות כאישה
66 התבוננות על זנות כעובדת סוציאלית
69 הטיפול בזנות נערות כפרקטיקה ייחודית
70 כיצד מדברים על זנות?
72 כיצד מטפלים בזנות נערות?
75דיון
75 הנגדות בין נעורים לזנות נשים
76 זנות- קללה או מונח מקצועי?
79 תפיסות של מיניות תקינה כתשתית להגדרת זנות נערות
82 השלכות המחקר להתערבות :
84 השלכות למחקר נוסף
84 מגבלות המחקר
85אפילוג
86ביבליוגרפיה
	Error! Bookmark not defined.נספחים

פרולוג

את עבודת מחקר זו אני מקדישה לנערה אחת יקרה ומיוחדת אשר זכיתי ללוות במשך יותר משנתיים בשרות המבחן לנוער, דרכה נחשפתי לעולם הקשה והמורכב של הזנות בקרב נערות. כיום, במבט לאחור אני יכולה להתבונן על תהליך הטיפול בנערה זו, כמו גם על התהליך האישי אותו עברתי במהלך הטיפול בה ולומר כי עמדתיי ביחס לזנות והנשים בה השתנו בעקבות הקשר עמה.

את העמדות שלי והאופן בו הן עוצבו לאורך אותה תקופה, אחלק לשלוש סוגיות עמן התמודדתי ובכל אחת מהן נעתי בתהליך מטלטל על פני שני קצוות רצף. את הסוגיה הראשונה אגדיר כ- "זונה או נערה בסיכון?". הדיאלוג הפנימי שהתחולל אצלי סביב מצבה של הנערה מצא את ביטויו בקושי שלי להכיר בכך שהנערה מעורבת בזנות. ההכרה בכך הייתה מורכבת עבורי ונדרש לי זמן רב להתבונן במציאות נכוחה ולהציף את הסוגיה הזו אל מול עצמי ובחדר הטיפול. הרצון להמשיך ולראות אותה "רק" כנערה במצוקה ולא כזונה, מוביל אותי לסוגיה השנייה שהעסיקה אותי- "מופקרת או קורבן חסר ישע". בתחילת התהליך היה לי מעט ידע אודות נערות בזנות. דעותיי הקדומות אודות נשים וזנות ליוו את תחילת הטיפול בה והתמוססו לאיטן בעקבות רכישת ידע תיאורטי ולמידה. תהליך הלמידה סייע לי לראות את הנערה כקורבן, כמו גם בעלת כוחות ומשאבים פנימיים וזאת מבלי להאשים אותה ולראות בה סוטה ומופקרת. כאן מתחדדת הסוגיה השלישית, סוגיית ה"האשמה אל מול האשמה" בקשר עמה. בתחילת הדרך עסקתי רבות בהאשמות כלפיה- ראיתי בה נערה אשר אישיותה פגועה, חולה וזקוקה לריפוי. בתהליך ארוך של חשיפת עולמה ועולמי, חשתי כיצד אני מפסיקה להאשים אותה. מנגד, התעצמה אצלי אוזלת היד שלי ושל המערכת, בהעדר כלים ומשאבים לסייע לה. בנוסף, חשתי כי המערכת הטיפולית לא עברה את התהליך אותו אני עברתי ועדיין תופסת את הנערה בזנות כמי שיש לקחת עליה אחריות מלאה וקולה אינו נשמע ואינו רלוונטי.

לאור ההבנה כי לתפיסות, והעמדות האישיות יש השפעה ישירה על הטיפול בנערות אלה, בחרתי לחקור את הנושא לעומק, לשמוע ולהשמיע את קולן של עובדות סוציאליות נוספות אשר מטפלות גם הן בנערות המעורבות בזנות.

מבוא

מחקר זה מבקש לבחון כיצד תופסות עובדות נערה בשירותי הרווחה זנות ונערות בזנות, שכן מחקרים רבים מצאו כי פעמים רבות הכניסה לזנות מתרחשת בשלבים המוקדמים של גיל ההתבגרות (גור, 2008; גור, 2004; דיוויס-כהן, 2008; נפתלי ובקשי, 1997; Saphira & Oliver, 2002; Bell & Todd, 1998). לרב, זנות בגיל ההתבגרות מתפתחת בעקבות אירועי חיים קשים הכוללים התעללות פיזית ומינית, הזנחה או דחייה של המשפחה, חוסר תפקוד משפחתי ועוני, הבאים לידי ביטוי בהתנהגויות של בריחה מהבית, אי ביקור סדיר בביה"ס, עבריינות וסמים (גור, 2008; Bell & Todd, 1998; Flowers, 2005; Jesson, 1993). אותן נערות אשר נמצאות במצבי סיכון ומצוקה ומתנהגות באופנים שאינם תואמים את הנורמה המקובלת, מופנות בדרך כלל על ידי גורם זה או אחר (יועצת ביה"ס, רופא, קרוב משפחה, משטרה) לעובדת סוציאלית בקהילה. המפגש בין נערה צעירה הנמצאת בסיכון ובמצוקה לעובדת סוציאלית הנו מפגש טעון ומורכב לשני הצדדים (חיימוביץ, 2005), והוא מורכב אף יותר כאשר הנערה מעורבת בזנות.

מהדו"ח השנתי של עמותת עלי"ם לשנת 2009 עולה כי בישראל למעלה מ- 5000 בני נוער אשר נקלעו לזנות. למעט פרויקט "ערים בלילה" של עמותת עלי"ם המיועד לכלל בני הנוער שנקלעו לזנות, אין מסגרות ייחודיות לנערות שמטרתן לסייע בתהליך היציאה מהזנות וקיימות מעט מאוד הכשרות מקצועיות לעובדים סוציאליים או עובדי טיפול אחרים, הפוגשים אוכלוסיה זו במסגרת עבודתם. רק לאחרונה החלו בארץ להכיר בעובדה כי יש צורך בשירותים ייחודיים לנשים בזנות וכעת מתחילות לקום מסגרות ייחודיות, בשלב זה רק עבור נשים בוגרות.

גרין (Green, 1992), אשר חקרה את צרכיהן של נערות צעירות אשר מעורבות בזנות, סבורה, כי הזנות מעוררת בחברה רגשות חזקים המבוססים על עמדות וסטיגמות חברתיות. לדבריה, על המטפלים בנוער וצעירים להיות מודעים לרגשותיהם ולתפיסות שלהם ביחס לזנות ונערות בזנות שכן, על מנת להצליח להתחבר לנערות אלו ולרכוש את אמונן, עליהם להיות נקיים מדעות קדומות.

במחקר זה אבקש לבחון כיצד תופסות עובדות סוציאליות, המטפלות בנערות במצוקה, זנות ונערות בזנות, כיצד מתגבשת אצלן תפיסה זו וממה היא מושפעת. הנחת המוצא של המחקר היא כי האופן בו תופסות העובדות הסוציאליות זנות נערות מושפעת מהערכים שלהן, ערכי החברה בה הן חיות וזהותן המקצועית, כמו גם מהתנסויות אישיות ומקצועיות, כולל התנסות בטיפול בנערות בזנות. אני מאמינה כי תפיסות אלו משפיעות על אופן ההיקשרות בין העובדות לנערות, יכולת האמפטיה כלפיהן, והיכולת לזהות ולהבין את צרכיהן.

מטרתו הראשונית של המחקר היא לשפוך אור על התמודדתן המורכבת של העובדות הסוציאליות עם נושא הזנות. בעוד עבודתן רצופת קשיים ואתגרים במפגש עם נערות המעורבות בזנות ואולי גם במפגש עם עצמן סביב נושא זה, מעט מאוד ידוע על תפיסותיהן והתנסותן.

אני תקווה כי המחקר יעזור ל'עוזרות' להיות מודעות יותר לתפיסות עמן הן מגיעות לטיפול ושבאות לידי ביטוי בטיפול בנערות אלו ובכך להתמודד טוב יותר עם מורכבות הטיפול בנערות בזנות ואולי אף להפוך לאקטיביסטיות בפיתוח שירותים ייחודיים עבורן.

מהי זנות וזנות נערות?

מהי זנות? האם ניתן להגדירה? פייג וישיניא (2005) סבורה כי כמספר הדעות כך מספר ההגדרות וכי רובן תלויות זמן ותלויות תרבות. שפירא ואוליבר (Saphira & Oliver, 2002), אשר חקרו זנות בקרב בני נוער וילדים בניו-זילנד, סבורים כי ההגדרה נוטה להשתנות בהתאם לזהות המגדיר- הילדים המעורבים בזנות, הלקוחות, אנשי החוק, אנשי הטיפול, החברה, וכו'. בפרק זה ייסקרו ההגדרות השונות שיש למושג זנות בעבר ובהווה ומצבי הזנות הקיימים. בנוסף, תוגדר זנות נערות ויתקיים דיון אודות מורכבות ההגדרה. בסיום תת פרק זה אסקור את גוף הידע העוסק בגיל הכניסה לזנות ובהיקף התופעה של זנות נערות.

הגדרות של זנות

הזנות מוגדרת במילון העברי אבן שושן (2003) כ " ניאוף, זנונים , פריצות, מעשה הזונה, ביאה ביחסי מין שלא במסגרת הנישואין" והזונה מוגדרת כ- "יצאנית, נפקנית, אישה המוכרת את גופה לגברים בעד כסף". גם במילונים בשפה האנגלית הגדרות הזנות והזונה דומות. במילון פינגוין (The Penguin Dictionary, 1994), הזנות מוגדרת כ "שיטה מאורגנת בה הנשים משכירות את עצמן לצורך יחסי מין" והזונה מוגדרת כ- "אישה המשכירה את גופה לשם יחסי מין". פעולת הזנות מוגדרת כ- "פעולה מבישה תמורת רווח כספי". פייג וישיניא (2005) טוענת כי רוב ההגדרות לזנות הן פונקציונאליות וכוללות שלושה מרכיבים עיקריים: הפקרות (בחירת שותף ליחסי המין ללא הבחנה), היעדר מעורבות רגשית בין השותפים למעשה המיני ותשלום עבור שרותי המין. שלושת הקריטריונים הללו להגדרת זנות גמישים ורחבים דיים על מנת להגדיר זנות בחברות שונות בעבר ובהווה.

בלשון המקרא, זונה היא אישה המספקת שירותי מין תמורת תשלום הנקרא "אתנן". התורה, הנבואה וספרות החכמה ראו מקצוע זה בעין רעה (גרובר, 2005), שכן יחסי מין נתפסים כלגיטימיים ונורמטיביים רק במסגרת נישואין. בנוסף, הגדרת הזנות ביהדות תקפה רק לגבי האישה וגבר המקיים יחסי מין שלא במסגרת נישואין אינו מוגדר כך. בנצרות, קיימת התייחסות להיבט הכמותי- אישה הגונה מקיימת יחסי מין רק עם גבר אחד, בעוד הזונה נמצאת עם גברים רבים (Bullogh & Bullogh, 1996). בשונה מהנצרות,

העולם העתיק לא הבליט את האספקט המסחרי של הזנות והזונה הוגדרה כאישה המפקירה את גופה לכל ללא אהבה. בתקופה הויקטוריאנית, במאה ה-19, האמינו כי טבעה של הנקבה חסר את מצב הביניים: עליה להתקיים בטוהר שאין לו רב או בחטא שאין לו תקנה (Ryan, 1997). מכאן, במידה ולאישה מיניות אשר באה לידי ביטוי בדרך כל שהיא, הרי שנחשבה לזונה. ההגדרות שהובאו לעיל מאפיינות את הזנות כנשית, כבעלת משמעות שלילית וכנושאת קלון חברתי (אלמוג, 2008).

אלמוג (2008) אשר טבעה את מושג הקלון החברתי ביחס לזנות, כמו חוקרות פמיניסטיות רדיקליות אחרות, הגדירה זנות כאקט של רכישת זכויות על הגוף הנשי המכוננת בתוכה יחסים של ניצול, השפלה, דיכוי ושליטה (למשל: גור, 2008; מקינון 1990; Farley, 2003; Pateman, 1988) תוך שהאישה מושפלת לדרגת חפץ (דה- בבואר, 2001). הגדרה זו לזנות מומשגת בספרות המקצועית כאחת הטראומות הקיצוניות הקיימות היום בחברה המערבית ומכונה בספרות המקצועית "עבדות לבנה" ("White slavery") תוך שהיא מושווית למוסדות חברתיים אכזריים ומדכאים ביותר כמו השואה, העבדות וכו' (גור, 2008). בארץ ובעולם קיימות עדויות רבות לזנות שהנה פעולה הישרדותית של אנשים תחת איום וכפייה וכחלק ממערכות יחסים אלימות (למשל: גור, 2004; Farley, 2003). בניגוד להגדרות רדיקליות אלה לזנות, ישנם פלגים ליבראליים וארגוני נשים המגדירים זנות כעסקת חליפין פשוטה ולגיטימית הכוללת קניה ומכירה הממוקדת במין ומבחירה חופשית של הצדדים המעורבים בה (Boris, Gilmore & Parrenas, 2010; Jenness, 1990).

על אף שמקובל להתייחס לזנות כנשית, כיום ההגדרות ביחס לעוסקים בזנות הולכות ומתרחבות והן כוללות גם זנות נערות, נערים, ילדים, גברים הטרוסקסואלים, הומוסקסואלים, טרסגינדרים וביסקסואלים (Flowers, 2005). היבט נוסף בהגדרת זנות הוא עניין התמורה, האתנן. חוקרות רבות סבורות כי זנות משמעותה לא רק מתן שרותי מין תמורת תשלום כספי, אלא גם תמורת משקה, סמים, מקום מחסה, מקום לינה, ביגוד ותחושת שייכות (Flowers, 1998; Green, 1992; Jesson, 1993; Whahab, 2004). מתוך הגדרה זו נראה שזנות יכולה להתקיים גם במערכות יחסים קבועות (לדוג' נישואין) לאור המשוואה של יחסי מין תמורת משהו שהאישה זקוקה לו (Jesson, 1993; Farley, 2004; גזית לביא, 2007).

בלו ובלו (Bullogh & Bullogh, 1996), דנים בשאלה האם קיום יחסי מין תמורת תשלום חד פעמי נחשב לעיסוק בזנות ומתלבטים אחרי כמה פעמים של פעולה זו תווית הזנות נדבקת באדם העוסק בה. מסקירת הספרות במחקרם עולה, כי התיאוריות בנושא חלוקות והדעות נעות בין התנסות חד פעמית לעשר פעמים וישנם אף חוקרים שלא נקבו במספר והגדירו זאת כ"הרבה" פעמים. ג'סון (Jesson, 1993) טוענת, כי רק לאחר כחצי שנה שנערה מקיימת יחסי מין תמורת תשלום היא נחשבת כנערה בזנות. על פי הקריטריונים

של המשטרה בארה"ב, זונה היא מי שנעצרה בעוון זנות על ידי המשטרה, אך הגדרה זו הנה בעייתית לאור העובדה כי רבות מהזונות מצליחות להימלט מזרועות החוק ומעולם לא נעצרו (Bullogh & Bullogh, 1996). גם מהדו"ח של עמותת על"ם לשנת 2009 עולה כי רבים מבני הנוער העוסקים בזנות, עושים זאת על ידי שימוש באינטרנט וצ'טים ועל כן קשה מאוד לאתרם.

מצבים של זנות

תופעת הזנות רחבה וכוללת בתוכה צורות שונות של זנות: זנות רחוב, זנות במכוני עיסוי, בתי בושת, שיחות דיסקרטיות, שרותי ליווי, זנות במועדוני חשפנות, פורנוגרפיה, סחר בנשים וילדים ותיירות מין, לרב במדינות עולם שלישי (Farley, 2003; Pateman, 2006). מדווח הוועדה לניצול מיני מסחרי של קטינים בישראל (נפתלי ובקשי, 1997) עולה כי סוגי הזנות של נערות ונערים הקיימים בארץ הנם זנות במכוני, במועדוני חשפנות ובמופעי הצצה, זנות בדירות פרטיות, זנות במועדונים, נערות טרמפים, זנות רחוב, וזנות נערות ונערי ליווי.

פרלי ושותפיה (Farley, Cotton, Lynne, Zumbeck, Spiwak, Reyes, Alvarez & Sezgin, 2003) טוענים, כי רוב העוסקים בזנות מתנסים ביותר מסוג אחד של זנות. במחקר שערכו בקרב 854 נשים וגברים שעסקו או עוסקים בזנות מתשע מדינות שונות, הם הפריכו את המיתוס לפיו זנות רחוב הנה הגרועה מבין מצבי הזנות. משתתפי המחקר דיווחו כי לעיתים חשו ברחוב מוגנים יותר מפני אלימות מאשר בבתי בושת (משם הם התקשו לברוח) ומדיווחם עולה כי ברחוב יכלו לדחות לקוח במידה ולא היו מעוניינים בו, בניגוד לזנות ממוסדת יותר, שם הסרסור הוא זה שקובע.

בניגוד לממצאיה של פרלי ושותפיה (Farley et al, 2003), רוברטס (2006) בספרה "זונות עושות היסטוריה" טוענת, כי למכונים יש יתרונות ברורים על פני צורות אחרות של זנות. היא מביאה עדויות של זונות המסבירות כי במכונים ישנם מאבטחים וגורמי הנהלה אשר מספקים הגנה מפני אלימות של לקוחות. בנוסף, במכונים, המוגנים באופן יחסי, יכולות הזונות ליהנות מאוטונומיה נרחבת ולעבוד בהתאם לגבולות של עצמן. עם זאת, רב המחקרים מצביעים על כך כי בכל צורות הזנות הנשים סובלות מאלימות קשה מצד הלקוחות והסרסורים, אונס, שוד, ניצול, השפלה ואפילו רצח (למשל: גור, 2008; Farley et al, 2003). ממצא נוסף הנו כי זנות, ללא קשר לסוגה או למיקומה (בית בושת, בית הלקוח, מכונית), גורמת לטראומה קשה עבור הזונה (גור, 2008; Farley et al, 2003; Herman, 2003).

הגדרה של זנות נערות

בקרב חוקרים אשר חקרו זנות ישנה התלבטות האם יש להבדיל בין זנות בקרב קטינים לזנות בקרב מבוגרים. מלרוז, ברט וברודי (Melrose, Barrett and Brodie, 1999), ערכו מחקר בקרב נשים הנמצאות בשלבים שונים במעגל הזנות ומצאו כי בהתייחס לחוויית האישה וסוג הזנות, אין הבדל מהותי בין זנות במהלך גיל ההתבגרות לבין זנות בתקופת הבגרות. לעומתם, ג'סון (Jesson, 1993), אשר חקרה זנות בקרב נערות, טוענת כי יש לעשות הפרדה ברורה בין זנות של נשים בוגרות לבין זנות בקרב נערות. לטענתה, משתנה הגיל קריטי להבנת ההימצאות בזנות לאור חוסר בשלות רגשית ומינית בגיל הילדות וגיל ההתבגרות לעומת גיל הבגרות. חוקרים רבים מסכימים עם ג'סון (Jesson, 1993) ומגדירים זנות נערות כזנות של נשים צעירות או ילדות מתחת לגיל 18 (Svedin & Priebe, 2007; Lung, Tsung- Jen, Yi- Ching & Bih- Ching, 2004). בנוסף, קיימת תמימות דעים בין החוקרים כי יש חשיבות לחקר נפרד של זנות בקרב נערות, שכמעט אינו נמצא כיום (Ayre & Barrett, 2000; Saphira & Oliver, 2002). שפירה ואוליבר (Saphira & Oliver, 2002) ו-שו ובטלר (Shaw & Butler, 1998) טוענות, כי הקושי בחקר התחום נובע מהשקיפות וחוסר הנראות של אוכלוסיית הקטינים בזנות וכן לאור מורכבות הגדרת האוכלוסייה. עוד בטרם אסקור את מורכבות הגדרת הזנות בקרב קטינים, אבקש להתייחס למושג ההפקרות המינית, אשר לא נכתב עליו רבות בספרות המקצועית. ג'סון (Jesson, 1993) טוענת, כי רבות מהנערות אשר מופנות לטיפול ביחידות לנערה במצוקה, סובלות מהפקרות מינית ואינן מעורבות בזנות. היא מדגישה כי זנות והפקרות מינית הם מושגים שונים שאסור לבלבל ביניהם ואף מצריכים תשומות טיפוליות שונות. מילון פינגווין (The Penguin Dictionary, 1994), מגדיר הפקרות מינית כ"היענות לקשרים מיניים או ליחסי מין מתוך עמדה של ריצוי, ללא תמורה כלשהי וללא האלמנט המסחרי של יחסי לקוח-זונה אשר קיים בזנות". טנא (2003) מגדיר פריצות מינית כקיום יחסי מין חלקיים או מלאים ללא הבחנה, שבבסיסו קיים קושי בקיום יחסי אובייקט תקינים ויכולת לקשור קשר אינטימי, ורואה בה שלב מקדים להתדרדרות לזנות. לטענתו, ההבדל המהותי בין הפקרות מינית וזנות אינו טמון בהתנהגותה של הנערה, אלא בהקשר. לדבריו, בתהליך ההתדרדרות הנערות עצמן עושות הבחנה ברורה בין "זנות התנהגותית", כלומר יחסי מין בלתי מובחנים, לעיתים גם תמורת אתן, לבין זנות של ממש, אשר מאופיינת בקשר עם סרסורים וזנות אחרות, דהיינו, השתייכות לתת תרבות עבריינית על כל השלכותיה.

אבחנה מבודלת נוספת לזנות קטינים היא ההגדרה של התעללות מינית. ארגון UNCAP (1999), אשר שם לו למטרה שמירה על זכויות האדם וזכויות הילד, עשה ניסיון לשרטט גבול בין זנות קטינים וניצולם לבין התעללות מינית. על פי הגדרת הארגון, התעללות מינית מאופיינת באינטראקציה בין קטין לאדם

המבוגר ממנו (בגיל או בקוגניציה), כאשר הקטין משמש ככלי או חפץ לטובת צרכיו המיניים של אותו אדם. פעולה זו מתרחשת כנגד הקטין תוך שימוש בכוח, הונאה, שוחד, איומים או לחץ. לעומת זאת, זנות קטינים או ניצול קטינים מוגדרים על ידי UNICEF כשימוש בקטין למטרות מיניות בתמורה לכסף, או תמורה אחרת על ידי לקוח או על ידי סרסור (מתווך) שמרוויח בתמורה לסחר בקטין. פלאור (Flowers, 2005) ניסתה לחדד את הגבול המטושטש שבין הגדרות אלו והדגישה את אלמנט הפעלת הכוח ואלמנט התשלום, הבונה מערכת יחסים של קונה-מוכר, כאלמנטים המבחינים בין זנות של בני נוער לאונס והתעללות מינית בהם.

נראה כי ההגדרות של זנות, הפקרות מינית והתעללות מינית, ביחס לבני נוער, אינן פשוטות ומותירות שאלות פתוחות ביחס לגבולותיהן. מדוע רק בהגדרה של פגיעה מינית ואונס נכנס אלמנט השימוש בכוח, כאשר מחקרים רבים כבר הוכיחו שהנו שכיח מאוד גם בזנות? בנוסף, אם הספרות המחקרית, כפי שפורטה, מתייחסת לתמורה עבור זנות לא רק במונחים של כסף, אלא גם בתצורות נוספות (Saphira & Oliver, 2002; Ayre & Barrett, 2000), נשאלת השאלה היכן עובר הגבול בין הפקרות מינית, פגיעה מינית וזנות (Saphira, 2001)?

שפירא ואוליבר (Saphira & Oliver, 2002) מנסות להתמודד עם הדילמות הללו ולהראות עד כמה הגבולות בין ההגדרות השונות מטושטשים. הן מתארות כי בניו-זילנד קיום יחסי מין עם ילדים מתחת לגיל 12 נחשב לאונס ופגיעה מינית, אך כאשר כסף או טובות הנאה אחרות מעורבות ביחסי המין יש קושי משפטי להוכיח זאת ומערכת היחסים עלולה להיתפס כזנות. לטענתן, במידה וזנות קטינים תוגדר ככל סיטואציה הכוללת בתוכה קבלת כסף או תמורה אחרת מהפוגע, לפני או אחרי קיום המגע המיני, הרי שהמשמעות לכך היא כי ילדים בכל הגילאים ובכל סיטואציה מינית יוגדרו בזנות. יתירה מכך, הגדרת זנות כיחסי מין תמורת טובות הנאה מוציאה את רכיב הניצול מיחסי אלה. על כן, הן מציעות כי רק קטינים אשר קבלו תמורה כלשהי עבור קיום יחסי מין מיותר מאדם אחד יוגדרו כקטינים בזנות. גם הגדרה זו לזנות הנה בעייתית שכן עולה השאלה האם התמורה מפצה על הפגיעה והניצול ומכשירה את הדבר כעסקה לגיטימית.

ג'ונסון (1999), בדומה לג'סון (Jesson, 1993) טוען כי ילדים ובני נוער בזנות אינם מבינים את משמעות ההתחייבות לעסקאות מסוג זה כמו גם את ההשלכות ארוכות הטווח של המעורבות בזנות. בנוסף, הם חסרים את הבשלות הפיזית-מינית ואת הבשלות הסוציאלית-רגשית הנדרשת. כמובן, שבהיבט זה יש לעשות אבחנה בין ילדות בנות 10 המעורבות בזנות לבין נערות בנות 17, אשר בשלות יותר ומיניותן מגובשת יותר (אלישע, 1995). גם המועצה האירופאית אשר הגדירה ניצול מיני כ"שימוש במין למטרות כלכליות בילד או

אדם צעיר" עושה תת חלוקה בהתייחס לזנות בקרב קטינים והגדירה "ילד" כאדם מתחת לגיל 16 ו"צעיר" כבן 16 עד גיל 21 (Saphira & Oliver, 2002).

סבדין ופרייב (Svedin & Priebe, 2007) מדגישים את מערכות היחסים הלא שוויוניות בהיבט הכספי, הקוגניטיבי והרגשי-סוציאלי בין הצעירים העוסקים בזנות לבין המנצלים. על כן, ברט (Barrett, 1994) טוען כי המושג "עיסוק בזנות", המרמז על כך שהצעיר המעורב בזנות קבל החלטה אקטיבית להיות מעורב בזנות, אינו הולם. לדעתו, נכון יותר להשתמש במונחים חלופיים כגון "מנוצלים מינית מסחרית" או "מעורבים" בזנות שכן כיום רווחת ההנחה כי לא ייתכן שקיימת בחירה אקטיבית מצד הילדים לעסוק בזנות (Jeffrey, 1997, בתוך דיוויס כהן, 2008). קוסיק (Cusick, 2002), מחדדת ומדגישה כי כל קשר מיני עם קטינים הנו ניצול מיני, גם כאשר מעורבת בכך תמורה כספית ואסור לטעות ולכנות זנות קטינים כעבודה תמורת תשלום.

בהקשר זה, ביום 5.10.10 פורסמה כתבה בידיעות אחרונות על ידי דוד רגב בה מרואיינת הגב' ציפי נחשון גליק, מנהלת השירות למתבגרים ולצעירים במשרד הרווחה. לטענתה, יש לעשות הפרדה בין הזנות ה"קלאסית" בקרב נערות המנוצלות לזנות, לבין תופעה חדשה יחסית, המאפיינת את חברת השפע, אותה היא מכנה "זנות מזדמנת". להגדרתה, זנות מזדמנת הנה זנות של נערות צעירות מבתים טובים ומבוססים אשר לומדות ומתפקדות ובמקביל מנהלות מגעים מיניים מבחירתן החופשית ותמורת תשלום לצורך סיפוק רצונותיהן החומריות. עם זאת, לטענת הגב' נחשון גליק, כמו גם לטענתן של חוקרים אחרים דוגמת שו ובטלר (Shaw & Butler, 1998) ודיוויס כהן (2008) חלק ניכר מבני הנוער אינם חווים את עצמם כמעורבים בזנות ואינם מגדירים עצמם ככאלה. שפירא ואוליבר (Saphira & Oliver, 2002) מרחיבות וטוענות כי בני הנוער המעורבים בזנות לרב אינם מודעים לעובדה כי אבדו שליטה על חייהם ואף סבורים שהזנות הנה מבחירתם החופשית. ממצאים אלו מאוששים את מורכבות הגדרת הזנות בקרב בני הנוער ואת הגבולות המתעתעים שלה לא רק בקרב החוקרים ואנשי המקצוע אשר מבקשים לסייע לאותם בני נוער, אלא גם עבור בני הנוער עצמם אשר מולכים שולל על ידי סרסורים ואחרים המבקשים לנצל את מורכבות מצבם האישי.

דילמה נוספת הקשורה להגדרת זנות קטינים עוסקת בשאלה האם לראות בקטינים בזנות קורבנות של ניצול מיני או עבריינים, שכן חלקם הגדול של בני הנוער בזנות מעורבים בביצוע עבירות פליליות (Halter, 2010; Mitchell, Finkelhor & Wolak, 2010). דילמה זו מהותית במיוחד במדינות דוגמת ארצות הברית, שם גם בריחה מהבית של קטינים נחשבת לעבירה פלילית ועבירה על החוק. משמעות חוק כזה הוא כי בני נוער המתגוררים ברחוב ומעורבים בזנות, עוד בטרם בצעו באופן אקטיבי עבירה פלילית, נחשבים לעבריינים

ואינם מקבלים את התשומות הטיפוליות להם הם ראויים (Halter, 2010). בהקשר לנערות בזנות, הלטר (Halter, 2010) חקרה את עמדותיהם של שוטרים בשש תחנות משטרה בארה"ב. היא מצאה כי השוטרים ראו ב- 60% מהנערות הנחקרות קורבנות, אך 40% מהן הוגדרו על ידי השוטרים כעברייניות, גם אם לא הן לא בצעו עבירות פליליות של ממש. על כן ובמטרה לשנות דפוסי חשיבה אלה, בשנים האחרונות הממשל הפדרלי בארה"ב שם לו למטרה לחוקק חוקים המחזקים את התפיסה לפיה בני נוער המעורבים בזנות הם קורבנות ואילו המנצלים והסרסורים הם העבריינים (Halter, 2010; Mitchell, Finkelhor & Wolak, 2010).

גיל הכניסה לזנות

מחקרים שנעשו בקרב בני נוער בזנות וכן בקרב נשים בוגרות העלו כי, פעמים רבות, ההתדרדרות לזנות מתחילה במהלך גיל ההתבגרות (גור, 2008; דיוויס-כהן, 2008; Farley et al, 2003; Green, 1992; Shaw & Butler, 1998; Saphira & Oliver, 2002). פרלי ואחרים (Farley et al, 2003), במחקר הבינלאומי על זנות העלו כי מתוך 854 אנשים אשר עסקו בזנות בבגרותם, 47% החלו לעסוק בזנות לפני גיל 18. סבדין ופרייב (Svedin & Priebe, 2007), חוקרים משוודיה, מצאו כי גיל הכניסה לזנות הנו בין 12 ל- 15, ובממוצע 14.1. הערכה דומה לגבי גיל הכניסה לזנות נמסרה גם על ידי הוועדה לניצול מיני מסחרי בארץ (נפתלי ובקשי, 1997) והם אף טענו כי גיל הכניסה לזנות ירד במהלך השנים האחרונות. מחקרים מראים כי את הנערות הצעירות ניתן למצוא בכל סוגי הזנות (Lung et al, 2004; Flowers, 2005).

היקף תופעת הזנות בקרב נערות

הספרות המחקרית העוסקת בזנות חסרה במידע על היקף התופעה (גור, 2008). המחסור בנתונים בתחום זה מאפיין את כלל המדינות ואחד ההסברים הנו שרבות מהנשים מעורבות בה בחשאי, גם במדינות שבהן הזנות היא חוקית. על פי פלואר (Flowers, 2005), תופעת הזנות בקרב קטינים (אך בעיקר נערות) הנה תופעה כלל עולמית, מדאיגה ביותר לנוכח היקפה העצום וממימדיה, הן במספר בני הנוער המעורבים בה והן בסכומי הכסף שתעשייה זו מגלגלת. היא מציגה מחקרים שונים מהעולם אשר מעריכים כי בעולם כולו (כולל אסיה ואפריקה) מעל מיליון בני נוער וילדים בזנות, כאשר רובם עברו התעללויות קשות, ברחו מביתם או נזרקו ממנו או חיים בעוני רב ומוכרים את גופם על מנת לשרוד. על פי המחלקה לשרותי בריאות בארה"ב, בארה"ב לבדה ישנם 300,000 קטינים מתחת לגיל 18 המעורבים בזנות ואילו הערכת המשטרה שם נעה בין 100,000 ל- 300,000 בני נוער המעורבים בזנות. פלואר (Flowers, 2005) מציינת את מגבלות הנתונים הללו לאור העובדה כי מדובר רק בבני הנוער אשר נעצרו על ידי המשטרה.

בישראל אין כיום נתונים על מספר המעורבים בזנות, אולם קיימת ההערכה לפיה יש מידי חודש כמיליון ביקורים של לקוחות בבתי בושת (לבנקרון ובן ישראל, 2005). גם בידי משטרת ישראל אין נתונים על כלל מספר הנשים בזנות, אלא רק הערכות בדבר מספר הנשים הזרות שהן קורבנות סחר בנשים. עם זאת, במחקר שנעשה בשנת 2005 אודות מאפיינים של נערות המטופלות בשירותי הרווחה עלה כי 5% מהנערות המטופלות ו- 20% מהמתנינות לטיפול מעורבות או היו מעורבות בזנות, כאשר 12% ו- 36% בהתאמה, מעורבות אוהיו מעורבות בעבר בפעילות מינית תמורת טובת הנאה (כאהן- סטרבצינסקי, יורוביץ, קונסטנטינוב ואפרתי, 2005). ביום 5.10.10, ימים ספורים לפני פרסום עבודה זו פרסם רגב כתבה בעיתון ידיעות אחרונות, בה מתראיינת הגב' ציפי נחשון גליק, מנהלת השירות למתבגרים וצעירים במשרד הרווחה. לדבריה ועל פי נתונים שיש בידה, רק בשנה האחרונה טופלו על ידי שירותי הרווחה בארץ 20,499 נערות וצעירות בין הגילאים 12-25 בשל בעיות זנות, סמים ואלומות. במקביל, חלה עליה של 15% בנערות שטופלו על רקע מעורבות בזנות מזדמנת ומספרן הגיע לכ- 400, כאשר יש לקחת בחשבון כי על חלק מהנערות משרד הרווחה לא מדווח. גם על-פי הדוח השנתי לשנת 2009 של עמותת "עלם", בישראל יש למעלה מ-5,000 בני נוער בזנות, אך הם לא מציינים כיצד הגיעו להערכה זו. מהדו"ח של פרויקט "ערים בלילה" (עליים, 2009), פרויקט למען בני נוער מנוצלים מינית עולה כי במהלך השנה האחרונה טופלו במסגרת הפרויקט לכל סוגיו כ- 47 מטופלים, 18 מתוכם חדשים. התפלגות המטופלים הנה של 49% בנים, 42% בנות ו- 9% טרנסג'נדרים. רק 5% מכלל הפונים היו מתחת לגיל 18. מהדו"ח עולה כי בשנים האחרונות חל שינוי בדפוס הפעולה של בני הנוער המעורבים בזנות והם אינם משוטטים עוד ברחובות, אלא ברשתות האינטרנט והצ'טים. דפוס פעולה זה מקשה מאוד על אנשי הטיפול לאתר את אותם בני נוער, לסייע להם ואף ללמוד על היקף התופעה. מספר המטופלים הקטן שפנה לפרויקט אינו מאפשר להסיק מסקנות בדבר הקף אוכלוסיית הקטינים בזנות, גילם או המגדר אליהם הם משתייכים, אך בהחלט מעורר מחשבה מדוע כה מעט בני נוער מתחת לגיל 18 פנו לעזרה ומדוע רק מיעוט מן הפונים הן נערות.

כפי שעולה מתת פרק זה, לא די בכך שקיים קושי להגדיר את תופעת הזנות בכלל ובקרב בני נוער בפרט, אף קיים בארץ ובעולם מעט מאוד ידע אודות היקף הזנות וחוויתן של הנשים ובני הנוער המעורבים בה. חקר הזנות בעולם הולך ומתפתח בשנים האחרונות, ואף בולטת מגמה של כניסת נשים לחקר הזנות (גור, 2008) הקוראות תיגר על התפיסות המסורתיות ביחס ל"מקצוע העתיק בעולם". בתת הפרק הבא ייבחנו תפיסות חברתיות אלו אשר ייצרו את המיתוסים הללו ואף ניפצו אותם.

תפיסות של זנות ונערות בזנות

תפיסות ועמדות אישיות לרוב מעוצבות בתוך הקשר חברתי ונמצאות בדיאלוג מתמיד עמו. על מנת להבין את האופן בו מעוצבות תפיסות של עובדות סוציאליות ביחס לזנות נערות, יש להבין את תופעת הזנות

בהקשרה החברתי. בתת פרק זה יסקרו גישות תיאורטיות מרכזיות בנוגע לתפיסות של זנות: הגישה הסוציולוגית פונקציונליסטית, תיאוריות פסיכולוגיות, התיאוריה הפמיניסטית על הפלג הרדיקאלי והפלג הליברלי שלה והתיאוריה הפלורליסטית מינית רדיקלית, אשר מושתתת על הפרדיגמה הפוסט-מודרניסטית (Wahab, 2004). בכל גישה יבחנו חמישה מימדים עיקריים: כיצד נתפסת הזנות? כיצד נתפסת הזונה? מהם ההסברים לכניסה לזנות? ומדוע הנשים בוחרות להישאר בה? כמו כן תבחן התייחסות התיאוריה ללקוחות הזנות. מאחר ובספרות התיאורטית לא נעשתה דיפרנציאציה בהבנה של זנות בקרב נערות או בני נוער בכלל, גם בתת פרק זה אין התייחסות ספציפית לכך, אך יינתנו דגשים הנוגעים לכך במידת האפשר. חלקו השני של תת פרק זה יתייחס למימד החוקי בעולם ובארץ בהקשר של זנות, זנות קטינים וקטינים בסיכון.

הגישה הסוציולוגית פונקציונליסטית

בעולם העתיק, רוב הזונות היו נשים והלקוחות היו תמיד גברים. על אף שבתקופה זו תפיסת הזנות לא הוגדרה בהגדרה תיאורטית כלשהי, הרי שנראה כי תפיסת הזנות בתקופה זו נשענת על מסגרת חשיבה שבתקופות מאוחרות יותר כונתה הגישה הפונקציונליסטית. בעולם העתיק הזנות אורגנה ומוסדה על מנת לספק את צרכיהם של גברים בלבד ונחשבה לתופעה חיונית והכרחית לקיומה ושימורה של החברה הפטריארכאלית והתא המשפחתי. החברות העתיקות שנשלטו על ידי גברים קידשו את היצר המיני הגברי, שנחשב בלתי נשלט, ועמדו על זכות הגבר לפורקן. באופן פרדוקסאלי, על אף התפיסה כי לזונה תפקיד חברתי חשוב והכרחי בחברה, הזונות היו נשים עניות, כנועות, חסרות מעמד והגנה שחיו בשוליה (פייג וישיניא, 2005; גזית לביא, 2007; Bullogh & Bullogh, 1996). רוב הנשים היו שפחות שהועסקו בזנות על ידי אדוניהן- סרסוריהן. גם הנשים החופשיות במקצוע מכרו את גופן עבור אתנן, בלית ברירה ובעיקר בשל עוני ומחסור שנגרמו כתוצאה מן העובדה שלא הייתה פתוחה בפניהן מסגרת חברתית מכובדת כלשהי (פייג וישיניא, 2005).

העוסקים בזנות נחשבו בעלי סטייה חברתית, והם הוזכרו בנשימה אחת עם בעלי מקצוע נחותי מעמד כמו רועי זונות, מאמני גלדיאטורים ושחקנים שנחשבו חסרי כבוד (infames) (פלג, 2005). לאור מעמדן הנחות של הזונות, החוק הרומי לא הגן עליהן והן היו חשופות למעשי אלימות, חטיפה, אונס והטלת מום מבלי שהתוקפים יבואו על עונשם (פלג, 2005). על אף מעמדן הנחות ומצבן המורכב, לא היה קושי בעולם העתיק להשיג נשים לזנות. תינוקות וילדות לא רצויות נמכרו על ידי משפחותיהן והקונים גידלו אותן לתכלית של הענקת שירותי מין בתשלום. בבגרותן, הן נמכרו כחפץ עובר לסוחר (פלג, 2005; דין גיונס, 2005). כאז כן היום, דיוויס (Davids, 1971) כסוציולוגים פונקציונליסטיים נוספים במאה ה-20, טוען, כי הזנות ממלאת פונקציה חיובית והכרחית בחברה, שכן היא מאפשרת למספר קטן של נשים לספק את

צרכיהם המיניים של גברים רבים. מנקודת מבט זו הזנות הנה המוצא הנוח ביותר לסיפוק היצר תוך שמירה על מוסד הנישואין וערכי המשפחה, שכן לצד האישה המהוגנת והרשמית, קיימת האישה המופקרת אשר אתה ניתן לקיים יחסי מין מבלי להיתפס כבוגד. כמו כן, מוצע כי במידה ולא יהיו נשים שיספקו צורך זה, דרישות אלו יתממשו דרך תקיפות מיניות או יחסים הומוסקסואלים ולכן החברה צריכה להעמיד בפני הגברים הדורשים זאת את האפשרות לנשים זמינות ל"שימוש" מיני (Bullogh & Bullogh, 1996); גזית לביא, 2007; פייג וישיניא, 2005). הזונה, על פי גישה זו, מאופיינת כסובלת מפתולוגיה אינדיווידואלית ונתפסת כחולת נפש, מפגרת, חלשת אופי, בעלת תכונות אופי שליליות רבות, מפיצת מחלות וכמי שמחפשת כסף קל על בסיס אישיותה הפרוצה והמעמד הנמוך ממנו היא באה ואילו הלקוח נתפס כאזרח מן השורה בעל צרכים לגיטימיים (גור, 2008; גזית לביא, 2007; Wahab, 2002).

תיאוריות פסיכולוגיות

תיאורטיקנים פסיכואנליטיים ניסו להבין את תופעת הזנות ולהסביר מיהי זונה ומיהו הלקוח. וולדון (Weldon, 1992), טוענת כי בזנות פועלים שני אנשים בעלי קושי רגשי: גבר ואישה, לקוח וזונה. מה שלכאורה הוא אקט פיזי בלבד, למעשה טומן בחובו משמעויות סימבוליות רבות. העובדה שמדובר בשני זרים הנה מרכזית בהבנת הזנות, שכן הזרות מספקת עבור שני השותפים למעשה אפשרויות לפנטזיה המתקשרות לאלמנטים של שליטה. לדוגמא- אלמנט התשלום, אשר הנו מרכזי בזנות, מעניק לשני הצדדים חוויה של שליטה וכוח אשר במשמעותה הסימבולית מבטאת תחושות של בוז וזלזול. בלו ובלו (Bullogh & Bullogh, 1996) מציגים את מחקרה של Choisy שנעשה בצרפת בשנת 1961 ומתבסס על 12 טיפולים פסיכואנליטיים בנשים בזנות. ממחקרה עולה כי גם הגבר הלקוח וגם האישה הזונה, דרך היחסים הסדומזוכיסטיים ביניהם, מבטאים אגרסיות ותוקפנות, כל אחד כלפי ההורה הלא מספק שלו. חיזוק לכך עולה ממחקר פסיכואנליטי פרוידיאני אחר שנעשה על ידי גרינוולנד (Greenwald, 1958) על 20 נערות טלפון, שם נמצא כי קשרים לא מספקים בין הורים לבנותיהן, בשלבי הילדות המוקדמים, עלולים להביא בסופו של דבר להתדרדרות לזנות. לטענתו, הזונה מבצעת פעולה של נקמה בגברים כולם, המשלמים על האהבה שציפתה לקבל מאביה, אך לא זכתה לה. מחקרים פסיכואנליטיים אחרים מדגישים מאפיינים אישיותיים של הזנות. הם מאפיינים אותן כפריג'ידיות, כסובלות מפיגור בהתבגרותן הפסיכוסקסואלית ומיחסי אובייקט לקויים ביותר (Winick & Kinsie, 1971 בתוך: רוברטס, 2006).

מחקרים עדכניים יותר המתבססים על תיאוריות פסיכודינמיות סבורים כי יש לראות בזנות פסיכופתולוגיה המבוססת על דיסוציאציה בין הגוף לרגש כתוצאה מהפרעה פוסטטראומטית קיצונית וחמורה (גור, 2008; Herman, 2003; Napoli, Gerdes, & Desousa- Rowland 2001); הנמצאת על קצה

רצף ההפרעות הפוסטטראומטיות המוכרות (Herman, 2003). הרמן (Herman, 2003), חוקרת מרכזית בתחום ההפרעות הפוסטטראומטיות, הגדירה את טראומת הזנות כ"הפרעת לחץ פוסטטראומטית מורכבת" (Complex PTSD), מתוך הבנה כי יש צורך להבחין בין טראומה חד-פעמית לבין טראומה כרונית כמו זנות. בספרה "טראומה והחלמה" יוצאת הרמן (1994) כנגד הניסיונות לחפש תכונות אופייניות של נשים התורמות לוויקטימיזציה של עצמן. לטענתה: "בני אדם נורמאליים ובריאים עשויים להיקלע למצבי התעללות ממושכים, אבל ברור לא פחות, שלאחר שנחלצו ממצבים אלה, אין הם עוד נורמאליים ובריאים. ההתעללות הכרונית גורמת נזק פסיכולוגי חמור. ואולם הנטייה להאשים את הקורבן שיבשה את ההבנה הפסיכולוגית ואת האבחון של ההפרעה הפוסט טראומטית" (שם, עמ' 145). במאמר נוסף שכתבה בנושא טראומת הזנות, הרמן (Herman, 2003) מתארת הפרעות נוירו- ביולוגיות חמורות מהן סובלות המעורבות בזנות אשר כוללות הפרעות אישיות קשות, מצבי אגו מורכבים ומבלבלים וצורות חמורות של דיסרגולציות גופניות ורגשיות. סימפטומים נוספים האופייניים לנשים בזנות הסובלות מהתסמונת הם: קשיים בויסות רגשית, זהות עצמית שלילית וסטיגמטיות וקושי בביסוס מערכות יחסים יציבות, הדדיות ומספקות (גור, 2008). נפולי ואחרים (Napoli et al, 2001) טוענות כי לאור התפתחות הפרעת PTSD אצל הנשים שעברו התעללות מינית בילדות, הבחירה לכאורה בעיסוק בזנות הנה חלק מהפגיעה הטראומטית וכי אנשים שעוסקים בזנות, כמו אנשים ששהו בעבדות או במחנות ריכוז, עלולים לאבד את זהותם ולהיות בדיוק מה שהלקוח או האדון היו רוצים שיהיו (גור, 2008).

הגישה הפמיניסטית רדיקאלית

התיאוריה הפמיניסטית לפלגיה, מאז שנות השישים, הציעה תשובות חדשניות לסוגיות יסוד הנוגעות למקור ההבדלים בין גברים לנשים וטיב היחסים ביניהם (שדמי, 2007). התנועה הפמיניסטית העלתה לרמת המודעות את האלימות של השיח ההגמוני ביחס לנשים, אשר מתעלם מהסובייקטיביות של האחר (זיו, 2002). מתוך נקודת מבט זו, האסכולה הפמיניסטית רדיקאלית, רואה בזנות מוסד המשפיל ומבזה את כל הנשים בחברה, משמר את דימוין כאובייקט מיני ומנציח את אי השוויון בין נשים וגברים (מקינן, 1990; אלמוג, 2008). לתפיסתן, זנות הנה שימוש גברי בגופן של נשים לצורכי מין ותוקפנות ובמילים אחרות, פרקטיקה של דיכוי וניצול (Pateman, 1988) הכוללת שלושה אלמנטים: סחר חליפין, הפקרות ואדישות רגשית (Jeffries, 1997). נשים בזנות הופכות בהכרח לאובייקט אנונימי והן מבוזות ומודרות באופן שיטתי מן החברה ה"נורמאלית" וה"מהוגנת". פרלי (Farley, 2003), מדגישה גם את ההפרה הבוטה של זכויות אדם בסיסיות של הנשים בזנות מצד הלקוחות, הסרסורים והחברה.

הפמיניסטיות, לפליהן השונים, סבורות כי הסיבות לכניסה לזנות הן תוצאה של גורמים חברתיים ונסיבות חיים, בניגוד לתפיסות בעבר שראו את הסיבות באישיותה הפגומה של האישה (Cusick, 2002); גור, 2008). חוקרים רבים, ובתוכם גם כאלו אשר חקרו באופן ספציפי זנות בקרב נערות, מתארים את גורמי הכניסה לזנות כמעין קליידסקופ של משתנים אשר ניתן לחלקם לגורמי משיכה לזנות וגורמי דחיפה לתוכה (Coy, 2008; Ayre & Barrett, 2000). גורמי הדחיפה לזנות הם התעללות מינית ופיזית בילדות, רקע של משפחות לא מתפקדות והעדר גבולות בתוך הבית, אי ביקור סדיר או נשירה מבית הספר, בריחות מהבית (מרצון ולא מרצון), בריחה ממוסדות רווחה, עוני, סמים ודרות רחוב (גור, 2008; Coy, 2008; Jesson, 1993); Saphira & Roberts, Sanders, Myers & Smith, 2010; Melrose at el, 1999; Kidd & Kral, 2002; Shaw & Butler, 1998; Oliver, 2002). גורמי המשיכה כוללים את הגישה לכסף רב, תמיכה רגשית ותחושת שייכות לאחרים המעורבים בזנות, חיפוש אחר תחושת חופש ועצמאות, חיפוש ריגושים, וחיפוש אחר כוח ושליטה (דיוויס-כהן, 2008; Roberts, Sanders, Myers & Smith, 2010).

בין החוקרים מתקיים פולמוס בנוגע לשאלה האם כל הגורמים שפורטו לעיל מובילים באופן ישיר למעורבות בזנות, או שמא השפעתם על הכניסה לזנות היא עקיפה (Silbert & Shaw & Butler, 1998; Pines, 1983). דוגמא בולטת לכך היא השאלה האם פגיעה מינית בילדות מהווה גורם ישיר או עקיף להתדרדרות לזנות. מחקרים אמפיריים שנעשו בתחום מצביעים על כך ש 90% מהנשים או שמונה מכל תשע נשים בזנות, סבלו מגילוי עריות בילדותן, לפני גיל 14 (גור, 2004; Bell & Tood, 1998; Farley & , 2003; Kelly, 1992; Green, 1999; Melrose at el, 1999; Shaw & Butler, 1998; Silbert & Pines, 1983). גור (2008), כמו חוקרים אחרים, טוענת כי ההתעללות המינית בילדות יוצרת פגיעות לזנות ואף "הכשרה" לזנות, אך על אף ממצאים אלו מבקשים החוקרים להדגיש כי בשל הקושי לחקור את הנושא, טרם הוכח שפגיעה מינית בילדות הנה גורם ישיר לכך (Silbert & Pines, ; Shaw & Butler, 1998; Jesson, 1993). (1983).

על אף מחלוקת זו, התפיסה הרווחת כיום בקרב פמיניסטיות רדיקליות היא כי כל הנשים בזנות הן נשים הסובלות מטראומה קיצונית ומתמשכת אשר לרוב החלה בילדותן וכוללת חוויות של אלימות פיזית, מינית ורגשית קשות (Herman, 2003; גור, 2008). טראומות אלו לא הותירו לנשים כל מוצא אחר להתמודדות עם מצוקתן זולת הכניסה לזנות. על כן, הפמיניזם הרדיקלי סבור כי יש לראות בעוסקים בזנות ובייחוד בילדים ובני הנוער בזנות, קורבנות לניצול ותקיפה מינית ולא עבריינים (Ayre & Barrett, ; Shaw & Butler, 1998; Saphira & Oliver, 2002; Melrose at el 1999; Bell & Tood, 1998; 2000).

לקוחות הזנות, על פי הגישה הרדיקאלית, מוגדרים כ"מנצלים" (Farley, 2003) לאור נכונותם להפוך נשים לאובייקט לצורך קיום יחסי מין, ביזוי והשפלה. תפיסה זו מסתמכת על מחקרים שנעשו בקרב גברים ההולכים לזנות שמצאו כי רצונם של הלקוחות הוא קיום יחסי מין במערכת יחסים לא שוויונית בה הם לא נדרשים לדאוג לאישה העומדת מולם, לשאול לשלומה ולדאוג לצרכיה. עוד עלה במחקרים כי העובדה שהלקוחות שילמו כסף תמורת המין אפשרה להם לחוש חזקים ובעלי כוח ואף פטרה אותם מתחושת אחריות כלפי האישה, שכן בחווייתם הכסף ששולם לה פיצה על הנזק שנגרם לה (Raymond, 2004 ; Parker, 2004). על כן, הפלג הפמיניסטי רדיקלי מבקש לראות בגברים ההולכים לזנות עבריינים (אלמוג, 2008; גור, 2008; Farley, 2003; 2008) אשר יש להעמיד לדין, קל וחומר את אלו המנצלים קטינים ומקיימים עמם יחסי מין (Saphira & Oliver, 2002; Cusick, 2002; Ayre & Barrett, 2000).

התפיסה הפמיניסטית הליברלית

התפיסה הפמיניסטית הליברלית, בניגוד לזו הרדיקאלית, רואה את הזנות כעבודה לגיטימית בחברה קפיטליסטית (Zats, 1997; Boris, Gilmore & Parrenas, 2010) ומדגישה את זכותן של הנשים לבחור לעסוק בזנות, כחלק מזכויות אדם בסיסיות ומתוקף חופש העיסוק (אלמוג, 2008). אלמוג (2008) מתארת את הזנות מנקודת מבט ליברלית כ"מפגש רצונות שבמרכזו קניה ומכירה של שרותי מין... יש נשים הרוצות לעסוק בזנות ויש לקוחות הרוצים לקנות את שרותיהן" (שם, עמ' 84). תפיסה זו מבקשת לכבד את רצון האישה לעסוק בזנות, גם אם בחירה זו נעשתה מתוך מגוון מצומצם של אפשרויות (לבנקרון, 2005). לגישתן, העובדה כי הנשים מקבלות תשלום עבור פעולה אשר נשים רבות עושות בחינם עבור גברים היא למעשה העצמה ו"הפמיניזם האמיתי" (Delacoste & Alexander, 1988).

תפיסה זו מודגמת בצורה מעניינת במחקר שנערך באנגליה בקרב 315 סטודנטים. במחקר נמצא כי למעלה מ-50% מהנחקרים טענו כי הם מבינים מדוע חבריהם לספסל הלימודים מעורבים בזנות. 93% מהם טענו כי קיימת בחירה מדעת בעיסוק בזנות כשהמניע העיקרי הוא הכסף הרב והמהיר שמרוויחים בזנות. 16% מהסטודנטים שנחקרו אף סברו כי המעורבים בזנות נהנים מכך וכי כיום בעידן המודרני הזנות היא עיסוק לגיטימי שאין להתבייש בו. עם זאת, ממצאי המחקר עולה כי על אף הגישה הליברלית בה החזיקו הנחקרים, לתפיסתם אלו הבוחרים לעסוק בזנות סובלים מדימוי עצמי נמוך ובאו ממשפחת מורכבות, מה שמצביע על מורכבות התפיסה הליברלית ביחס לזנות (Roberts, Sanders, Myers & Smith, 2010). ואכן, התפיסה הליברלית רואה את הסטיגמה הכרוכה בזנות או, על פי הגדרתה של אלמוג (2008), "מס הקלון החברתי" כבעיה העיקרית. לדידה, סטיגמת הזנות גורמת נזק לא רק עבור הזנות עצמן, אלא פוגעת באופן בו נתפסת מיניות של נשים באופן כללי (מקינן, 1990; Jesson, 1993; Pateman, 1988). עם

זאת, גישה זו מכירה לא רק בבעיית הסטיגמה, אלא גם בקשיים נוספים הכרוכים בזנות כמו אלימות, החשש להדבק באיידס, שימוש בסמים ועבריינות (גור, 2008; Jesson, 1993). בניגוד לגישה הרדיקלית, התפיסה הליברלית מאמינה כי רק דה-קרימינליזציה (אי-הפללה) של הזנות תסייע לנשים להתמודד עם קשיים אלו. לטענתה, דרך עיגון הזנות בחוק, הסדרת זכויותיהן הסוציאליות של הנשים בדומה לשאר העובדים במשק והנגשת טיפול רפואי הולם, יועבר מסר חברתי לפיו הזונה היא עובדת מן השורה ואסור לפגוע בה, כפי שלא פוגעים בכל אישה עובדת אחרת (Zats, 1997; Jesson, 1993; Jenness, 1990).

לצד הפלג הפמיניסטי ליברלי קמו תנועות וארגונים של נשים בזנות אשר שמו להם למטרה לדאוג לזכויותיהן כנשים עובדות ולא להגנת הלקוחות ורווחי הסרסורים (לבנקרון, 2007; Bulloch, 1990; Jenness, 1990; Bulloch, 1996). ג'נס (Jenness, 1990), במאמרה אודות ארגון COYOTE, ארגון המייצג נשים בזנות, טוענת, כי עבודת המין הנה עבודה לכל דבר ועניין וכשם שלגיטימי כי נשים ישתמשו בשכלן כעורכות דין או שימכרו את היצירתיות שלהן כאומניות, כך לגיטימי כי הן תשתמשנה בגופן למכירת שרותי מין. הנשים מתארות את עבודת המין כקלה, עם איכות חיים וכזו ששכרה בצידה (רוברטס, 2006; Boris, Gilmore & Parrenas, 2010). הן טוענות כי המעורבות בזנות מבחירה מדעת מצליחות לעשות הפרדה בין הזנות לחייהן הפרטיים, כפי שכל עובד אחר במשק מצליח לעשות הפרדה כזו ו"לא לוקח את העבודה הביתה" (Zats, 1997). ג'סון (Jesson, 1993) מבקשת להדגיש, כי נקודת מבט זו מתאימה לנשים המבינות היטב את ההבדל בין מין כעבודה לבין קשר אינטימי מתוך אהבה.

נשים אלו, בדומה לגישה הפונקציונליסטית, טוענות, כי בזכות עבודתן החשובה, בה הן מספקות את היצר המיני הגברי הבלתי נשלט, נשים אחרות בחברה מוגנות מפני אונס ואלימות ומכאן גם הדרישה להכרה בזכויותיהן והגנה מתוקף החוק (Zats, 1997; Jesson, 1993). בנוסף, לאור תפיסתן את הזנות מבחירה וכחלק מ"הכוח הנשי" הן מותחות ביקורת נוקבת על התפיסה הרדיקאלית בטענה כי הקביעה כי כל הנשים בזנות הן קורבנות היא קביעה פטרנליסטית, לא פחות מהתפיסה הפטריארכאלית.

על כן, זכות הבחירה להתקשר בחוזה לגיטימי של סחר במין חלה הן על הנשים בזנות והן על לקוחותיהן (אלמוג, 2008; Boris, Gilmore & Parrenas, 2010). לבנקרון וכן ישראל (2005) במאמרו "משוואה עם נעלם" העוסק במעמדם של לקוחות הזנות בארץ ובעולם טוענות, כי המושגים "קניית מין" "לקוח" או "קליינט" הינם ניטרליים, ללא משמעות שלילית ומתייחסים אל הגבר כמו אל כל צרכן שירות אחר ללא ביטוי של סלידה ממעשיו. אלמוג (2008), המייצגת תפיסה רדיקאלית, סבורה כי בחירות מילוליות אלו

תורמות להבניה החברתית של הנשים כ "סוטות" ומנרמלות את הלקוחות ובכך תורמות להנצחת פערי הכוח ביניהם.

הגישה הליברלית אינה מתייחסת באופן ספציפי לזנות בקרב קטינים ונערות, אך מתייחסת למשמעות הבגרות והבשלות הרגשית והמינית של הנשים בזנות. גיסון (Jesson,1993) טוענת כי לא ניתן להגדיר נערות כבשלות רגשית או מינית על מנת להיות מעורבות בזנות או להניח שהן בזנות מתוך בחירה. יתירה מכך, סביר להניח כי אין קטינים השואפים לפתח את הזנות לקריירה בבגרותם (Cusick, 2002). לפיכך, ניתן להניח כי גם הגישה הליברלית רואה בזנות קטינות פרקטיקה של ניצול ופגיעה.

התיאוריה הפלורליסטית מינית רדיקאלית (Radical Sexual Pluralist Theory)

התיאוריה הפלורליסטית מינית רדיקאלית, מושתתת על הפרדיגמה הפוסט-מודרניסטית ומבקשת להבין את מורכבות המיניות האנושית דרך שיח מורכב בין השיח המיני, התיאוריה הקווירית ותיאורית המבנה החברתי (Wahab, 2004). על פי גישה זו, מיניות הנה תופעה מורכבת שאינה דיכוטומית ולא ניתן לשפוט מהי התנהגות מינית מוסרית, או איזה התנהגות מינית הנה הטובה, הנורמאלית או הטבעית מבין כולן (Wahab, 2004). זאטס (Zats,1997) טוענת, כי הניסיון לתאר את מעשה הזנות דרך פריזמה אחת הנו בעייתי, מאחר ותיאור העניין תלוי בעיני המתבונן הספציפי ואינו ניתן להכללה. לטענתה, העובדה כי גישות תיאורטיות שונות מתארות זנות באופן שונה באה לידי ביטוי גם באופן בו שני בני הזוג לאותו מפגש יתפסו את מעשיהם. ההבניה האישית- סובייקטיבית והחוויה של כל אחד ביחס לזנות מושפעת מתפיסותיו של אותו אדם באופן כללי וההבניות החברתיות עליהן חונך.

משמעות הדבר היא כי לא ניתן להכליל תיאוריה מסוימת אודות כל הנשים בזנות, הסיבות בגינן הן נכנסות לזנות או על לקוחות הזנות. מתוך נקודת מוצא זו, עבודת המין יכולה להיחשב כעבודה לגיטימית, כמו גם ניצול ואלמנט התשלום נתפס כמו כל משתנה אחר בהבנת התופעה לדוג' - גיל ומגדר (Wahab, 2004). לאור התפיסה כי חווית הזנות הנה סובייקטיבית והנשים בזנות לא בהכרח קורבנות, גישה זו סבורה, בדומה לגישה הליברלית, כי אסור למדינה להתערב במערכות יחסים אינטימיות בין שני מבוגרים המתקיימות מתוך הסכמה (Wahab, 2004).

בהתבסס על תיאוריה זו, וואהב (Wahab, 2003), ערכה מחקר איכותני בסיאטל בקרב 6 נשים בוגרות המעורבות בזנות. מטרת מחקרה היה להשמיע את קולן של הנשים בזנות וללמוד כיצד נשים אלו מבינות את הסיבות לכניסתן לזנות וכיצד הן תופסות את מה שהן עושות. מסקנות המחקר היו כי נסיבות חיים דומות בקרב נשים שונות נחו אצל הנשים בדרכים שונות. הנשים תארו חוויות שונות לגבי אותה תופעה והשתמשו בכל ספקטרום המילים, החל מחוויה של הישרדות ועד לתמורה כלכלית משתלמת, ממכירת הגוף ועד עבודה

גרידא. אלמנט הכסף הזכר אצל כל הנחקרות, אך בהקשרים שונים והן דיווחו על חוויה שונה בעוצמתה לעניין סטיגמת הזנות. מסקנת המחקר מחזקת את הגישה הפלורליסטית אשר טוענת כי אין חוויה אוניברסאלית של תופעת הזנות והחוויה מושפעת ממשתנים כמו גזע התרבותי, תנאי העבודה, התנהגות של לקוחות, אלימות ועבריינות. השילוב של כל אלו בעוצמות משתנות, הוא המבנה את חווית הזנות עבור הזונה. על כן, וואהב (Wahab, 2004) מבקשת לאתגר את הטענות הרווחות ביחס לזנות והיא סבורה כי לא כל הנשים בזנות זקוקות לטיפול תרפויטי כתוצאה ממעורבותן בזנות וכי לא כל עבודת זנות משמעותה ניצול והפיכת העוסק בה לקורבן.

לסיכום: הגישות התיאורטיות שהוצגו מתייחסות באופנים שונים לתופעת הזנות, לנשים בזנות, וללקוחות הזנות ואף נותנות הסברים שונים לגורמים אשר הביאו את הנשים לזנות. תיאוריות אלו מייצגות ספקטרום רחב של תפיסות, החל מראיית הזנות כרע הכרחי בחברה ושיטה לניצול נשים ועד לתפיסתה כעבודה לגיטימית בחברה קפיטליסטית. הנשים נתפסות כחולות, סוטות מופקרות וקורבנות או כאסרטיביות הדורשות תשלום עבור שירות שהן נותנות. הלקוחות נתפסים כנצלנים ופושעים או לחילופין כאנשים נורמטיביים הנקשרים בקשר חוזי לגיטימי עם אישה. בין הגישות השונות יש מן המשותף, אך נראה כי נקודות המוצא השונות ביחס לתופעה מייצרות ביניהן מתחים שלא תמיד ניתנים לגישור. לדוגמא, הגישה הפמיניסטית רדיקאלית, כמו הליברלית מבקשות למצוא דרכים למיגור האלימות והסטיגמה הקשה מהן סובלות הנשים בזנות, אך לכל גישה דרך משלה להתמודדות עם הבעיה. הגישה הרדיקלית, הרואה בזנות פרקטיקה של ניצול ואת הנשים כקורבנות, מבקשת למגר את הזנות ולהפליל את לקוחות הזנות, בעוד שהגישה הליברלית, אשר רואה בזנות חוזה לגיטימי ובנשים בעלות "כוח נשי", סבורה כי יש לפעול לאי-הפללה של הנשים בזנות ולקוחות הזנות.

לכל אחת מהגישות שהוצגו כאן יש אג'נדה ביחס לזנות ולנשים בה אותה היא מבקשת לקדם וכל גישה, כאשר היא עומדת בפני עצמה, אינה מייצגת את כל מגוון הנשים אשר נסיבות שונות הביאו אותן למעורבות בזנות. נראה כי הגישות השונות משלימות זו את זו באופן בו הן תופסות את תופעת הזנות ובכך מייצגות מגוון היבטים רחב ומגוון של תופעת הזנות והנשים בתוכה.

גם בשיח הציבורי נדמה כי התיאוריות משתלבות ומתגבשות לכדי תפיסה מורכבת של המציאות. עיון בפרוטוקול ישיבת הוועדה לזכויות הילד שהתקיימה ביום 25.7.05 (פרוטוקול מס' 134), מדגים זאת בצורה מעניינת. בוועדה זו, הדנה בבעיית העסקת קטינות במופעי חשפנות בחופש הגדול, נשמעים קולות המייצגים מגוון תיאוריות, אשר סביר כי ישפיעו גם על ההחלטות האופרטיביות שיתקבלו. בוועדה נאמר: "אנו מכירים הרבה מקרים של נערים ונערות שתמורת ג'ינס יסכימו לבצע מין אוראלי, זה לא נתפס אצלם כמשהו נורא ומזעזע" או "יש מצב שבו נערות מיוזמתן יוזמות את המהלך הזה לזנות, אך אולי הן לא

מפרשות זאת כך, תמורת טובת הנאה". אמירות אלו משקפות את התפיסה לפיה הנערה הזונה הנה מופקרת ובוחרת באופן מודע להתנסות בזנות מסיבות כלכליות. לעומת זאת, נשמעו גם אמירות ברוח התפיסה הרדיקאלית, הרואה את הנערה כקורבן: "אלה נערות בסיכון, ופה נכנסים שירותי הרווחה ולא המשטרה. אנו לא רוצים להגיע למצב שנערות אלה יועמדו לדין".

דוגמא נוספת לכך היא ממצאי סקר טלפוני שנערך באוגוסט 2008 על ידי הרשות לקידום מעמד האישה במשרד ראש הממשלה, במטרה לבחון את עמדות ציבור ביחס לזנות. הסקר כלל 430 נשים וגברים בגילאי 18 ומעלה במדגם ארצי ומייצג של האוכלוסייה היהודית (לא חרדית) הדוברת עברית. מהסקר עלה כי התפיסה הרווחת בציבור (68%) היא שזנות נובעת מאילוצי חיים (מכפייה) ולא מבחירה אישית של הנשים בזנות (בפילוח בין נשים וגברים עלה כי 79% מהנשים סברו כך לעומת 75% מהגברים) וכי הסרסור הוא העברין במעגל הזנות (91%) לעומת 18% שצינו כי הזונה היא העבריינית. בקרב אלו שסברו כי הזנות נובעת מאילוצי חיים עלו שני נתונים מעניינים: 54% סברו כי לאישה זכות על גופה, כולל הזכות למכור את גופה לזנות ובנוסף, רק 42% סברו כי זנות היא אלימות של גברים כלפי נשים וילדות. אין זה המקום לנתח את משמעות תוצאות הסקר, אך ניתן ללמוד ממנו, כמו גם מהדיון בועדת הכנסת, כי בשיח הציבורי של שנות ה-2000, כל הגישות התיאורטיות חיות ונושמות ומעצבות את תפיסתנו.

על מנת להשלים את ההבנה על האופן בו מתעצבת תפיסה חברתית ביחס לזנות, יש צורך לבחון גם את האופן בו החוק בעולם ובישראל בפרט מתייחס לזנות, למעורבים בה וללקוחותיה. כל מדיניות ביחס לזנות משקפת גישה תיאורטית והיא מושפעת מתנאים מקומיים, פוליטיים, כלכליים וחברתיים. המדיניות, הכוללת חקיקה ואכיפה, לא רק מושפעת מתפיסות אלו, אלא גם מעצבת אותן (לבנקרון, 2007). מהאופן בו כל מדינה בוחרת להתייחס לזנות אפשר ללמוד מה יחסה לנושא ואת מי היא באה לשרת- האם את הנשים בזנות וזכויותיהן, האם את בריאות הציבור או את המדינה המעוניינת להרוויח מעסקי הזנות (לבנקרון, 2007).

תת הפרק הבא יסקור גישות שונות של מדיניות, בישראל ובעולם, ביחס לזנות, זונות ולקוחות הבאות לידי ביטוי בחקיקה ואכיפה. מאחר ומחקר זה עוסק בתפיסות ביחס לזנות נערות יבחן גם ההיבט החוקי הנוגע לנוער בסיכון, לאור העובדה כי העובדים הסוציאליים, המטפלים בנערות, מחויבים מתוקף תפקידם להשתמש בחוק על מנת להגן על אותן נערות מפני ניצול מיני.

החוק כתמונת ראי לתפיסת הזנות

ההתייחסות אל הזונות, הסרסורים ולקוחות תעשיית המין נגזרת מן היחס אל התופעה בכללותה. במקום שבו הזנות נחשבת לגיטימית, אין רכישת שירותי מין נתפסת כתופעה המצריכה התייחסות מיוחדת. לעומת זאת, במקום שבו יש יחס שלילי אל רעיון הזנות (גם בהעדר איסור בחוק), היחס הוא שלילי כלפי

גורמים שונים בתעשיית המין: הסרסורים, הזונות ולעתים גם הלקוחות (וורצברגר, 2000). להלן פרוט אודות דפוסים עיקריים של התמודדות מדינות עם זנות:

השיטה האוסטרנית (קרימינליזציה/ הפללה) – גישה זו תומכת באיסור מוחלט של זנות ושל כל המעשים הכרוכים בה ואכיפה בלתי מתפשרת של החוק הפלילי. גישה זו רואה בזנות תופעה פסולה ביסודה אשר יש להוקיע (אלמוג, 2008) וביישומה הקיצוני, כל המעורבים בזנות- נשים, לקוחות וסרסורים, עוברים עבירה פלילית. מדיניות זו נהוגה בכל מדינות ארה"ב, למעט מדינת נבאדה (לבנקרון, 2007). ההשלכות של מדיניות זו הנה שככל שהאישה תלויה יותר בזנות לקיומה, כך היא תחשוש לדווח על פגיעה בה על רקע מעורבותה בזנות, מחשש שתועמד לדין (Flowers, 2005). יתירה מכך, תעשיית המין במדינות אלו מתנהלת בחשאיות רבה, על מנת שלא להיתפס ועל כן קשה יותר לאתר את קורבנות הזנות ולחלצן. ברמה החברתית, גישה זו, המענישה את קורבנות הזנות, מעמיקה את סבלן ואת האטימות החברתית שמקיפה אותן (אלמוג, 2008). קוסיק (Cusick, 2002) והלטר (Halter, 2010), בהקשר לבני נוער בזנות, סבורות כי הפלתם לא רק שפוגעת בתפיסתם כקורבנות אלא מקבעת את מקומם בשולי החברה ומונעת מהם לבקש עזרה במידה ויזדקקו לכך.

שבדיה היא המדינה הראשונה בעולם בה מונהגת מדיניות אוסטרנית אשר משמעותה, הטלת אחריות פלילית על כל המעורבים בזנות, מלבד הנשים (אלמוג, 2008). חוק זה נחקק בינואר 1999, כחלק מ"החוק בדבר אלימות כלפי נשים" והוא משקף את התפיסה השבדית לפיה, זנות היא אקט של אלימות, ברצף של התנהגויות אלימות כלפי נשים (אלמוג, 2008). במסגרת החוק, החברה לוקחת אחריות על התופעה, מסירה את הקלון החברתי מהאישה המעורבת בזנות ומעבירה אותו ללקוח, שנתפס כעבריין החשוף לסנקציה, גנאי ולביקורת ציבורית (אלמוג, 2008).

הגישה הרגולטורית (מיסוד הזנות) - על פי גישה זו הזנות מותרת והמדינה ורשויותיה דואגות לפקח עליה על פי כללים הקבועים בחוק. התרת הזנות והסדרתה נובעת מתוך תפיסה כי זנות הנה רע הכרחי שיש לשלוט בו עד כמה שאפשר ומועבר המסר שזנות היא עיסוק מקובל מבחינה חברתית (אלמוג, 2008). בעולם קיימים שלושה סוגים עיקריים של משטרי מיסוד- מיסוד השם במרכז את הלקוח, דואג לבריאותו ומפקח על בריאות הזונות וההיגיינה בבתי הבושת, מיסוד המתמקד בזכויות הנשים ורווחת הזונות ומיסוד המדגיש את האינטרס הכלכלי של המדינה כך שעל ידי הטלת מיסים על בתי הבושת המדינה מרוויחה (לבנקרון, 2007). לבנקרון (2007) ווורצברגר (2000) טוענות כי לרב לא מדובר על דגמים "טהורים" וכי רב שיטות המיסוד הקיימות משרתות יותר ממטרה אחת.

מדיניות של מיסוד, לפיה המדינה מפעילה בתי בושת, נהוגה במדינת נאבדה שבארה"ב ובמדינת ויקטוריה באוסטרליה. באמסטרדם קיים רובע החלונות האדומים, אשר משמעותו כי המדינה יצרה אזורים מוגדרים לזנות, הרחק מסביבת מגורים. כנגד שיטות מיסוד אלה נטען, כי הן פוגעות בזכויות הנשים המעורבות בזנות בכך שהן מפחיתות את שליטתן על גופן, שכן הן תלויות בסרסורים ובעלי הבתים (Farley, 2003). בנוסף, בניגוד לתוכנית לפיה באזורים אשר הוקצו לזנות הנשים תהינה מוגנות, עדויות מהעולם מראות כי "אזורי הסובלנות" משופעים באלימות נגד הזנות, ומגוון רחב של פעילויות לא חוקיות מתקיים סביבם (וורצברגר, 2000).

שיטה נוספת של מיסוד הזנות היא דה-קרימינליזציה (אי הפללה). משמעות שיטה זו היא ביטול חוקים המפלילים את המעורבים בזנות או המחייבים פיקוח עליה, תוך שימת דגש על זכויות הנשים בזנות (לבנקרון, 2007). לשיטה זו מיוחסים יתרונות כמו הסרת הסטיגמה החברתית מן הזנות, רווח למדינה, הגנה על בריאות הציבור, מניעת מטרדים ושקיפות המונעת פעילות של עבריינים בתחום (לבנקרון, 2007). עוד נטען שביקורת סדירה של המשטרה בבתי הבושת מונעת זנות בכפייה וזנות קטינים (לבנקרון, 2007). מנגד, יש הטוענים שחוקיות הזנות הופכת את שירותי המין לסחורה שניתן להתמקח עליה ולהזיזה.

בהולנד, בשנת 2000 נתקבל חוק המתיר זנות מרצון והחמרת הענישה בכל הקשור לעבירות זנות כפויה (ארגון שירותי מין בכפייה, באלימות, במרמה וכדומה). החוק מתיר קיומם של בתי-בושת כל עוד אין בהתנהלותם משום הפרעת הסדר הציבורי, וזנות נחשבת עבודה במובן המשפטי של המלה: העובדים בה משלמים מסים, מאוגדים באיגודי עובדים ובעלי זכויות סוציאליות (Ward, Day & Kilvington, 2001).

יחס החוק הישראלי לזנות

בישראל הזנות לא נאסרה מעולם. החוק הישראלי אשר הושפע מהחוק הבריטי (לבנקרון, 2007) מתיר זנות וקניית זנות, למעט של זנות קטינים, אך אוסר על קיום פעילויות הנלוות לעסקאות זנות: סרסרות, שידול לזנות והחזקת מקום לשם עיסוק בזנות (חוק העונשין: תשל"ז-1977). שיטה זו נחשבת למדיניות הפללה חלקית של תעשיית המין (לבנקרון, 2007; בן ישראל ולבנקרון, 2005) ולכאורה הנשים המעורבות בה אינן נחשבות עברייניות. הטיפול של משטרת ישראל בעבירות שבהן מעורבות נשים ישראליות המעורבות בזנות אינו שונה מהטיפול הרגיל בעבירות, בין שהן עוברות העבירה ובין שהן קורבנותיה. כמן כן, נשים נפגעות עבירות מין זכאיות לטיפול מיוחד על ידי המשטרה, מתוקף חוק נפגעי עבירה תשס"א-2001 אך הוא אינו ייחודי למעורבות בזנות, שכן זנות, על האקט מיני בה אינה נחשבת כעבירת מין כלפי האישה (לוטן, 2006).

על אף שבאופן רשמי הזנות בישראל אינה ממוסדת, לבנקרון (2007) טוענת כי באופן סמוי זוחל הזנות בישראל כבר מוסדה. בהקשר זה, אלמוג (2009) מעלה תמיהה ביחס לקלות הנשמעים כיום הדורשים להפוך את הזנות בישראל לחוקית, שהרי כבר היום הזנות עצמה אינה עבירה בישראל. לטענתה, דרישות אלה הקוראות להרחבת הלגליזציה של העיסוקים הקשורים לתעשיית המין, מכשירות את האפשרות "לפתח את השוק" כהגדרתה, מה שירחיב את היקף פעילות המין הממוסחר בארץ. לדבריה, מיסוד זה, המכוון על ידי המדינה, משרת אינטרסים של מעורבים רבים בתעשיית המין, זולת הנשים בה וזכויותיהן נותרו בתחתית סדר העדיפויות.

מנגד, על מנת להרחיב את ההגנה של קטינים מפני ניצול מיני מסחרי, מדינת ישראל חתמה על אמנת האג בדבר זכויות ילדים ובני נוער ואף הרחיבה את חוק העונשין בנוגע לזנות קטינים (בריק וגירון, 2005). סרסרות ושידול לזנות, כאשר הן נעברות כנגד קטינים, נחשבות חמורות יותר מסרסרות בגירים ודין העובר אותן הוא שבע שנות מאסר (חוק העונשין: תשל"ז-1977). בדו"ח שהגישה ישראל לאו"ם על יישום האמנה בדבר זכויות הילד מצוין, כי כיום החוק כולל גם איסור פרסום של שרותי זנות קטינים, איסור פרסומי תועבה באמצעות גופם של קטינים וכן אסור לטעון כי נותן שרותי מין הנו קטין, גם אם אין זו אמת. בנוסף, לצורך הגברת המלחמה בזנות קטינים וההגנה עליהם, קיימת הצעה נוספת לתיקון חוק העונשין, לפיה יוחל על עבירות זנות המבוצעות נגד קטינים עקרון השיפוט האקס-טריטוריאלי על מנת לאפשר להעמיד לדין בישראל עברייני זנות קטינים ופורנוגרפיה של קטינים, גם אם העבירות נעברו במדינה בה הם לא נחשבות לעבירות.

הגנה על קטינים בישראל מתוקף חוק

במדינת ישראל קיימים חוקים אשר נועדו להגן על קטינים בסיכון מכוח התפיסה שהמדינה מהווה "הורה על" לאזרחיה ("parens patriae"). חוקים אלו נמצאים בבסיס עבודתם של אנשי המקצוע והטיפול בבואם להגן על קטינים בסיכון. מכאן גם החשיבות כי עובדים סוציאליים בתחום הילד והנוער יכירו את כל האפשרויות החוקיות להגנה על ילדים ובני נוער ויפנו לפקיד סעד במידת הצורך (בריק וגירון, 2005).

בישראל קיימים שני חוקים המתמקדים בילדים ובנוער: חוק הנוער (טיפול והשגחה), תש"ך - 1960 וחוק הנוער (שפיטה ענישה ודרכי טיפול), התשל"א-1971. חוק הנוער (טיפול והשגחה), תש"ך - 1960 חל על כל הקטינים ומטרתו לדאוג לשלומם של קטינים נזקקים באמצעות פקיד סעד (עובד סוציאלי שיש לו סמכויות מיוחדות). בחוק זה מוגדר "קטין נזקק" כקטין בגילאי 0-18 ששלומו הגופני או הנפשי נפגע או עלול להיפגע, על פי עילות נזקקות המפורטות בחוק. זנות אינה מצוינת מפורשות, אך היא נכללת תחת העילה של פגיעה נפשית או גופנית בקטין. במסגרת חוק זה רשאי פקיד סעד לפנות לבית המשפט לנוער ולבקש את התערבותו במטרה להגן על קטין.

בנוסף, מחקרים רבים הראו כי בני נוער העוסקים בזנות, לרב יבצעו עבירות פליליות נלוות (Ayre & Mitchell, Finkelhor & Wolak, 2010 ; Flower, 2005 ; Cusick, 2002 ; Barret, 2000) ועל כן, לא פעם נעשה שימוש גם בחוק הנוער (שפיטה ענישה ודרכי טיפול), התשל"א- 1971 בטיפול בבני נוער המעורבים בזנות (Cusick, 2002). ההתייחסות בחוק זה לקטינים אשר עברו עבירות פליליות שונה מאוד מההתייחסות לעבריינים בוגרים וההגנה על זכויותיהם של הקטינים רחבה בהיקפה. חוק זה נותן ביטוי לעמדה מוסרית לפיה עבריינות, בייחוד אצל בני נוער, היא במידה רבה תוצאה של קשיים ומצוקות ברבדים שונים בחייהם ותפקיד באי כוח החברה הוא לאתר את הקושי והמצוקה ולסייע להם לחזור למסלול תפקודי תקין (קראוס וברוור, 2001).

יחד עם זאת, בחוק הישראלי לא נדונה סוגיית שיתוף הילדים ובני הנוער בהחלטות הנוגעות לחייהם ולשלומם וכאשר מדובר במתבגרים יש לכך משמעות יתירה (בריק וגירון, 2005), בייחוד כאשר מדובר על תחום שנוי במחלוקת כמו זנות. בריק וגירון (2005) סבורים כי כאשר עובדים סוציאליים מבקשים להשתמש בחוק על מנת להגן על קטין בסיכון, עליהם לקחת בחשבון את דעתו של המתבגר ביחס למצבו, שכן היא תשפיע, קרוב לוודאי, על שיתוף הפעולה שלו ועל המוטיבציה שלו לשינוי. הם מדגישים כי גישה זו לא בהכרח מייצגת את טובתו של המתבגר, אך ככל שהמתבגר מתקרב לבגרות חוקית מלאה, היינו גיל 18, קטנה האפשרות לכפות עליו תכנית טיפול, אפילו אם היא נועדה להגן עליו.

האופן בו מתעצבות התפיסות של עובדים סוציאליים ביחס לזנות נערות

על אף שרבות מהנשים והנערות בזנות מטופלות בשרותי הרווחה על ידי עובדים סוציאליים, בעולם נערכו מחקרים ספורים בלבד אשר בחנו את עמדותיהם של עובדים סוציאליים ביחס לזנות ונערות בזנות. לאור המחסור בספרות מקצועית בנושא, תת פרק זה ידון באופן בו נתפסת מיניות של נערות בקרב אנשי טיפול, תבחן מדיניות שרותי הרווחה בישראל ביחס לנערות בסיכון ויסקרו השירותים השונים המוצעים לנערות בסיכון. תת פרק זה מניח כי לשינויים המתרחשים בתפיסת השדה המקצועי את אוכלוסיית הנערות ולמדיניות המסגרות בהן עובדות העובדות הסוציאליות, יש השפעה מכרעת על האופן בו מתעצבת תפיסתן ביחס לנערות אלו. לבסוף ידון האופן בו תופסות עובדות סוציאליות ישראליות זנות נערות.

האופן בו נתפסת מיניות של נערות בקרב אנשי הטיפול

רבות נכתב אודות מיניות בכלל ומיניות של נערות בפרט (גולן, 2002; טנא, 2003; רפפורט, 1993), אולם לא הרבה נכתב על האופן בו תופסים אנשי הטיפול תחום זה. מחקר איכותני שבחן את האופן בו תופסים מחנכים בפנימיות חינוכיות (לא טיפוליות) מיניות של חניכים נערך בשנת 2000 על ידי שלסקי ושלסקי. רוב הצוות החינוכי שנחקר וגם האחיות דיווחו כי הם נוטים לשוחח אודות מין באופן אישי ולא בפורומים

קבוצתיים ובעיקר עם הנערות. עוד נמצא כי אנשי הטיפול (יועצת, אחות) אשר עליהן הוטל לשוחח עם הנערות אודות מיניותן נקטו באלמנטים של "פיקוח מנרמל" שהיה כרוך באמצעים משמעותיים הכוללים רישום, זימון הורים, חיוב בבדיקות רפואיות וכו'. אנשי החינוך כמו אנשי הטיפול תפסו את בעלת ההתנהגות הטעונה שינוי (מבחינה מינית) כ"אחרת" ובתוך כך היא נהפכה לאובייקט שהיה עליו להגיע לכלל הכרה בחטאו, באחריותו למצב, ולשיתוף פעולה עם איש טיפול על מנת להשתנות. קומס (2008) טוענת כי הפיכת הנערה לאובייקט מאפשרת להאשים אותה במצבה שכן היה עליה לשמור על עצמה.

ממצאים אלו מתאימים לטענת פוקו (1996) כי גם כאשר החברה מעודדת שיח על מין היא בעצם מתכוונת לפקח עליו, להגדיר אותו ולהגבילו. ואכן, הטענה הרווחת היא כי בקרב המבוגרים עדיין קיימת נטייה לעסוק בנושא המין עם המתבגרים מתוך עמדה של הטפת מוסר ולהימנע מלדון בערכים כמו אהבה, כבוד ודרכי התנהגות הולמות. עמדה זו ביחס למתבגרים נובעת מחשש ומבוכה מפני המתבגרים הרוצים לדבר על מין ומיניות בפתיחות ומתוך תפיסה כאילו דיבור על מין משמעותו פריצות ועידוד למין (קונופקה, 1984; Fine, 1998).

כבר לפני 25 שנה קראה קונופקה (1984) למבוגרים ולאנשי המקצוע להשלים עם תמורות הזמן ולהכיר בכך כי בני נוער ובייחוד נערות מעוניינים לשוחח בפתיחות ובגלוי אודות הנושאים המורכבים של החיים כמו מין, כסף וידידות. קונופקה (1984) יצאה כנגד שירותי הטיפול והרווחה בטענה שעליהם לנהוג ביתר כבוד ופתיחות כלפי מתבגרים בכלל ונערות במצוקה בפרט. על האופן הייחודי בו נתפסות נערות במצוקה אדון בתת הפרק הבא.

האופן בו נתפסות נערות בסיכון על ידי שרותי הרווחה

בישראל נתונות כ- 30,000 נערות במצבי סיכון ומצוקה (קומס, 2008). למעשה, רק משנות ה-70 של המאה ה-20 החל להתפתח בישראל טיפול ייחודי וייעודי עבור נערות אלו (בראון, 1989), מתוך הבנה כי צרכיהן אינם זהים לאלו של נערים בסיכון (גולן, 2002). עד סוף שנות ה-80 השיח המרכזי סביב "נערות במצוקה" התקיים דרך פרספקטיבת החסר והדגיש מאפייני אישיות והתנהגות לקויים, העדר תפקוד, עזובה, הפקרות מינית, שוטטות, ועוד (ברגר ושכטר, 1989; טנא, 1987; רון, 1972). נערות אלו נתפסו כמי שטעו וסטו מהנורמה, כנערות הסובלות מפתולוגיות קשות (בראון, 1989; ברגר ושכטר, 1987; טנא, 1987) וכנערות אשר סובלות מליקויים בחשיבה, חשיבה קונקרטיית בלתי מתוכננת ואימפולסיביות (ברגר ושכטר, 1989).

במהלך השנים, ובייחוד במרוצת העשור האחרון, מתפתחת נקודת מבט אלטרנטיבית כלפי אותן נערות. נקודת מבט זו מבקשת שלא לראות עוד בנערות "אחרות" ו"נערות במצוקה", הגדרות אשר מתייגות ומדירות אותן מן החברה הנורמטיבית, אלא לראות בהן קורבנות של מציאות חברתית שהובילה אותן

להתמודדות עם מצבי חיים קשים (קומס, 2008). על פי גישה זו, התנהגויותיהן המורכבות של הנערות מפורשות כדרך ביטוי של כוח והתמודדות, גם אם הדרכים שמצאו לכך אינן יעילות (קומס, גולן, דולב ויובל, 2005).

בהקשר למיניותן של נערות אלה, טנא (2003) מציג את גישתם של קלוארד ואוהלים (Cloward & Ohalim 1960) הסבורים כי חיזוק הדימוי העצמי של נערה במצוקה כ"זולה", "קלת דעת" ו"פרפרית" הוא שיביא בסופו של דבר להתדרדרותה. ג'סון (Jesson, 1993) סבורה כי קיימת נטייה בחברה ובקרב הקהילה המקצועית להתייחס אל נערות בעלות רקע קשה, אשר סובלות מהפקרות מינית כאל זונות, מה שמחזק אצלן את הדימוי של סוטות ומופקות ועלול להביא לידי הזדהות שלהן עם דמות הזונה. כמו חוקרים רבים, הם סבורים כי יש להכיר בכך כי נשים שונות מתמודדות עם מציאויות חיים שונות בדרכים מגוונות וכי תוויות שיפוטיות והגדרות פתולוגיות אינן ראויות ואף עלולות להוות מקור משני לפגיעה (קומס, 2008; קונופקה, 1984; Shaw & Butler, 1998). תמורות תפיסתיות אלו המתרחשות בשנים האחרונות ניתן לראות גם בשינוי שמו של השרות בלשכות הרווחה המטפל בנערות, אשר בתחילת דרכו נקרא "השרות לנערה במצוקה" ובמרוצת השנים הוסב ל"שירות לטיפול בנערה" (כהן, פרנט, ברנסון, סולוביצ'יק וסעיד, 1992).

על אף המגמה הקיימת, נראה כי השינוי התפיסתי במדיניות ובקרב העובדים הסוציאליים, הנו מורכב. משרד הרווחה, המפרסם מעת לעת תקנות והודעות בדבר מדיניות הטיפול בנערות וצעירות (תע"ס, 2008) מגדיר נערה בסיכון כ"נערה בגיל 13-25 רווקה שמאפייני התנהגותה הם הרס עצמי ונמצאת בהתדרדרות או בסכנת התדרדרות וחווה אירועים טראומטיים: נפשיים, רגשיים וחברתיים". הנערות מאופיינות כמי שנמצאות במערכת יחסים לקויה עם משפחתן וקורבנות לפגיעה מינית או אלימות. לצד אפיונים אלו מתוארות התנהגויות המאפיינות את אותן נערות: הפלטות או נשירה ממסגרת לימודים, שוטטות, בריחה מהבית, התחברות לחברה עבריינית, קיום יחסי מין לא מובחנים לאורך זמן, הריונות חוזרים ועוד (תע"ס, 2008). כותרות אלו דוגמת "שוטטות", "הינתקות מהמשפחה" ו-"פעילות א-סוציאלית", כפי שמופיעות בתע"ס, הן בעלות פרשנות ומשמעות שלילית ומחזקות את תיוגן של הנערות כ"סוטות" מבחינה חברתית (גולן, קומס וקאי- צדוק, 2008). גם הביטוי המקצועי הנפוץ "מין לא מובחן", לתיאור נערות פעילות מבחינה מינית, אינו מכבד את הרצון וההבנה של הנערות (קומס, 2008). על כן, הן מציעות לראות בהתנהגויות שהובילו להתדרדרותה של הנערה את ניסיונותיה להתמודד עם מצוקתה, גם כאשר מדובר במצבי סיכון של ממש (גולן, קומס וקאי- צדוק, 2008; קומס, 2008).

פער הפרשנות לגבי התנהגויות של נערות, מודגם במחקרה של קומס (2006) המשווה בין תפיסות של נערות ותפיסות של נשות מקצוע בנוגע לבריחה מהבית. במחקר זה הנערות שרואיינו ספרו כי ברחו מבתיים בהם חוו התעללות ופגיעה ודווקא הבריחה מהבית נתפסה בעיניהן כהצלה והקלה- סוג של התמודדות. לעומתן, העובדות הסוציאליות שרואיינו התקשו לקבל את נקודת המבט של הנערות ומעשה הבריחה תואר על ידן כחוסר תובנה למצבן וכלקיחת סיכון שלא במודע.

גם חיימוביץ (2005), אשר חקרה את החוויה של עובדות נערה מצאה, כי בשדה הטיפולי השינוי התפיסתי ביחס לנערות הנו קשה ליישום עבור המטפלות ועל אף המגמה ההולכת ומתרחבת, לרוב הנערות עדיין נתפסות כסוטות ופגומות. העובדות הסוציאליות במחקר השתמשו במהלך הראיונות בטרמינולוגיה קשה ובמילים מבקרות ומזלזלות ובלט הצורך שלהן להדגיש את העולם הפגום ממנו באות הנערות שבטיפולן, כאשר נטייה זו גברה ככל שהעובדות חוו את הטיפול בנערה כמאיים יותר. ממחקרה עלה כי האופן בו העובדות הסוציאליות תפסו את הנערות הושפע גם מהאופן בו הן תפסו את הצלחת הטיפול. נערות שנחוו כקרובות, מוכרות ואהובות, נתפסו כלא נורמאליות ומופרעות במידה והטיפול בהן נכשל. חיימוביץ (2005) העריכה כי דרך השיפוטיות, הדיכוטומיה וההפרדה הצליחו העובדות לשמור על עצמן במפגש המטלטל עם הנערות ולחוש את עצמן נורמאליות למולן.

ייתכן גם כי תפיסות המדגישות את החלקים הפתולוגיים במצוקותיהן של הנערות, קשורות לניסיונות העובדים סוציאליים להעצים את סטאטוס הפרופסיה, תוך שימוש בשיח הלקוח מתחומים כמו פסיכולוגיה ופסיכיאטריה, המדגישים את הפתולוגיה של הלקוח ומתייחסים אליו במושגים של "חולה", לא מתפקד" או "בעל פתולוגיה" (Dietz, 2000). אפשרות אחרת היא כי התפיסה של העובדים הסוציאליים ביחס לנערות, בעיקר סביב התנהגויות מיניות, מושתת על תפיסות פטריארכאליות והבניות חברתיות רווחות או מתוך קושי של העובדות להכיל את מצוקותיהן של הנערות ולהקשיב להן בצורה אותנטית (קומס, 2008). מחקר אחר מצא כי עובדים סוציאליים שטיפלו בנערות שהוגדרו כסובלות מהפקרות מינית וזנות נטו להתייחס אליהן באופן מאשים ומעניש לאור הקונפליקט בין הערכים הבסיסיים שלהם, הרגשות שהתעוררו אצלם במהלך הטיפול בנערות ותחושת האחריות החוקית שלהם כלפיהן (Jesson, 1993).

תוכניות טיפול עבור נערות בסיכון

התע"ס (2008) מגדיר יעדים טיפולים עבור נערות בסיכון ובמצבי מצוקה אשר כוללים: העצמה אישית, הוצאת הנערות ממעגל הפגיעות המינית והאלימות, בניית מערכת יחסים תקינה עם המשפחה, הקניית מיומנויות תקשורת עם בני המין השני ועוד. לצורך כך הוגדרו דרכי התערבות עם הנערות. אופי הטיפול בנערות אלו טומן בחובו דיון עקרוני בדבר יעילות הטיפול בנערה בתוך הקהילה, אל מול הרחקתה מסביבתה הטבעית, כמו גם שאלה מהותית הנוגעת ליעילות הטיפול במסגרות כופות (בראון, 1989). ג'סון

(Jesson, 1993), על סמך מחקר שערכה ברשויות רווחה באנגליה טוענת, כי המגמה הרווחת בקרב עובדים סוציאליים היא לשלול מנערות בסיכון את החופש ולהכניסן למעונות נעולים. לטענתה, התנהלות זו של העובדים הסוציאליים משקפת את תחושת האחריות שלהם כלפי הנערות ואת הרצון להגן עליהן ולמנוע מהן התנהגות מינית בלתי הולמת או מסכנת. רפופרט (1993) סבורה כי המאמץ המתמיד לאכוף פיקוח חברתי על התנהגות המינית של הבת מוסבר בפחד שמא הרפיה מוגזמת של הנורמות תוביל לאנומליה מינית ולאנרכיה.

כיום נראה כי המגמה הרווחת בטיפול בנערות בסיכון בארץ ובעולם הנה טפול בתוך הקהילה, ככל שהדבר ניתן, תוך סיוע לנערה להתמודד עם קשייה בסביבתה הטבעית ובתנאי שלא קיימת סכנה ממשית לשלומה הגופני ו/או הנפשי (בראון, 1989). כמו בעולם (Saphira & Oliver, 2002), גם בארץ קיימים הוסטלים לבני נוער חסרי קורת גג, הוסטלים לנערים ולנערות בסיכון והוסטל לנוער הומו- לסבי (רשות חסות הנוער, 2008) אשר אליהם מופנים בני הנוער הנתונים בסיכון מרצונם החופשי או תחת צו בית משפט. בקצה הרצף הטיפולי קיימים מעון "צופיה" המיועד לנערות בסיכון חמור שמטרתו התערבות בשעת משבר, מתן הגנה, טיפול קצר טווח ואבחון ומעון "מסילה" בו שוהות נערות שמצבן הנפשי וההתנהגותי, כמו גם היסטוריית הניסיונות השיקומיים שלהן, מצביעים על צורך בטיפול אינטנסיבי כופה במסגרת מגבילה (רשות חסות הנוער, 2008).

חוקרים רבים סבורים כי הגישה המתאימה ביותר לטיפול בנוער במצוקה בכלל ובבני נוער העוסקים בזנות בפרט מצריכים טיפול הוליסטי ורב מימדי על מנת לחולל את השינוי הרצוי (Coy, 2008; Saphira & Oliver, 2002; Shaw & Butler, 1998; Ayre & Barrett, 2000). הטיפול צריך שיכלול שיתוף פעולה בין עובדי בריאות, קציני מבחן לנוער, גורמי טיפול הנותנים תמיכה נפשית וגורמי אכיפת החוק (Coy, 2008; Cusick, 2002). אירה וברט (Ayre & Barrett, 2000) סבורות, כמו גם חוקרים אחרים, כי הטיפול ההוליסטי צריך שיאפשר גישה לשירותים משולבים המטפלים במגוון בעיות חברתיות, רגשיות, משפחתיות, בריאותיות, בעיות של תעסוקה, קורת גג, סמים וחינוך עמם מתמודדים בני נוער אלו. לטענתן, סיפוק צרכים ספציפיים בלבד או התמקדות בגורם אחד לא יפתרו את הבעיה ואף יעצימו אצל המתבגר את התחושה לפיה הוא בלתי נראה.

מתוך תפיסה זו, בשנים האחרונות קמו בארץ פרויקטים רבים בקהילה במסגרת פרויקט "נערות על המפה" (קומס, 2008). פרויקט זה הנו שותפות בין אשלים, משרדי ממשלה שונים ועמותות רבות ונבנה מתוך ראייה הוליסטית המאפשרת תחושת שותפות בין הנערות למטפלות בהן על מנת לחזק סולידאריות נשית, פיתוח דרכי התמודדות אפקטיבית עם הדיסוציאציה עבור הנערות והמטפלות וכו' (קומס, 2008).

תחת מטריה תפיסתית זו פועלות כיום תוכניות להכשרת אנשי מקצוע העוסקים בטיפול בנערות, מרכז עד"י, תוכנית המנטורינג, התערבויות לנערות בוועדות להפסקת הריון ועוד (תע"ס, 2008; קומס, 2008). בהקשר של טיפול בבני נוער המעורבים בזנות, קימת מחלוקת האם יש לפתח עבורם שירותים ייחודיים, או שמא השירותים המוצעים לכלל בני הנוער בסיכון הנם מספקים. שו ובטלר (Shaw & Butler, 1998) סבורות, כי לבני הנוער בזנות צרכים דומים מאוד לבני הנוער חסרי קורת גג או המשתמשים בסמים. לגישתן, הפרדת השירותים עבור בני נוער בזנות תבודד אותם ותמנע מהם את השירות לו הם זקוקים שכן שירותים אלו לא יהיו מפותחים דיים. מנגד, מקלוור (MacIver, 1992 בתוך: Cusick, 2002) טוענת כי הקמת שירות ייעודי לבני נוער בזנות הנו אטרקטיבי עבור בני הנוער מקבלי השרות מאחר והם לא יאלצו להתמודד עם הסטיגמה הכרוכה במצבם ולא יאלצו להסתיר את מצבם הבריאותי, החוקי ומקום מגוריהם כאשר הם יפנו לקבל שרות סוציאלי.

בארץ אין כיום שירותי טיפול ייעודיים עבור בני נוער בזנות והם מופנים על ידי שירותי הרווחה לטיפול עם כלל בני הנוער בסיכון (לוטן, 2006). גרפינטר- גולד ובן עמי (2006) טוענים כי שילוב זה הנו בעייתי שכן המסגרות הפורמאליות מתקשות לקבל לטיפולן את בני הנוער המעורבים בזנות לאור הסטיגמה הדבוקה בהם בשל היותם מעבירי מחלות, בזויים וחסרי מוסריות. מנגד, בני הנוער בזנות מתקשים להשתלב במסגרות אלו שכן הם נדרשים לחדול מעיסוקם בזנות באופן מידי וגורף, או שעליהם לשמור בסוד את עובדת היותם מעורבים בזנות. בנוסף, ישנם גבולות ותנאי קבלה שנתפסים לעיתים כבלתי אפשריים על ידי בני נוער שעדיין מעורבים בזנות כמו שעות פעילות לא מתאימות.

לפני כשנתיים פותחה בארץ תוכנית שמטרתה לסייע לנשים בוגרות במעגל הזנות. פרויקט זה, שהוקם בחסות הרשות למעמד האישה במשרד ראש הממשלה, הוא ניסיוני ובשלב ראשון פועל רק בתל אביב- "סלעית" ובחיפה- "אופק נשי". מטרת התוכנית, בשלב זה, היא הפחתת נזקים וכולל דירות חירום ללינה עבור הנשים וקו חירום ארצי. כמו כן, משרד הבריאות מפעיל שתי מרפאות למחלות מין המטפלות באופן ייעודי במעורבים בזנות בתל אביב ובחיפה ואף קיימת מרפאה ניידת אשר יוצאת לאתרים פתוחים של זנות, מאתרת נשים בזנות ומביאה אותן למרפאה לצורך בדיקות וטיפול במחלות מין (גור, בואנו דה מוסקיטה ולוין, 2008).

כאמור, בישראל אין כיום תוכניות ממשלתיות ייעודיות, כלל ארציות, לבני נוער בזנות, ואולי לא בכדי. שפירא ואוליבר (Saphira & Oliver, 2002) טוענות כי בני נוער העוסקים בזנות נוטים לראות את העולם כעוין ונטייה זו מתעוררת במיוחד אל מול השירותים הפורמאליים המוצעים להם. על כן, עמותת על"ם פיתחה את תוכנית "ערים בלילה": פרויקט למניעת ניצול מיני מסחרי של קטינים. פרויקט זה, כמו תוכניות

דומות בעולם דוגמת Branardos באנגליה ו- Children of the night בקליפורניה, מציע שירותים לא פורמאליים שמטרתם לשפר את איכות חייהם של המעורבים בזנות ולאפשר שינוי הדרגתי באורח חייהם. במסגרת פרויקט זה מגיעים צוותים אל בני הנוער המעורבים בזנות ומסייעים, למי שמעוניין, בשילוב מחדש בקהילה. בפרויקט קו ארצי העומד לרשותם של הקטינים בזנות, טיפול פרטני ומרכז שהייה אשר מטרתו לאפשר לבני הנוער מקום מנוחה ומספק, לצד צרכים טיפוליים, גם צרכים בסיסיים כמו מזון ומוצרי היגיינה (עליים, 2009). גישה זו אינה דורשת מבני הנוער להוכיח מוטיבציה לשינוי אלא מאמינה בתמיכה, כבוד וקבלה ללא תנאי, מתוך תקווה כי בדרך זו בני הנוער ירכשו מחדש את אמונם של גורמי הטיפול וניתן יהיה לסייע להם לחולל שינוי ולצאת ממעגל הזנות.

פרידמן, אפל, גבריאלי, האיש, ורזיאל (2002), אשר חקרו את פרויקט "ערים בלילה", טוענים כי בשל מאפייני האוכלוסייה, דרכי ההתערבות בפרויקטים ייחודיים אלו צריכים שיהיו מבוססים על גישות הומניסטיות של קבלה ואנושיות, אמון בבני אדם באשר הם ופתיחות צוהר והזדמנות לבחירות אמיתיות בחייהם. אירה וברט (Ayre & Barrett, 2000) מבקשות להדגיש כי מאחר ומדובר במצבים קשים ומורכבים, הטיפול בבני הנוער הללו עלול להיות משימה כפויית טובה ובסופו של דבר גם עקרה.

תפיסות של זנות נערות בקרב עובדות סוציאליות ישראליות

למרות שישראל נחשבת לאחת המדינות המפותחות בעולם, מבחינה חברתית קיימות בה תת תרבויות רבות שהן שמרניות ופטריארכאליות ונותנות ערך רב ביותר למוסד המשפחה (ספר, 2001). אייכנבאום ואורבך (Eichenbaum & Orbach, 1993) בתוך חיימוביץ, (2005) סבורים כי האופן בו נתפס התפקיד המגדרי בחברה משפיע על התפיסה המקצועית של המטפל ועל החוויה הטיפולית ועל כן, על המטפלים בנשים בזנות להתמודד עם ההבניה החברתית המושרשת של יחסי שליטה- כניעה המאפיינים יחסי גברים ונשים בארץ ולהתגבר על הנטייה למצוא פסול בנפגעת (גור, 2008).

כפי שכבר צוין, בספרות לא קיים ידע אודות האופן בו תופסות עובדות סוציאליות זנות של נערות. אולם, בהנחה כי העובדות הסוציאליות הנן חלק בלתי הנפרד מן החברה הישראלית, סקירה זו ממחישה כי שרותי הרווחה בארץ והעובדות הסוציאליות בשירותים אלו מתמודדות התמודדות כפולה: הן עם היותן נשים בחברה הישראלית שהנה עדיין חברה פטריארכאלית ושוביניסטית והן עם מורכבות הטיפול בנערות בזנות (שגם הן נשים צעירות בחברה הישראלית). צוהר לתפיסות החברה הישראלית בנוגע לזנות נפתח בסקר הטלפוני שנערך על ידי הרשות למעמד האישה בשנת 2008, והמחיש כי אומנם רב הציבור, נשים ברובן, מאמינים כי מעורבותן של נשים ונערות בזנות נובע מכפייה ולא מבחירה, אך כמעט בסתירה לנתון זה, רק 42% מכלל הנשאלים סברו כי זנות הנה פרקטיקה של ניצול נשים ונערות.

מחקרן של פלד ולוין (2009), אשר בוחן באופן ספציפי את תפיסותיהם של העובדים הסוציאליים ביחס לזנות, מאיר את תפיסותיהם של עובדים סוציאליים ביחס לנושא, כאוכלוסיה ייחודית בחברה הכללית. במחקר זה נמצא כי עובדים סוציאליים שתפסו עבודה במכוני לוו, השתתפות בסרטים פורנוגרפיים וביצוע שיחות ארוטיות כזנות תפסו זנות כקורבנות יותר מבחירה וכסטייה יותר מאשר נורמטיביות. עוד, הם תפסו זנות כיותר קורבנות מאשר בוחרות, ואת לקוחותיהן כיותר סוטים מנורמטיביים. בנוסף, עובדים סוציאליים שתפסו קיום יחסי מין עבור כסף או שווה כסף במסגרת מערכת יחסים כזנות תפסו זנות כסטייה יותר מאשר כנורמטיביות, וזנות כיותר קורבנות מאשר בוחרות.

מחקר זה מציע להתבונן על תפיסות של עובדות נערה ביחס לזנות ונערות בזנות, על רקע מורכבות הגדרת הזנות בקרב נערות ויחס החברה אליהן, התיאוריות השונות להבנת תופעת הזנות, יחס החוק בישראל לתופעה והטיפול הקיים בארץ.

שיטת המחקר

נקודת המבט של העובדות הסוציאליות המטפלות בנערות בזנות, ביחס לנערות, אינה קיימת בספרות המקצועית. מטרת מחקר זה היא לפתוח צוהר לתפיסות ולעמדות בנושא זנות נערות, בקרב אותן נשים אשר אמונות על הטיפול והשיקום שלהן. השאלה המרכזית במחקר מבקשת לבחון מהו האופן בו תופסות עובדות סוציאליות העובדות במחלקה לנערה בשרותי הרווחה, זנות ונערות בזנות. שאלה משנית היא כיצד עוצבו עמדות אלו בקרב הנחקרות. בפרק זה יוצגו עקרונות תיאורטיים אשר הנחו את הבחירה בגישה המחקרית, מאפייני החוקרת אשר השפיעו על בחירת הנושא וגישת המחקר, תאור מהלך המחקר ואופן ביצועו.

המחקר נעשה תוך שימוש במתודולוגיה איכותנית נטורליסטית-קונסרוקטיביסטית המאמינה כי הידע האנושי מובנה על ידי האדם והחברה, כאשר אף נקודת מבט אינה מייצגת תוקף אוניברסאלי או אמת מוחלטת (שקדי, 2003). שיטות מחקר איכותניות מדגישות את ההקשר הייחודי, הידע המקומי ותהליך יצירת המשמעות, כאשר הנחת המוצא היא קיומן של מציאויות חברתיות מרובות. לפיכך, מתודות אלה מתאימות למחקר המבקש לחשוף ולהבין את נקודת המבט הייחודית של עובדות סוציאליות ביחס לנושא מורכב וטעון כמו זנות נערות ואת האופן בו העובדות הבנו את תפיסותיהן ביחס לנושא. על פי המתודולוגיה האיכותנית נטורליסטית, מתקיים דיאלוג בין החוקר למשתתפות המחקר כאשר הן הדמויות המרכזיות ובידיהן הידע הרלוונטי אותו מבקש החוקר לגלות. עם זאת, הנחת המוצא של המחקר האיכותני היא כי החוקרת מגיעה אל המפגש עם הנחקרות עם הנחות מוקדמות הבאות לידי ביטוי לאורך כל שלבי המחקר (שקדי, 2003).

עיצוב המחקר על ידי החוקרת

"החוקר ככלי המחקר" הוא ביטוי שהוטבע ע"י לינקולן וגובה (1985) על מנת להמחיש את תפקידם המיוחד של החוקרים האיכותניים בתהליך המחקרי. הגישה האיכותנית אף מדגישה את מקום הידע והערכים המוקדמים של החוקרת המשפיעים על התהליך המחקרי ומצופה ממנה להיות מודעת לעמדותיה ולהשתמש בהן כמנוף למחקר (Denzin & Lincoln, 1994).

במהלך שבע השנים האחרונות אני עובדת בשרות המבחן לנוער ומטפלת בבני נוער עוברי חוק. בני הנוער שבטיפול הם ברובם בנים, כך שלרב עבורי המפגש עם נושא הזנות הנו דווקא מנקודת מבטם של הנערים-הלקוחות ועם רגשות הכעס, האכזבה והבוז שהמפגש עמם מעורר בי. אך כפי שהוצג בפרולוג לעבודה זו ההתנסות האישית שלי בטיפול בנערה שהייתה מעורבת בזנות היה מורכב ומטלטל. מכאן, שלמחקר זה הגעתי עם סקרנות רבה לשמוע את קולן של הנחקרות ובתחושה של אחריות כבדה- לעשות זאת בצורה אשר תאפשר לעובדות להשמיע את עמדותיהן וחוויותיהן מבלי להיות שבויה בחוויה האישית שלי והעמדה הברורה שגיבשתי לעצמי ביחס לנושא. לאורך כל שלבי המחקר זכרתי כי עובדות שונות מחזיקות בעמדות

שונות ביחס לנושא לאור התהליכים שהן עברו, ההתנסויות האישיות שלהן ואישיותן. המפגש עם עובדות אשר ראו את הנערות המעורבות בזנות בתוך הקשר של סטייה, הפקרות וחולי לא היה פשוט עבורי לאור האמור, אך לאורך כל שלבי המחקר זכרתי היטב את הדרך אותה אני עברתי בתהליך, את הצורך שלי באמפתיה, בהקשבה ובהכלה על מנת לברר את עמדותיי מתוך חוויה מאפשרת ולא שיפוטית. בנוסף, אני מאמינה כי בשיח המקצועי והציבורי בנושא ישנם קולות רבים אשר הנם רלוונטיים וחשוב כי גם הם ישמעו. במחקר זה השתדלתי ככל יכולתי להעניק למרואיינות מרחב חופשי לביטוי עצמי מבלי שהן תחוונה שיפוטיות מצדי או שמצופה מהן לומר דברים הנכונים בעיניי. גם בתהליך ניתוח הנתונים השתדלתי להציג את הממצאים בצורה פתוחה, מתוך סובלנות לקולות שאינם עולים בקנה אחד עם עמדותיי האישיות, תוך התייחסות ביקורתית לפערים אלו וניתוחם.

שדה אוכלוסיית המחקר ומדגם

אוכלוסיית המחקר כוללת 15 נשים, עובדות סוציאליות העובדות ביחידות לטיפול בנערה בשרותי הרווחה. על מנת להעשיר את ממצאי המחקר רואיינו עובדות משש יחידות לנערה ברחבי הארץ. 3 עובדות מחיפה, 3 עובדות מתל אביב ו-3 עובדות מחולון. כמו כן רואיינה עובדת אחת מאשדוד, 3 עובדות מהיחידה לנערה באשקלון ו-2 עובדות מקריית גת. הבחירה לראיין עובדות מכל קצוות הארץ נבעה מהרצון להקיף במידת האפשר את מגוון העמדות והתפיסות הקיימות לגבי הזנות, כאשר הנחתי כי ישנם פערים בתפיסות בין המרכז לפריפריה. כמו כן, במהלך המחקר נוכחתי לגלות כי ישנם הבדלים מהותיים באוכלוסייה המטופלת ביחידות השונות, כמו גם בדרכי הטיפול וההתמודדות של העובדות עם הנערות שבטיפולן (לדוגמא: בדרום הארץ שכיחה תופעה בה נערות מסתובבות עם בני מעוטים, תופעה שהעסיקה מאוד את העובדות שרואיינו).

בחירת המרואיינות נעשתה ללא תנאים מוקדמים, למעט הצהרה ראשונית מצד העובדות לפיה הן התנסו בטיפול בנערות בזנות, על פי הגדרתן האישית. כמו כן, על מנת להעשיר את ממצאי המחקר אוכלוסיית הנחקרות הייתה הטרוגנית מבחינת גיל, מעמד אישי, שנות ותק בעבודה, השכלה, דת וארץ מוצא. גילן הממוצע של העובדות היה 38.9 (N=15) כאשר טווח גילאי העובדות נע בין – 53. ממוצע שנות הוותק של העובדות היה 14 שנה והוא נע בין 3 שנים ל-35 שנה. רובן של העובדות לא החליפו מקום עבודה במהלך השנים ובמידה וכן, תחום עיסוקן נשאר סביב עבודה עם נוער בסיכון. רב העובדות שרואיינו היו נשים חילוניות ילידות הארץ, אך רואיינו גם עובדות דתיות ועובדות אשר ארץ מוצאן שונה. לא רואיינו עובדות מהמגזר הערבי. בנוסף, כמעט מחצית מהעובדות שרואיינו הן בעלות תואר שני בעבודה סוציאלית (ראה נספח מס' 1).

הליך הדגימה

לצורך איתור נחקרות למחקר פניתי למנהלות היחידות נערה ברחבי הארץ ועניינתי אותן במחקר. לחלקן אף שלחתי פנייה רשמית וכתובה המפרטת את מטרות המחקר. לאחר קבלת אישור עקרוני לקיום הראיונות מהמנהלות פניתי לעובדות עצמן ועניינתי אותן במחקר. ההיענות להשתתפות במחקר הייתה גבוהה, אך נתקלתי בעובדות אשר העדיפו שלא להתראיין, בעיקר על רקע חוסר זמן. במהלך איתור הנחקרות נקטתי בעקרונות הדגימה התכליתית (Purposeful sampling) שעיקרה זיהוי מקרים עתירי ידע, וחיפשי נחקרות העומדות בקריטריונים שפרטתי לבחירת משתתפות המחקר, תוך שכל העת הקפדתי כי אוכלוסיית הנחקרות תישאר הטרוגנית ומגוונת. עם כל מרואיינת פוטנציאלית ניהלתי שיחת טלפון מקדימה בה הצגתי את עצמי ואת המחקר ובקשתי את הסכמתה להתראיין. בטרם התקיימו הראיונות המרואיינות חתמו על טופס הסכמה מדעת להשתתפות במחקר (ראה נספח 2).

כלי איסוף הנתונים

המחקר התבצע באמצעות ראיון עומק חצי מובנה, המונחה על ידי מדריך ראיון (ראה נספח 3) ומקיף היבטים שונים של תפיסות ועמדות ביחס לזנות וזנות נערות. בשורשו של ראיון העומק עומד הרצון לאפשר לנחקרות לספר את סיפורן אודות התופעה הנחקרת בדרכן ושפתן, תוך אינטראקציה בין המראיינת למרואיינת (שקדי, 2003). הבחירה בראיון חצי מובנה נבעה מהשאיפה להגיע לתיאור עשיר ומלא ככל הניתן של התפיסות והעמדות של העובדות הסוציאליות ביחס לזנות ולנערות המעורבות בה, מתוך התנסותן האישית וחוויותיהן האישיות.

כדי לאפשר לנחקרות להביע את עמדותיהן ללא הפרעה, הראיון התחיל בשאלות כלליות הנוגעות לנושא, לדוגמא: "ספרי לי על המפגש שלך עם הנושא של זנות נערות". בהמשך, ובמידת הצורך, הנחקרות נשאלו באופן מפורט יותר לגבי המפגש שלהן עם הנושא של נערות בזנות, האופן בו הן מגדירות זנות של נערות ומה המפגש עם נערות אלו עורר בהן. כמו כן נשאלו שאלות הנוגעות לניסיון האישי בטיפול בנערות אלו ובמידת האפשר הן נתבקשו לספר על נערה אחת משמעותית בה הן טיפלו. בסיום הראיון ניתן מקום לשיחה חופשית אודות הראיון, חווית הראיון והצעות לשיפורו ונאספו נתונים דמוגרפים על המרואיינות.

הליך איסוף הנתונים

הראיונות התקיימו במהלך החודשים אוקטובר- דצמבר 2009. הראיונות נקבעו בזמן שהתאים למרואיינות ולמעשה כל הראיונות התבצעו במקום העבודה של המרואיינות במסגרת יום עבודתן. נעשה מאמץ רב הן מצדי והן מצד העובדות לקיים תנאים פיזיים ורגשיים שיאפשרו אורח שקטה, אינטימית ומוגנת מהפרעות. בפועל, לא תמיד ניסיון זה עלה יפה ובראיונות אחדים ניתן היה לחוש את הלחץ והעומס

של העבודה השוטפת כגורמים שהפריעו למהלך הראיון ולפניות של העובדות. הראיונות התקיימו במפגש אחד שארך בין שעה לשעתיים, תוך רגישות לצרכיה של המרואיינת, התנהלות השיחה וזרימתה. הראיונות נפתחו בחזרה על המידע אודות המחקר והשלכות אפשריות על המרואיינות, תוך דגש על האפשרות העומדת בפניהן להפסיק את השתתפותן במחקר בכל שלב. לאחר קבלת הסכמתן וחתימתן על טופס הסכמה מדעת התקיים הראיון.

כל המרואיינות שיתפו פעולה עם הראיון ועשו ככל יכולתן על מנת לשתף אותי בעמדותיהן ותפיסתן. עובדת אחת טענה בתחילת הראיון כי כלל לא זכרה מהו נושא הראיון ואף התלבטה בתחילתו האם להתראיין. שאר העובדות התכוונו לראיון והביעו נכונות ורצון לקיימו.

במהלך עריכת המחקר ניהלתי "יומן מחקר". בסיום כל ראיון כתבתי ביומן המחקר את התרשמותי מהראיון ומחשבות שעלו לי בעקבותיו. מצאתי כי הרישום הרפלקטיבי ביומן היה משמעותי ויעיל והוא סייע לי רבות בגיבוש ממצאי המחקר.

כל הראיונות הוקלטו ולאחר מכן תומללו באופן מלא. תמלול הטקסט כלל ציון מילים לא ברורות, שתיקות ואינטונציה בהקשרים שונים. כמו כן, על מנת לשמור על סודיות הנחקרות הושמטו מתוך הראיון אזכורים לפרטיהן המזהים.

הליך ניתוח נתונים

ניתוח הנתונים הנו תהליך של סידור והבניית המידע שנאסף לצורך פרשנותו והבנת המשמעות שלו (שקדי, 2003). ניתוח הראיונות במחקר נעשה בהתאם לעקרונות ניתוח תוכן נושאי, המאפשרת הסקת מסקנות בצורה שיטתית מתוך התכנים הקיימים, תוך שהוא נבנה ומעוצב ככל האפשר מתוך העולה בטקסט עצמו ואינו "מולבש עליו" (צבר בן יהושע, 1995). יחידות הניתוח הבסיסיות במחקר היו קטעי טקסט ארוכים ולא המילה הבודדת, זאת על מנת להבין את ההקשר בו נאמרו הדברים (שקדי, 2003).

על פי שקדי (2003), ניתוח הנתונים הנו תהליך מתמשך בעל מספר שלבים, כאשר כל שלב בנוי על בסיס השלב שמתחתיו. שלב הניתוח הראשוני היה קריאה מלאה ומדוקדקת של הטקסטים על מנת לקבל תחושה רציפה של הנרטיבים. במהלך הקריאה סומנו כל הרעיונות, המוטיבים, הקטגוריות ויחידות המשמעות אשר עלו מתוך הטקסטים. בתחילה, תהליך זה נעשה על כל טקסט בנפרד ולבסוף, נעשתה אינטגרציה בין כל יחידות המשמעות מכל הטקסטים יחד. יחידות משמעות אלו קובצו ל- 24 קטגוריות (ראה נספח מס' 4) על פי נושאים מרכזיים, במידת האפשר מתוך עולם המונחים של האינפורמנטים, ולאחר מכן שובצו כל תכני הראיונות לתוך הקטגוריות שנבנו.

בשלב השני, שלב הניתוח הממוקד, זוהו הקשרים בין התמות ונבנתה מסגרת מארגנת אינטגרטיבית וקוהרנטית לממצאי המחקר. בשלב זה נעשה גם קישור וחיבור בין התמות המרכזיות על מנת ליצור ציר מרכזי ומארגן לממצאי המחקר אשר משקף את תפיסותיהן של המרואיינות.

כל שלב ניתוח הנתונים נעשה על ידי כותבת המחקר והונחה בצורה אישית על ידי פרופ' עינת פלד, כמו גם בקורס שעסק בניתוח תוכן בהנחייתה. במהלך הקורס הוצגו הנתונים ואופן ניתוחם לכיתה וסטודנטיות בקורס חוו דעתן, העירו את הערותיהן והפרו מאוד את הליך ניתוח הנתונים.

סטנדרטים להערכת איכות המחקר

"האמת" במחקר איכותני- נטורליסטי היא בהכרח סובייקטיבית ועל כן היא מצריכה כלים ייחודיים על מנת להבטיח את איכות המחקר ואמינות הממצאים (שקדי, 2003). הקריטריונים להערכת מחקר זה כוללים התייחסות לתוקף הממצאים ואמינותם, למידה בה ניתן להעביר את הממצאים ולהכלילם ולאופן בהם הממצאים הושפעו מניסיונה והשקפת עולמה של החוקרת.

אמינות הממצאים (credibility) – מטרת קריטריון זה הוא לבדוק האם הממצאים כפי שמובאים במחקר מצליחים להעביר את נקודת מבטן של הנחקרות. על מנת לשמור על אמינות הממצאים נקטתי במספר צעדים: 1. נעשה שימוש בראיון עומק חצי מובנה, אשר אפשר לנחקרות להשמיע את קולן האישי ולהביע את תפיסותיהן בפתיחות מרבית. הדו"ח הסופי נכתב כ 'תיאור עשיר' אשר כולל מידע אודות ההקשר, ציטוטים מתאימים של אינפורמנטים ודיון מושגי גלוי (שקדי, 2003). 2. בתום ניתוח הראיונות, בקשתי מהמרואיינות לתת משוב על אופן ניתוח הראיונות ולבחון האם הניתוח משקף את תפיסתן בראיון. 3. מעורבות ארוכה בשדה (Lincoln & Guba, 1985) הנו אמצעי נוסף להגברת אמינות המחקר. בשנים האחרונות אני עובדת עם נוער בסיכון ובכלל זה נערות בזנות. התנסות זו אפשרה לי הבנה מעמיקה יותר את התהליך האישי והמקצועי אותו עברו הנחקרות ביחס לנושא, מה שהגביר את אמינות המחקר. אודות ההשפעות הבעייתיות שיש לכך על אופן עיצוב המחקר, דנתי בתת פרק נפרד.

"להעברה" (transferability) - באופן התואם את הפרדיגמה האיכותנית מחקר זה לא התיימר לשקף מציאות אובייקטיבית או להכליל את הממצאים על כלל העובדות המטפלות בנערות בזנות. יחד עם זאת המחקר מלווה בתיאורים עשירים המפרטים את ההקשר המחקרי ופרטי המרואיינות, על מנת לאפשר לקוראים להחליט האם יוכלו למצוא בסיס להעברת ממצאיו להקשרים אחרים ובאיזה אופן (שקדי, 2003).

אתיקה

שמירה על עקרונות אתיים נאותים הנו קריטריון מהותי להערכת איכות המחקר. פלד וליכטנטריט (Peled & Leichtentritt, 2002) במאמרו אודות סוגיות אתיות במחקר איכותני המשיגו מספר סוגיות אתיות אשר במהלך עריכת המחקר שמתי דגש על כמה מהן:

המחקר העצים והועיל למשתתפות במחקר באופן אישי: בשדה המקצועי כמעט ולא קיימים מחקרים אשר בדקו מה עובדות סוציאליות חושבות או מרגישות, בהתייחס לזנות בפרט, ובהקשרים רחבים יותר בכלל. מחקר זה נולד מתוך רצון להשמיע את קולן של העובדות הסוציאליות, להעצים אותן ולהעניק להן חוויה של נראות ומשמעות. עבודתן של העובדות הסוציאליות המטפלות בנערות במצוקה הנה קשה, מורכבת ומציפה ומצריכה מודעות עצמית גבוהה ופניות לצורך עיבוד תהליכים ומשמעות (חיימוביץ, 2004). השתתפות במחקר הייתה הזדמנות משמעותית עבור העובדות הנחקרות לעצור לרגע, לשתף ולהתבונן על עצמן ובעצמן ונתנה להן הזדמנות להגיע לתובנות ביחס לתפיסות אותן הן מחזיקות ולהשלכות שיש לכך על הפרקטיקה עם הנערות. במהלך הראיונות העובדות הביעו עניין רב בנושא וחשבו כי מדובר בנושא מהותי בעבודתן, שלא מקבל מספיק מקום ותשומות. העובדות סיפרו כי הראיון היווה עבורן הזדמנות לעצור ולחשוב על עמדתן ביחס לזנות בהקשר הכללי ובהקשר לנערות שבטיפולן ונושא זה יידון בהרחבה בתחילתו של פרק הממצאים. בסיומם של הראיונות העובדות בקשו לקרוא את ממצאי המחקר לכשיסתיים, על מנת להרחיב את ידיעותיהן בתחום וכהזדמנות ללמידה ורכישת ידע. לאור התגובות שקיבלתי מהמראיינות אני סבורה שההזדמנות להשתתף במחקר אשר יתרום להבנה משמעותית לגוף ידע חסר ההולך ומתהווה בקשר לזנות נערות, הייתה משמעותית עבור משתתפות המחקר.

מניעת פגיעה במשתתפות: עצם הדיבור אודות נושא טעון כמו זנות אינו פשוט לחלק מהאוכלוסייה, והדבר נכון גם בקרב עובדות סוציאליות. השימוש במילים הקשורות למין מיניות וזנות עלול היה להביך והעיסוק בנושא יכול לגרום לחוסר נוחות. בנוסף, החשיפה לה נדרשו העובדות ברמה האישית והמקצועית וחשיפתן של עמדות ותפיסות שייתכן והן לא בהכרח גאות בהן, יכול להיות מורכב עבור הנחקרות. על מנת להתמודד עם הסוגיות הללו נקטתי במספר צעדים: לפני הראיון הוסבר למראיינות מה משמעות המחקר והודגש כי מטרת הראיון הוא לשמוע את קולן ולא לשפוט אותן. כמו כן החתימה על טופס ההסכמה מדעת נתן למראיינות לגיטימציה לפרוש מהראיון או לדלג על שאלה במידה ויחוש חוסר נוחות. במהלך הראיונות השתדלתי ככל יכולתי להיות קשובה, אמפטיית ולא שיפוטית על מנת להגביר את תחושת הנוחות והפתיחות. לקראת סיום הראיונות נעשתה סגירה של השיחה על מנת לא להשאיר נושאים פתוחים ובסיומם ניתן מקום למראיינות לחלוק עימי את תחושותיהן ומחשבותיהן על הראיון על מנת שיוכלו לשתף במה שחשו במהלכו.

התייחסות לקהילה: Lincoln (1995) מציינת כי כל מחקר נעשה בתוך קהילה ומכוון אליה, עובדה המחייבת את חשיפת הממצאים לקהילה. מחקר זה אשר מטרתו להשמיע את קולן של עובדות נערה ביחס לתפיסות של זנות ונערות בזנות יוכל לשפוך אור, עם כל המגבלות הכרוכות בכך, גם על קהילה רחבה יותר של אנשי טיפול הנמצאים בקשר עם נערות אלה. בסיום המחקר בכוונתי להפיץ את ממצאיו בספרות מקצועית ובמסגרות המטפלות בנערות בסיכון במטרה לפתוח שיח מקצועי על חשיבות המודעות לתפיסות אותן מחזיקות

ממצאים

מחקר זה שם לו למטרה לבחון את האופן בו עובדות נערה בשרותי הרווחה תופסות ומגדירות זנות באופן כללי וזנות נערות בפרט ובפרק זה יוצגו התפיסות המרכזיות של העובדות ביחס לנושא, כפי שעלה מניתוח הראיונות עמן. הראיונות שהתקיימו היו שונים ומגוונים, אך בכלם נקודת מוצא אחת- לתפיסתן של העובדות, אין נערות שהן זונות ואין בנמצא, או לפחות בסביבת העובדות שרואינו, נערות בזנות. תמה מרכזית זו התחוורה לי כבר בתהליך חיפוש המרואיינות והפנייה לשירותי הרווחה במקומות שונים בארץ. במהלך הראיונות וניתוח הממצאים התחדד הקונפליקט המהותי שקיים אצל העובדות בין המושג זנות, כפי שהן תופסות אותו, לבין האופן בו הן תופסות את הנערות בטיפולן. כמו כן, בלט הקושי של העובדות לעשות חיבור וסינתזה בין שני המרחבים הללו של זנות ונערות. מטרת פרק ממצאים זה הוא להציג את הפיצול וההרחקה שעושות העובדות בין הזנות לנערות, לנסות ולהבין כיצד עוצבו אצלן תפיסות אלו וכיצד תפיסות אלו באות לידי ביטוי בפרקטיקה.

לצורך כך פרק הממצאים יחולק לארבעה תתי פרקים. תת הפרק הראשון יתאר את שהתרחש בראיונות עצמם, החל משלב שיחת הטלפון הראשונית עם מנהלות השירותים לצורך גיוס נחקרות ועד לתיאור האופן בו התמודדו העובדות עם תכני המחקר. תת פרק זה יסייע להבין את ייחודו וראשוניותו של מחקר זה, וישפוך אור על דרך עיצובן של התפיסות והעמדות של העובדות ביחס לנושא. תת הפרק השני יתאר את הפיצול וההרחקה שעשו העובדות בין המושג זנות לנערות שבטיפולן ויבחן על בסיס אלו תפיסות ועמדות הרחקה זו התאפשרה. תת הפרק השלישי יעסוק בשתי זהויות מרכזיות בחייהן של העובדות: אישה ועובדת סוציאליות, אשר עיצבו את נקודת מבטן על הזנות. לבסוף, תת הפרק האחרון יתמקד בפרקטיקה של העובדות עם הנערות שבטיפולן בהקשר לנושא זה.

נערות בזנות- האם קיימת תופעה כזו?

בהסתמך על הספרות הקיימת, הנתונים עליהם מדווחים על"ם והמשטרה, וניסיוני האישי, הגעתי למחקר בידיעה כי תופעת הזנות בקרב נערות קיימת והיקפה מדאיג. כבר בשלב גיוס המרואיינות למחקר ציפתה לי הפתעה. מצאתי כי תמונת המצב העולה מהשדה הטיפולי שונה מאוד מהידע עמו הגעתי והמנהלות והעובדות עמן שוחחתי סברו כי תופעת הזנות בקרב נערות אינה קיימת. מצאתי לנכון לתאר את תהליך גיוס המרואיינות למחקר והאופנים בהם העובדות התמודדו עם תכניו מתוך מחשבה כי ממצאים אלו יסייעו בהבנת התפיסות של עובדות הנערה ביחס לזנות נערות.

מאחר והעובדות רואיינו בכל חלקי הארץ ולאור ההשפעה האפשרית של מקום השרות בארץ על סוגי הבעיות של הנערות ותפיסת העובדות, בתת פרק זה יצוין ליד כל ציטוט את האזור בארץ בו כל מרואיינת עובדת (בנספח מס' 1 מופיעה חלוקה זו בצורה מפורטת).

"אצלנו אין נערות בזנות" – תאום ציפיות

כמקובל, הדרג הראשון אליו פניתי בבקשה לערוך את המחקר, היו מנהלות היחידות לנערה. ככל שהתקדם התהליך ופניתי ליותר מנהלות, מצאתי את עצמי מתעדת שיחות טלפוניות באופן הבא:

מנהלת היחידה הסבירה לי כי אצלן לא אמצא את מה שאני מחפשת - אצלן אין נערות בזנות... יש נערות המקבלות טובות הנאה, סובלות מהפקרות מינית- אבל זנות? כמעט והן לא נתקלו... (קובץ רפלקטיבי, רעות)

שאלתי את עצמי, הייתכן?! האם יכול להיות שחצי ממנהלות היחידות לנערה איתן שוחחתי, סבורות כי הניסיון לחבר בין נערות הסובלות מהפקרות מינית לזנות הנו מרחיק לכת ולא מחובר לשטח? מדוע הן חושבות כי נכון יותר היה לו הייתי חוקרת אודות נערות הסובלות מהפקרות מינית? ומדוע לדעתן, המושג נערות בזנות אינו רלוונטי?

אחת המנהלות ספרה בלהט רב שהדיון אודות השאלה האם יש נערות בזנות מעסיק גם את קובעי המדיניות ונותני השירותים השונים בעירה וטענה כי העיסוק בנושא נובע ממניעים פופוליסטים שאינם בהכרח לטובת הנערות. היא שיתפה אותי בויכוח נוקב שהיא מנהלת עם עמותה מרכזית הנותנת שירותים לבני נוער. עמותה זו טוענת כי בעיר מסתובבות עשרות נערות בזנות ואילו לטענתה מדובר בפרשנות עם אג'נדה פוליטית המעצימה בעיה שלא ממש קיימת. בשיחות הללו התחוורה לי מורכבות המציאות בשדה הטיפולי, כמו גם האופנים השונים בהם אנשים ושירותים מגדירים זנות וזנות של נערות.

על אף העמדה הברורה והמגובשת אותה השמיעו מנהלות היחידות בטלפון, למעט אחת, הן לא התנגדו לעריכת המחקר. יתירה מכך, הן הביעו סקרנות גדולה אודות תוצאותיו והעמדות שהעובדות שלהן ישמיעו במסגרתו. שיתוף הפעולה עם המחקר והסקרנות לגבי יכולים להצביע על כך שגם מנהלות היחידות טרם גיבשו לעצמן נרטיב מאורגן וסדור בנושא. ייתכן שדווקא כמנהלות של שרות לנערות הן שואלות את עצמן האם תופעת הזנות בקרב נערות הנה תופעה שהומצאה על ידי התקשורת, או שמא מדובר בתופעה הסמויה מעיניהן. בהקשר זה, נילי, אחת העובדות המרואיינות, ספרה על השיח שלה עם מנהלת השרות בו היא עובדת, סביב כתבה שפורסמה אודות נערות המעורבות בזנות:

לי אישית קשה לדבר על זנות של נערות. אני ראיתי תוכנית בטלוויזיה על נערות בדרום ובצפון שדיברו שהן עוסקות בזנות, אני זוכרת שצלצלתי ישר למנהלת שלי ושאלתי "תגידי לי, יכול להיות שאנחנו חיות בעולם אחר, איך יכול להיות שאין לנו את הנערות האלה?!" את לא מבינה איזה אמביציה זה הכניס אותנו לבדוק... מבחינה מספרית זה לא מתקרב לתופעה, זה לא מתקרב. את שומעת כותרות בדרום, בצפון, בכתבה, אני לא יודעת להגיד, בנות 12-13 עוסקות בזנות?! אשכרה עוסקות בזנות?! יכול להיות שבעיר הגדולה הזאת אין לנו את זה?!... אנחנו עולם אחר?! מדינה אחרת?! אני זוכרת שהמנהלת שלי ניסתה לבדוק מספרים... אני לא יודעת להגיד לך... עוד פעם, שמדברים על זנות אצל קטינות, אני עובדת באזור קשה, אני לא פגשתי את זה, לפחות לא כמו שזה הוצג בכתבות (נילי, אזור המרכז, עמ' 13).

כבבואה לשיחות הטלפון עם המנהלות, גם העובדות, בתחילת הראיונות, פתחו בתאום ציפיות והבהירו כי אין בטיפולן נערות בזנות. כך פתחה אביטל את הראיון, עוד בטרם החל באופן רשמי ונשאלה השאלה הראשונה :

כשקראתי את המחקר ישר היה לי צורך להגיד לך שאני לא עובדת עם נערות שהן ממש זונות, אני חושבת שגם מאוד קשה לי להגיד את המילה הזאת על נערות ואני יותר משתמשת בעבודה שלי בנערות שיש להן איזה "פיזור מיני" או "חוסר מובחנות", דברים כאלה. (אביטל, אזור דרום, עמ' 1).

בדרך דומה נפתחו רב רובם של הראיונות, לאחר ששאלתי את העובדות אודות המפגש שלהן עם זנות (הדגשה שלי- ר.ל.):

אני לא רואה, לא הייתי קוראת לנערות ממש כזונות, כי זנות זה משהו קשה. מה זה זנות, זנות זה משהו מודע, מישהי שמבינה שהיא עוסקת בזנות, שמוכרת את הגוף שלה תמורת כסף אבל הנערות שלנו לא מודעות למה שהן עשות, אני לא חושבת שהן עוסקות בזנות. כל אחת זה...אני לא הייתי קוראת לזה זנות, פשוט כל אחד שנותן להן חוס אזהרה יעשו הכול, זה מה שאני חושבת על הנערות (אנה, אזור צפון, עמ' 1)

השאלה הראשונה בראיונות לא התמקדה במפגש של העובדות עם נערות בזנות, אלא במפגש שלהן עם זנות באופן כללי. עם זאת, רב העובדות פתחו את הראיון דרך העדר המפגש שלהן עם זנות נערות. לאחר ששללו את יכולתן לדבר על נערות בזנות, רב העובדות תארו את המפגש שלהן עם זנות נשים :

אני חושבת זנות ממש באמת במלוא הדרה זה היה שהייתי שותפה פעם באיזה פרויקט והלכנו בלילה – עשו איזה פרויקט, הביאו רופאים, גניקולוגים מהמקום של מחלות ומודעות לאלו שעוסקות בזנות ושם ממש הסתובבנו ועברנו זונה וזונה והצענו להן לבוא למגן דוד, מקום עם קפה, אנשי מקצוע שיוכלו לבוא להיבדק אנטימיט – אז זה היה ממש כאילו שעומדות שם... (נילי, אזור מרכז, עמ' 1)

[יצא לך לפגוש זנות?] כן, יצא לי. שהייתי בצבא, הייתי במשטרה, יצא לי לראות ולדבר ולהיפגש עם בנות שממש עובדות בזנות, עובדות. ממש מודעות למה שהן עשות, תמורת הכסף. אני לא רואה את הנערות שלנו ככה... עכשיו שאני חושבת על זה, זה ממש לא פשוט, אז אמרתי זאת העבודה, הכחשתי את הדברים, לא יותר מדי חשבת על הדברים. עכשיו שחושבים על זה אז זה באמת לא פשוט (אנה, אזור צפון, עמ' 1)

השיחה אודות זנות נשים קלחה באופן יחסי לדיבור על זנות נערות והעובדות תארו מפגשים שהיו להן עם נשים בזנות תוך שהן מביעות תפיסות מגובשות ביחס לתופעה. העמקה בדברי העובדות מלמדת כי הן משתמשות פעמים רבות במילה "ממש" לתיאור הנשים בזנות. ייתכן, כי השימוש במילה "ממש", סייעה לעובדות להבחין בין ה"זונות האמיתיות", היינו הנשים, לבין הנערות אשר לתפיסתן, אינן מעורבות בזנות.

אם כן, בתחילת הראיונות הקול הדומיננטי שנשמע היה כי בשדה הטיפולי תופעת הזנות בקרב נערות לא קיימת ולרגעים אף חששתי כי בשל תפיסות אלו הראיונות ייגדעו עוד בטרם החלו. אך ככל שהתקדמו והתפתחו הראיונות נדמה היה כי העובדות נענות לאתגר שהראיון טומן בחובו לבחינת תפיסותיהן בנושא.

"אני לא מספיק מכירה מה אני חושבת על זה" - הראיון כמרחב ליצירת הנרטיב

נדמה כי תוך כדי הראיונות העובדות גיבשו את עמדתן בנושא זנות של נערות וניסו לבדוק האם ניתן לחבר בין שני המושגים זנות ונערות, על אף הרתיעה הראשונית מכך. דוגמא לכך היא נעמה, עו"ס מנוסה בעבודתה עם נערות, הדנה בשאלה מי היא אותה נערה זונה והאם בכלל יש נערות כאלה. נעמה החלה באמירה גורפת לפיה אין לדעתה נערות המעורבות בזנות:

...אולי אני אתחיל בזה שהייתי עושה אבחנה, לא כ"כ ראיתי זנות אבל ראיתי מיניות מוחצנת אולי נקרא לזה, משהו מאוד מוחצן, מאוד לא מוכר לי אפילו, מאוד זר שבא בביטוי של לבוש מאוד פרובוקטיבי, מאוד, מאוד. התחברויות לגברים בלי אבחנה... (נעמה, אזור דרום, עמ' 1)

ואז בדקה האם ניתן להגדיר את הנערות בהן טיפלה ככאלה:

... ככל שעובר הזמן ועוברות השנים אני חושבת שזה נעשה יותר קשה, יותר קיצוני, אני רואה יותר בנות שעוסקות בזה אפילו, לי יש כבר נערות, הייתה לי נערה שעסקה אפילו ב... זה נקרא סאדו... זה היה נורא, זה בעיניי זנות! ... זה כמו לעמוד בצומת, זה, זה... בעיני זה לא שונה, אין הבדל ו... ונערה אחרת אפילו שתי נערות, יש לי נערה עכשיו שאיפה שיש גברים ואיפה שיש מין היא תהיה שם והיא בחיפוש אחרי זה כל הזמן וזה לא המין, אני חושבת שזה הקשר, התשומת לב, מישהו שיחבק אותך... (נעמה, עמ' 2)

בסיום הראיון, נעמה תארה את התהליך שעברה במהלך הראיון:

קצת קשה בהתחלה, הייתי צריכה להיות... תראי קודם כל לא תמיד יוצא לדבר על זה. שאלת אותי שאלות שלא תמיד ישבתי ככה והתעמקתי בהם. נושא של זנות כללי, חשבתי שכאילו את הולכת לעבוד על העבודה פה בעיקר מול הנערות אבל זה שייך יותר לתפיסות עולם ואיך אני בכלל רואה את זה אז קצת התקלת אותי, זה באמת כאילו לחשוב ברגע זה ולא משהו שעיצבתי וחשבתי באופן מאוד מובהק מה העמדה שלי, כי אמרתי לך יש לי קצת מזה וקצת מזה. ואח"כ זה היה יותר קל, כאילו הרגשתי ש... שיותר קל לדבר על זה (נעמה, עמ' 18)

תהליך גיבוש הנרטיב אודות נערות בזנות, המתואר על ידי נעמה, משקף את שהתרחש ברובם של הראיונות. תהליך זה נע על פני רצף שתחילתו בהכחשה גורפת של התופעה והמשכו בבחינה מחודשת שלה וניסיון לחבר בעדינות וזהירות בין המושגים המתנגשים לכאורה "נערות" ו"זנות". שני תארה גם היא במהלך הראיון את תהליך גיבוש הנרטיב האישי ואף בקשה עזרה בגיבוש הנרטיב "הנכון".

תפיסות של "עובדות נערה" בשרותי הרווחה ביחס לזנות ונערות בזנות 47

זה קצת מעניין כי דרך השיחה אני שומעת את עצמי כי אני באמת לא מספיק מכירה את מה שאני חושבת על זה. וזה כן נושא שמאוד מעניין אותי.... מעניין...אני נורא סקרנית שכבר תסיימי את כל זה ותעבירי ותוכלי לספר לי מה התפיסות שלך האישיות שלך לגבי כל זה (שני, אזור צפון, עמ' 12-14)

בקשת העזרה, תוך חיפוש אחר ידע נוסף, מידע חדש, חומר תיאורטי ועובדות מהשטח אפיינה מרואיינות רבות. הצורך של העובדות לעיגון במציאות, לתשובות מ"בחוץ", לנתונים, מחזק את התחושה כי הנרטיב הלך והתגבש אצל העובדות תוך כדי ראיון והן נזקקו לידע נוסף על מנת לבססו. עוד בלטו בראיונות בהקשר זה התלבטויות, שאלות שנשאלו בקול רם ואמירות זהירות שאינן חד משמעיות.

ככל שהתקדמו הראיונות והניסיון שלי לבדוק עד כמה קרובים המושגים זנות ונערות הלך והעמיק, נדמה היה כי העובדות חוות קונפליקט וחוסר נוחות. מעבר להצהרותיהן המילוליות על כך, הקונפליקט והניסיון לדחות את החיבור בין המושגים הללו באו לידי ביטוי באופן בו דברו על הנושא:

בזנות, אני אגיד עוסקת בזנות על נערה ש.. אממ... שעושה את זה כדי לקבל מזה, היא היא מקבלת מזה משהו, היא מקבלת קורת גג, היא מקבלת כסף, היא מקבלת בגדים, כאילו שזה מתחבר יותר לדברים חומריים. כאילו, זה עדיין לא מקטין מערך הניצול...אז זה ניצול, אבל אהה.. אבל, אהה, אבל אהה, לא יודעת זה משהו שמתחבר לי כאילו יש איזה משהו שמחבר לי במירכאות גדולות, גדולות, גדולות, טובות הנאה, אתה מקבל משהו תמורת השימוש בגוף שלך. ככה אני רואה זנות (שתיקה) (מוריה, דרום, עמ' 4)

הגמגום, החזרה על מילים והאופן בו מנוסחים המשפטים יכולים להעיד על הבלבול שחשו העובדות. העובדות הביעו זהירות רבה והשתמשו בסופרלטיבים והרחקות כאשר התייחסו לשאלה האם הנערות שבטיפולן מעורבות בזנות. ייתכן כי גם גילויים עדינים של תוקפנות כלפי מצד חלק מהמרואיינות ביטאו את הקושי שלהן להתמודד עם הנושא ולהעמיק בו. התחושה שלי הייתה כי העובדות גילו חוסר סבלנות וסובלנות לשאלות שאתגרו את הנרטיב שגיבשו.

נראה לי די מיצינו כזה, עוד פעם, אני רחוקה מזה ואין לי כל כך... רחוקה מבחינה אישית כאילו. לא חשבתי על זה אף פעם, גם בעבודה אני לא נתקלת כל כך... (אנה, אזור צפון, עמ' 14)

יש נורא מעט, אני חייבת להגיד לך, ועוד פעם, השאלה איך להגדיר זנות...אין לי נערות כאלה, הן לא מגיעות, צריך לבדוק למה או איפה הן אבל בגילאים האלה הן לא מגיעות לטיפול... אבל לאורך השנים כמעט אין נערות שעוסקות בזנות... אני חוזרת ואומרת שוב אני חושבת על כל השנים שאני עובדת לא יכולה לחשוב על נערות שלילה לילה יום יום עוסקות בזנות... (נטע- לי, אזור המרכז, עמ' 8)

בתת פרק זה בקשתי להציג את התהליך שעברו העובדות במהלך הראיונות. החל משלב גיוס המרואיינות ועד לשלבים ההתחלתיים של הראיונות עצמם, התפיסה הרווחת והדומיננטית הייתה כי אין בטיפול העובדות נערות בזנות. האמירה החד משמעית הזו הלכה והתפתחה ככל שהעמיקו הראיונות ונדמה

כאילו עצם הראיון והדיבור בנושא אפשר לעובדות לשאול שאלות על התפיסה עמה הגיעו לראיון. בתהליך שעברו העובדות במהלך הראיונות נראה כי החלו לגבש לעצמן נרטיב חדש וייחודי הנוגע לשאלה האם יש נערות בזנות והאם המושגים זנות ונערות יכולים להתחבר.

"קטינה זה אופרה אחרת" - נערות וזנות - למה זה לא מתחבר?

במהלך הראיונות ניכר הקושי של העובדות לקשר בין הזנות, לנערות. קושי זה מעלה שאלה מהותית - מדוע החיבור ביניהם קשה כל כך? מה לתפיסתן לא מסתדר? העובדות, כל אחת בדרכה הסבירה מדוע החיבור הוא בלתי אפשרי עבורה, אך ניתן היה למצוא קווים משותפים בין המרואיינות כולן.

העובדות התייחסו לשלושה מימדים בהגדרת הזנות: מהי זנות? מי הן המעורבות בזנות? והאם יש בחירה בעיסוק בזנות? באמצעות בחינת מימדים אלו תוסבר ההנגדה והבינאריות בתפיסת העובדות ביחס למושגים זנות ונערות. שלושת המימדים הללו נבדלים, אך גם שזורים זה בזה. כמו כן, פרמטר גילן של הנערות משותף לכולם, כשבכל מימד פונקצית הגיל צפה מתוך נקודת מבט שונה ובוואריאציה ייחודית, ככל הנראה לאור הרגישות הרבה שיש בחברה המודרנית למשמעות 'הקטינות'.

בנוסף, מניתוח הראיונות עולה כי לא כל העובדות התייחסו בדבריהן לכל המימדים, לא ניתן לסווג את העובדות על פיהן וכל עובדת השתמשה בהסברים השונים במינוחים ובאופן המתאימים לה.

מהי זנות?

הגדרת הזנות, לתפיסת העובדות, מורכבת משלושה היבטים שונים אשר מתגבשים לכדי הגדרה מורכבת של הזנות: זנות כתכונה - מהות, זנות כעבודה וזנות כפגיעה מינית עמוקה. תת פרק זה יציג את ההיבטים השונים המרכיבים את הגדרת הזנות, תוך שהעובדות מתייחסות לאבחנה המבדלת בין נערות לנשים בכל אחד מההיבטים הללו.

זנות כתכונה - מהות

הזנות נתפסה על ידי העובדות כחוויה אשר קשה להסביר את עוצמת כאבה, את הסבל והמוות הנפשי והפיזי הכרוכים בה, כמו גם את העדר התקווה לשינוי ושיקום. אך כאשר העובדות התייחסו לנערות, לתום וילדות - צפו ועלו הבניות של תקווה וחיים.

לפני שהתחלתי לעבוד בתפקיד, אז זנות הייתה בשבילי, אנשים שרואים בדרך ליבנה, נשים מבוגרות כאלה שעומדות בצמתים, ו... מכוניות עוצרות, זה היה נראה משהו מאוד מלוכלך וסוף הדרך כבר... זה משהו שבאמת היה בו המון המון ייאוש וזה היה נראה לי משהו שיש בו כ"כ הרבה ייאוש שאין אפשרות לעשות שום דבר יותר, כאילו זהו, זה סוג של סוף. אני לא יודעת, כמה הייתי משנה את דעתי, אני מניחה שכן, אם הייתי עובדת יותר עם מבוגרות אבל עצם העבודה שאני עובדת עם צעירות גם אם הנושא הוא מאוד מסיבי, הן עדיין צעירות ויש איזה פתח לתקווה ושינוי אז המילה סוף היא לא באמת כ"כ חזקה אצלי, אני רואה עוד דברים שאפשר לעשות. (יעל, עמ' 2)

הניסיון של העובדות להסביר מדוע נערות אינן מעורבות בזנות, הציף סתירה מהותית בהבנית המושגים זנות ונעורים, אשר לא אפשר לחבר ביניהם. העובדות הציגו תפיסות קשות הקשורות לסוף ומוות בהתייחס לזנות, תפיסות אשר לא עלו בקנה אחד עם גיל הנעורים אשר נתפס על ידן כשלב של התחלה וסיכוי.

פער זה בהבניות התחדד והעמיק לאור קשת הרגשות הקשים שהזנות עוררה בקרב העובדות וההתייחסות השלילית כלפי התופעה והנשים בה:

תראי, זנות זה דבר בעיניי זה להפקיר את עצמך, להפקיר את הגוף שלך, זה לתת את עצמך בלי גבולות רק למי שמבקש שבעיניי גוף, אני חושבת קדוש, חשוב, משהו שצריך נרא לשמור עליו, משהו בעל ערך עליון, ושאתה מפקיר אותו באופן מאוד לא מובחן ובצורה מאוד... קיצונית ולא... ובלי גבולות בעיניי אתה מאבד משהו, את מאבדת משהו מהערך שלך, מהעצמיות שלך, משהו מהאני שלך... הרבה פעמים יצא לי לעבור ולראות את זה ופה אני חייבת להגיד ואני אמרתי גם קודם. הרבה פעמים עברתי ברחוב ושראיתי אישה כזאת התפללתי בשבילה... החלמה מהירה, כי בעיניי זה סוג של חולי... אני באמת קודם כל נרא מרחמת... זה מעורר קצת גועל... (נעמה עמ' 16).

זה לא נורמאלי, אישה שבחרת לקיים יחסי מין תמורת תשלום, יש בזה משהו מאוד משפיל, מאוד קשה (נטע- לי, עמ' 12)

את הגועל וההשפלה המיוחסת לזנות, העובדות בקשו שלא לייחס לנערות שבטיפולן. לתפיסתן, עד אשר תגענה לקצה, לסוף, לחולי, על הנערות לעבור דרך ארוכה. תפקידן כעובדות סוציאליות המטפלות בהן הוא להיזהר מלהיות 'שותפות סמויות' להדרה החברתית, ולתיוגן כזונות ועל כן הן מבקשות לבחון כיצד התנהגותן מתפתחת, מתוך תקווה כי אולי לא תגענה לשם.

זה נרא תלוי על איזה מקום זה יושב על הרצף של הזנות בואי נגדיר לרוב אני מנסה לא לתת הגדרה מאוד מאוד חד משמעית בגילאים צעירים, יש את המונח הדי סטריילי "פיזור מיני", פיזור מיני אומר שלנערה יש אקטים מיניים מרובים בלי אבחנה שלא ברור כ"כ מה עומד מאחוריהם... בהמשך אם אני רואה שהתפתח מצב שזה העיסוק הדומיננטי ובאמת נהיה עניין מקצועי וזה, זה הופך להיות הדבר העיקרי שמגדיר את דפוסי ההתנהגות והמאפיינים של הנערה אז אני כן, כאילו מגדירה את זה כזנות ממשית, אבל אני משתדלת שלא לרוץ עם המונח הזה יותר מדי מהר, זה משהו שאני יותר אגדיר בוגרות צעירות שכבר נמצאות כמה שנים בתוך התהליך הזה... אבל קטינות אני משתדלת פחות להגדיר את זה ככה (יעל, עמ' 3)

העובדות תופסות את תהליך ההתדרדרות לזנות כרצף, כשלב, אך רק עד לנקודה בה הנערה או האישה הופכת להיות זונה. כאשר אישה כבר מוגדרת כזונה, הרי שכל ישותה הופכת לכזו. הבינאריות בה נתפסת הזנות מבנה מציאות לפיה נערה או אישה יכולה להיות זונה, או לא זונה, אך אין אמצע, אין הגדרה

של 'קצת זונה'. זנות נתפסת כתכונה, מהות וזהות, וחלקן אף סברו כי מדובר בהגדרה שאין ממנה דרך חזרה:

אני חושבת על אישה שעסקה בזנות בחו"ל, הייתה בכלא, היא בטוחה שכל העולם, נולדה לה בת שהיא חזרה לארץ והייתה חד הורית והיא בטוחה עד היום שכל העולם יודע. היא סיפרה שאמרו לילדה שלה בת זונה אז ברור כי בגלל שאימא שלה הייתה זונה, לא הביטוי... זה רודף אחריה עד היום. אני מניחה שמי שהייתה בזנות ויצאה מזנות זה לא משהו שעוזב אותך, לא משהו שלא נשאר איתך, מי יותר מי פחות (נטע- לי, עמ' 12)

התפיסה השלילית ורגשות הזוועה והקושי שמעוררת הזנות הביאו את העובדות לחלוקה הדיכוטומית והבינארית של הזנות ובכך מאפשרת להרחיקה ולהוקיעה. מתוך החשש לתיוגן של הנערות בסטיגמה שאין דרך להימלט ממנה, העובדות בחרו שלא להכניס את הנערות בטיפולן תחת הגדרת הזנות, גם כאשר הן התלבטו ביחס למצבן. הן העדיפו להגדירן בהגדרה המעט אמורפית אשר מכונה בפיהן "פיזור מיני" או "התנהגות מינית לא מבוקרת". הגדרה זו נטולת קווי מתאר ברורים, הנתונה לפרשנות אישית של העובדות, לא מחייבת ולא מעוררת את הרגשות הקשים שמעוררת הזנות. עם זאת, העובדות מייחסות ל"פיזור המיני" את גילן הצעיר של הנערות, את תמימותן ופגיעותן וכפי שיוצג בהמשך, בהתנהגות זו מדובר בהתנסויות ולא באורח חיים קבוע שיש לו רווחים כספיים.

אני לא אגיד על נערה שהיא זונה, כי עוד פעם, עכשיו אני חושבת על מקרה חדש שקיבלתי, האבא אמר שהאחים נורא סובלים – הם בכיתה י' האחים שלה והחברים שלהם קוראים לאחותם שרמוטה כי רואים אותה בגנים מתנשקת עם כל מיני בני 16-17 ורודפת אחריהם, זה מה שאחרים אומרים, ככה זה התדמית שלה, אני לא אגיד על נערה כזאת שהיא זונה, אוקי יש שם הפקרות מינית והרבה בעיות אבל אני לא יכולה להגיד עליה שהיא זונה. אני כן אגיד שיש שם נושא של הפקרות מינית, שכל הזמן עסוקה אובססיבית בנושאים מיניים, אצלי זה תמיד מתקשר למישהו שפגע בה אחרת איך נערה בת 13.5 מגיעה למקומות כאלה? (נטע- לי, עמ' 6)

תפיסת הזנות כעבודה:

התפיסה הרווחת בקרב העובדות היא, שעל מנת שיחסי מין יוגדרו כזנות הם צריכים לכלול שלושה אלמנטים- יחסי מין מרובים הקבועים בסדר יום מאורגן ותמורה כספית.

...שיש לי מכורה ממש לכל דבר ועניין שעוסקת בזה לצורך קבלת כסף, שעומדת במקומות מסוימים ששם עוסקים בזה, שמתנהלת ממש כעבודה, כאילו לקום בבוקר, ללכת, להתלבש, לעמוד, לשכב, לקבל כסף, עיסוק יומיומי – זונה. (יעל, עמ' 3)

יעל מתארת את הזנות כמעשה יומיומי, קבוע, שגרתי ואף מקבילה את המעורבות בזנות לעולם העבודה. האופן בו יעל תארה את הזנות קשה לעיכול לאור הפער העצום העולה מתיאור של שגרה רגועה ונורמטיבית,

לצד הניתוק והאוטומטיזציה המאפיינים את התיאוריות הקשות אודות הדיסוציאציה בזנות. בנוסף, אלמנט התמורה הכספית הווה עבור העובדות מרכיב מרכזי בהגדרת הזנות וחיזק את הקשר שבין עיסוק בזנות לעבודה. דוברת תארה את הזנות כעבודה קבועה שיש לצידה תמורה כספית או טובות הנאה אחרות, אך הוסיפה את העובדה כי מדובר בעבודה שיש בה אלמנט של ניצול.

מה זאת הגדרה של זנות? לא יודעת. השאלה היא איפה זה מתחיל? אני לא יודעת מתי הייתי קוראת לה זונה?! זה מישהי שעובדת באופן קבוע, שתקבל כסף או תמורות חומריות תמורת שירותי... לא סקס, זה לא רק סקס, זה ניצול מסוים, אני לא חושבת שזה רק סקס, שירותי מין. (דוברת, עמ' 2)

העובדות מייחסות לזנות את הניצול וההשפלה, אך נראה כי העובדה שהנשים מקבלות כסף בתמורה, הופכת את הניצול ל'ניצול מסוים'. בהקשר זה מעניין לציין כי העובדות כמעט ולא ייחסו לזנות אלמנטים של אלימות והתנהגות פוגענית כלפי המעורבות בה.

מושגים כמו תמורה כספית, היינו שכר עבודה, ועבודה קבועה התנגשו עם האופן בו העובדות הגדירו את הנערות. הנערות נתפסות כצעירות אשר בשלב ההתפתחותי שלהן עליהן ללמוד ולהתנסות ביחסים עם בני המין השני. המחשבה כי ישנן נערות אשר עובדות בזנות, כעיסוק קבוע, יומיומי וסיזיפי, תמורת כסף לצורך קיומן הוא בלתי נתפס עבור העובדות ואף אחת מהן לא יכלה להעיד כי הייתה בטיפול נערה כזו.

קשה לי להגיד, את צריכה לשאול אחרות. אני לא חושבת שהגיעה לכאן נערה שאנחנו יודעים שבאופן קבוע כל לילה, כל צהריים זה מה שהיא עושה, אני מתארת לעצמי שכן אבל במהלך השנתיים וחצי שאני כאן אני לא זוכרת שזה עלה... קשה לי להגיד את זה אצל הנערות אבל אצל לא נערות אז כן... עם הנערות אנחנו תמיד דואגים שיהיה להן מסגרות, שאם זאת נערה שעוסקת בזנות, אני אפילו לא מסוגלת להגיד שהיא זונה, שעוסקת בזנות אז יש לה לימודים ובי"ס – כאילו הכול כדי זה לא יהפוך להיות זונה, כמו שאת אומרת שזה המקצוע שלה. (שני, עמ' 5)

דבריה של שני שבים ומדגישים את הטוטאליות הקיימת בזנות והעמדה לפיה אין שלבי ביניים. מתוך תפיסה זו מתואר המאמץ הבלתי נלאה שעושה, כמו גם חברותיה, על מנת שנערות לא יתדרדרו לזנות. חשוב לעובדות להשאיר את הנערות במסגרת נורמטיבית כלשהי, שכן בדרך זו, גם אם נערה מקיימת יחסי מין תמורת משהו, הרי שזה לא יהפוך לעיסוקה הקבוע- כלומר, תהפוך לזונה. מעניין לראות כיצד שני הרחיקה את נושא הנערות המעורבות בזנות מההכרות האישית שלה ומציינת כי ייתכן וישנן נערות כאלה, אך לא בטיפול (נושא זה יידון בהרחבה בהמשך).

בנוסף, מאחר ולתפיסת העובדות הגדרת הזנות כמקצוע, כמוה כהגדרה של זהות אישית, הרי שלתפיסתן הנערות אינן נמצאות בשלב ההתפתחותי בו הן בוחרות מקצוע ומגדירות את זהותן ולכן העובדות העדיפו לראות את הנערות כמי שמתנסות, בודקות, מסכנות את עצמן, אך לא זונות.

תפיסות של "עובדות נערה" בשרותי הרווחה ביחס לזנות ונערות בזנות 52

זנות, זנות אצל נערות במצוקה כמו שאנחנו מכירים אצל מבוגרים כאילו שעומדת ברחוב, מקבלת לקוחות – זה לא ככה אצל נערות, ככה אני רואה את זה מניסיון או להגיד שזאת זונה זה לא נכון, אנחנו אפילו בדוחות שאנחנו כותבים אז לא נכתוב עוסקת בזנות כמו שאצל אישה נכתוב, אבל מקיימת יחסי מין, מסתובבת עם אנשים שליליים משהו כזה נכתוב – לא כותבים שעוסקת בזנות כי זנות זה מקצוע... (פטרישה, עמ' 1)

הבחנה נוספת שעושות העובדות בין נערות לנשים ביחס לזנות הוא סביב התמורה. העובדות מכירות בכך שנערות שמקיימות יחסי מין עם גברים עמם אין להן מערכת יחסים קבועה מקבלות טובות הנאה. אך לתפיסתן רובן לא תקבלנה כסף ממש אלא טובות הנאה אחרות- חלקן חומריות כמו ג'ינס, פלאפון סמים וחלקן רגשיות. העובדות סבורות כי יש הבדל בין טובות הנאה חומריות לבין קבלת כסף ממש, ייתכן לאור הקונוטציה שזה מעלה אצלן בהקשר לשכר עבודה ופרנסה. עם זאת, נראה כי חלק מהעובדות עושות הבחנה נוספת ומפרידות בין קבלת טובות הנאה חומריות, אשר קרובות יותר לתמורה כספית לבין רווחים כמו תחושת שייכות, חום ואהבה.

לא, אני לא חושבת שכל התנהגות מינית זה...אם היא תקבל כל פעם תמורת זה משהו, אם היא לא תחיה מזה. יש נערות עם התנהגות מינית לא מבוקרת ששוכבות עם הרבה גברים אבל הן לא מקבלות בתמורה איזה משהו חומרי לצורך העניין... אני לא חושבת שמי שעובדת בזנות עושה את שבביל החום ואהבה. אני מדברת איתך וחושבת, זה לא משהו שחשבת. אבל חום ואהבה זה לא חלק מהדברים שזונה מקבלת...אני חושבת שזנות זה דרגה אחת יותר גבוה... (סמדר, עמ' 4)

זנות כפגיעה מינית קשה:

הציר השלישי דרכו העובדות הגדירו זנות היה תפיסת זנות כמיניות היושבת על פגיעה מינית. כל העובדות שרואיינו למחקר זה חיברו באופן ישיר בין זנות לפגיעה מינית עמוקה או גילוי עריות והשתמשו במונחים כמו "נוסחה", "חוקיות" או "מתמטיקה פשוטה" על מנת להבהיר את האקסיומה שבטענתן. יעל תארה את התהליך שעברה ביחס להגדרה של זנות בהקשר הזה:

זה היה משהו שהימם אותי כי עד אז זה דברים ששמעתי עליהם, ידעתי שהם קיימים אבל לא נתקלתי בהם בעוצמה כזאת, ברמה כל כך מורכבת, ברמה של הרס, ברמה של להבין איך הדברים מתגלגלים לידי המצב הזה, להבין ממש מין חוקיות שקיימת. אמ... במצב שבו הנערה או אישה מגיעה לידי זנות...וקיימת חוקיות, בעיקר אצל מכורות ממש כמו נוסחה, ואנחנו ככה היום מתייחסים אל זה כאילו כמובן מאליו אבל בעצם לקח לי זמן להבין שאכן זה כך תמיד. נערה שעברה פגיעה מינית ראשונית – סבירות גבוהה ביותר אפילו של 100% שאם הדברים לא מטופלים בזמן ומתקבעים – תגיע לזנות. וזה ממש ככה, זה דברים שאני מבינה אותם כיום, אני יכולה להגיד שכל המטופלות שלי, ויש לי 20 היום והיו לי בסה"כ 50 מאז שאני עובדת, כל הנערות שעסקו בזנות עברו פגיעה מינית. (יעל, עמ' 1)

הקשר בין זנות לפגיעה מינית מוכר בספרות, אך נראה כי מעבר לקשר הסיבתי המתואר בספרות, העובדות התבוננו על המעורבות בזנות דרך פריזמת הקורבנות והנפגעות. כאשר אביטל דברה על הצורך שלה להגן על הנשים בזנות בחברה בה היא חיה היא אמרה:

הרבה פעמים עולה הנושא בחוץ שמראים בטלוויזיה או בכל מיני מקומות על אונס או על פגיעות כאלה ואחרות אז יש את המשפט הנורא סטיגמתי "היא רצתה את זה, תראי איך היא התלבשה, נו טוב, היא הזמינה את זה" בחלקים האלה אני יכולה להגיד כל מיני דברים אבל זה עדיין כזה חזק שם בחוץ, עם כל המודעות וכל התקשורת וכל הניסיון לעשות... זה עדיין חזק, ובעצם זה שיש אחוזים כ"כ גדולים של נפגעות אז, זה מדהים איך מזנות עברתי לנפגעות (צחוק)... קשה לי לראות את זה כמשהו אחר. (אביטל, עמ' 7)

ההתבוננות בזנות דרך הקורבנות אפשר לעובדות לגלות אמפתיה רבה יותר כלפי התופעה והנשים בה ואף להתחבר אל התהליכים הדינאמיים אשר הביאו אותם למצבן הקשה:

בעיקר ממה שאני רואה בעבודה, נערות שמשתמשות במיניות שלהן זה כל הנושא של פגיעות מיניות, גילוי עריות במשפחה, כל הנושא של נערות שיש להן פגיעות ראשוניות מאוד קשות, יחסי אובייקט קשים וכו'. יש נערות מסוימות שמגיל מאוד קטן זה מה שלימדו אותן... אתה לומד לספק מישהו אחר ולהיות אובייקט למישהו אחר אז זה סוג של סוציאליזציה "לזה באתי, בזה אני יכולה להיות, תפקידי לספק אחרים או להיות אובייקט לאחרים". יש גם את המקום, אני חושבת שהיום בכל המחקרים יש את הנושא של... איך אומרים – הגוף זוכר, כל הנושא של טראומה... אז זהו, בגלל זה אני אומרת שאומרים זנות, אני ישר חושבת "וואו, מה היא עברה בחיים ואיך היא הגיעה לזה וכ"ו" זה מה שקופץ לי בראש (אביטל עמ' 1)

בניגוד להבחנה שעשו העובדות בין נשים בזנות לנערות שבטיפולן, דווקא בהקשר של תפיסת הזנות כפגיעה מינית, הייתה תמימות דעים אצל העובדות כי כל המעורבות בזנות, בין אם הן נשים בוגרות או נערות צעירות, חוו פגיעה מינית קשה. הפער המהותי בין הגועל והדחייה שמעוררת הזנות לבין האמפתיה והרגישות שמעוררת הקורבנות, עוררה דיסונאנס קוגניטיבי מורכב אצל העובדות. על מנת להקל על הדיסונאנס, נראה כי הן בחרו לראות את הנערות שבטיפולן כקורבנות של פגיעה מינית ולא כמעורבות בזנות. בחירה זו בלטה יותר בהקשר לנערות מאשר לנשים בזנות, להן העובדות מייחסות את הבחירה בזנות, עליה אדון בהמשך הפרק.

נראה אם כן כי העובדות ייחסו לזנות אלמנטים קשים של גועל, מוות, טוטאליות, זהות אישית ומקצועית כמו גם פגיעה מינית קשה. הבזות שבזנות אפשרה לעובדות להרחיק את הזנות ולראות אותן כאחרות בחברה וחריגות בה בייחוד אל מול הנערות שבטיפולן (סוגיה זו תתחדד בתת הפרק הבא). תפיסות אלו אינן עולות בקנה אחד עם האופן בו הן הגדירו את הנערות אשר לתפיסתן מתפקדות, לפחות ברמה חלקית ומקבלות טובות הנאה, חום אהבה ויחס לאור מצוקתן הרגשית. העובדות ראו את הניצול והפגיעה המינית כאלמנט המשותף לנשים ולנערות, אך חזרו ופצלו. הן ייחסו לנשים את הזנות הטוטאלית והקשה

ולנערות שבטיפולן הן נתנו ליהנות מהספק, הן הוגדרו כסובלות מפיזור מיני וקורבנות של פגיעה מינית ונחסך מהן אות הקלון הבלתי ניתן להסרה.

מי הן המעורבות בזנות?

מהאופן בו העובדות דברו על הנערות שבטיפולן ניכר כי הן חשות כלפיהן קרבה גדולה. רבות מהן השתמשו במונחים המעידים על הכרות, אהבה וקשר כלפיהן לדוגמא: "הנערות שלי", "הנערות שלנו", "אצלנו הנערות ביחידה". השימוש במונחים הללו בלט אל מול שימוש בביטויים אחרים, מרחיקים יותר כמו "יש נערות", "יש נשים", "אולי יש אבל לא אצלנו" (הדגשה שלי- ר.ל.):

שוב, יש זנות אבל אנחנו מדברים על נערות שלנו שמגיעות אלינו, אני רוצה לעשות את הפרדה... אבל שוב קשה לי לראות את הנערות שלי בסיטואציה כזאת, זה נראה לי עמוק יותר ושוב לא בגילאים האלה אלא ב- 17-19 ואז הן מתנתקות ממך כבר, אין לי מעקב. (תמר, עמ' 25)

העובדות עשו הבחנה בין הנערות המוכרות והקרובות לבין הנשים והנערות האנונימיות, עליהן אין להן אחריות ושליטה. הבחנה זו בטאה את הקושי של העובדות לראות את הנערות שבטיפולן כזונות ובאה לידי ביטוי בצורך שלהן להרחיקן מהזנות. אנה התייחסה לאפשרות כי נערה בטיפול מעורבת בזנות וקשרה בדבריה בין תחושת השייכות שחשה כלפי הנערות "שלה", לבין הקושי שלה לראות אותן בזנות.

הנערות שאני מטפלת, לא יום ולא יומיים, עוד יותר קשה לראות אותן כזונות, מה פתאום, כאילו בנות שלי, אין מצב. כי אני עובדת איתן, לא יודעת, אני מאוד קשה לי להגיד שמישהי תהיה זונה או עכשיו... לא, אני באמת... יכול להיות שזה קשור לפער אבל אני עדיין ממש לא רואה אותן שהן עוסקות בזנות (אנה, עמ' 12)

למעט עובדת אחת אשר לא התייחסה לנושא העובדות, כל אחת בדרכה, הסבירו כי ההכרות האישית והמעורבות הרגשית שיצרו עם הנערות הקשתה עליהן לראות אותן כמי שמעורבות בזנות, גם כאשר עלו שאלות וספקות אודות דרך התנהלותן ואורח החיים שלהן:

אני לא יודעת. אבל... עכשיו ש... אני לא יודעת, הכמיהה הזאת לאהבה ולחום ול... בנות הולכות עם בדואים, מה זה לא זנות?! שהולכות ונותנים להם כסף וסיגריות וכרטיסי נסיעה לבאר שבע, אני לא יודעת איפה הגבול, אני באמת לא יודעת, ממתי נערה היא זונה בעיני. ושוב, ברגע שנכנסת מעורבות רגשית שלי עם הנערה הזאת אני לא מגדירה אותה בכלל בהגדרות כאלה, בכלל זה הגדרה איומה זונה. (דקלה, עמ' 3)

נראה כי העובדות עשו ככל יכולתן על מנת שלא להגדיר את הנערות שבטיפולן ב"הגדרה האיומה" זונה. לצורך כך הן נהלו משא ומתן עם הגדרת הזנות ונסו לתפור את ההגדרה על פי מידותיה של הנערה. היכרותן האישית את הנערות, חשפה את העובדות לקשיים שלהן ולנסיבות חייהן הקשות אשר הביאו אותן לקיום יחסי מין תמורת כסף או טובות הנאה. נדמה כי סיפורי הרקע של הנערות הוו עבור העובדות נסיבות מקלות אשר יש בהן בכדי לפטור נערה מסטיגמת הזנות וממחיר חברתי כבד בעקבות זאת:

תפיסות של "עובדות נערה" בשרותי הרווחה ביחס לזנות ונערות בזנות 55

לפחות עם הנערות שבטיפול אני לא אשתמש במילה הזאת...אני חושבת שיש לזה איזה שהוא... יש לזה קונוטציה מאוד שלילית בחוץ וזה קשה לי לחבר את זה לנערות שאני יודעת מי עומדת מולי ומה היא עברה בחיים שלה ולמה היא אולי עושה את זה ואיזה פגיעות יש לה וכ"ו. בחוץ, שמשלבים את המילה זונה זה משהו עם זלזול מאוד גדול, עם קונוטציה מאוד שלילית, בלי הרבה לראות את הבנאדם שמאחורי זה ואיך זה קורה בכלל שהנערה או אישה מגיעה למצב כזה, זה לא קורה סתם... (אביטל, עמ' 3)

מדבריה של אביטל וחברותיה עולה כי המילה 'זונה' חזקה ומבהילה לא פחות מהמעורבות עצמה בזנות. עם זאת, על אף שהעובדות סרבו לראות את הנערות כמעורבות בזנות, הן לא התעלמו מהתנהגותן הבעייתית והמסכנת. העובדות ראו את הקשיים של הנערות, הבינו כי יש בעיה, אך בניגוד לאופן בו תפסו נשים, את הנערות תפסו כנערות במצוקה, כאשר הזנות או היחסים המרובים עם גברים מהווים חלק מהתופעה בכללותה:

תראי, נערה במצוקה, קחי פרופיל של נערה במצוקה – יש בה הכול, יש בה יחסי מין לא מובחנים, אלכוהול, סמים... כל הנערות שאני עובדת איתן הן לא מסוממות, לא אלכוהוליסטיות, הן כל מכל – זה פרופיל של נערה במצוקה...אני 20 שנה עובדת...אף נערה לא שלחתי לגמילה, כל הדברים האלה הן חלק מהמאפיינים, זה הפרופיל. אז אני לא יכולה להגיד – זאת זונה, זאת נרקומנית, את מבינה?! בשבילי נערה במצוקה שחלק מהמאפיינים שלה זה יחסי מין לא מובחנים, שוטטות, נגיעות בסמים ואלכוהול. אז בשבילי נערה כזאת היא מכל דבר יש לה קצת, מי יותר מי פחות... (נילי, עמ' 4)

גם יעל ניסתה להסביר מדוע לדעתה נערות, גם אם נדמה שהן מעורבות בזנות, נשארות לתפיסתה נערות במצוקה. היא עשתה זאת דרך סיפור אודות מפגש שהיה לה עם אישה בזנות אשר הציף עבורה את הפערים בין הסטיגמות בהן היא החזיקה לבין האדם שפגשה מאחורי "תחפושת הזנות". בחווייתה של יעל, המפגש הבין אישי עם האישה נתן לה פרופורציה אחרת לגבי הנערות שבטיפול:

היא הייתה באה מהעבודה, מהכביש, ממהרת הביתה, מחליפה בגדים, מתחילה לבשל, עם ההתמכרות, עם הזנות, מאוד ניסתה להחזיק שם בית בשביל הילדים ואז הבנתי שבאמת יש בנאדם מתחת לשם הזה זונה, יש במילה עצמה זונה משהו שהוא סוג של קללה כזאת, משפיל והיום אני רואה בזה... הגדרה מקצועית, לא יודעת, כשאני אומרת את זה מבחינתי אין את הסטיגמה, את השפיטה של הבנאדם אבל כן... לפני באמת המפגש עם האישה הזאת, מצחיק כי רק עכשיו תוך כדי אני נזכרת, ככה אני זוכרת שחזרתי להוסטל ואמרתי "וואלה האישה הזאת זונה" וכשאת יושבת איתה זה הדבר האחרון שעולה לך לראש, כאילו את מבינה מה ראית פה, את רואה מה היא לובשת אבל היא משדרת משהו אחר לגמרי אבל את מבינה שיש בנאדם מלא מתחת להגדרות האלה. והיום אני עוד יותר רואה את זה עם הטיפול בנערות שלי שיש קודם כל נערה במצוקה מאוד קשה שמנסה לבטא דרך זה את המצוקה וזה סוג של סימפטום מבחינתי שדורש לטפל בשורש של הבעיה, זה לא המהות מבחינתי, העניין של הזנות. (יעל, עמ' 3)

נראה אם כן, כי הבסיס להגדרת מצבן של הנערות כזונות מושפע מאוד מההכרות האישית של העובדת את הנערה. תחושות הקרבה, הקשר האישי והאחריות של העובדות כלפי הנערות כמו סותרות את האפשרות כי הנערות שבטיפולן מעורבות בזנות והן העדיפו לראות אותן כנערות במצוקה, הגדרה שלתפיסתן מתייגת פחות ומאפשרת קרבה ביניהן לבין הנערות שבטיפולן.

נקודה נוספת ומהותית עבור העובדות בהתייחס לשאלה מי הן המעורבות בזנות נוגעת לשאלת ההגדרה העצמית של הנערות את מעשיהן. עובדות רבות ספרו כי הנערות אינן מודעות להשלכות של התנהגותן ובטח שלא מגדירות את עצמן בזנות:

יש לי נערות, את יודעת, שיוצאות למועדון ויכולות למצוץ למישהו והוא יזמין אותן למשקה – זו סוג של זנות בעיני. אתה נותן איזה השירות מין תמורת משהו גם אם זה לא כסף, אבל הן פשוט לא יודעות שזה זנות גם הנערה שלי הרבה זמן לא תיארה את זה כזנות, היא עשתה את זה כדי להשיג סמים, "סתם, היא נתנה לו כאילו מה אכפת לי אני לא מרגישה את זה בכלל, אני מנותקת, הייתי צריכה נורא סמים, הוא נחמד אלי, אכפת לו ממני, הוא בא לקחת אותי, הוא נותן לי מלא כסף ומלא בגדים ואין מי שייתן לי את כל זה כי אין לי אבא יותר" אני אגיד להן שזה זנות?! (סמדר, עמ' 3)

העובדות הדגישו את תמימותן של הנערות ואת העובדה כי הנערות אינן רואות עמן עין בעין את מעשיהן. יתירה מכך, הנערות אינן מגדירות את התנהגותן כזנות ותארו את מעשיהן כקשר עם חבר או ידיד, סיפוק צרכים אישיים על בסיס אינטרסים ואפילו תחושה כאילו הן אלו שמנצלות את הגברים. מדברי העובדות עולה כי קיימת אצלן דילמה מהותית כאשר יש פער בין ההגדרה של הנערות את עצמן לבין האופן בו הן רואות אותן. כדרך להתמודד עם הדילמה הזו העובדות הסבירו לעצמן כי הנערות פועלות מתום לב וממצוקה ואל להן לעובדות לקטלג אותן כזונות. גם אביטל ספרה כי לא פגשה נערה אשר הגדירה את עצמה כזונה, אך יתירה מכך, היא מעולם לא שאלה נערה בטיפולה כיצד היא מגדירה את עצמה:

אני לא חושבת שפעם יצא לי בדיוק לדבר על איך הן מגדירות את עצמן אבל הן כן יכולות לדבר על ההרגשה של תחושה שלמישהו אכפת ממני, שאני מדברת יותר על הקשרים הלא מובחנים, על הסיכון שהן נמצאות בו, לאו דווקא שמישהו פוגע בהן. הרבה פעמים אצל הנערות זה נמצא במקום שהוא לא כ"כ מודע, שאפילו מודחק מאוד, מאוד תלוי באיזה שלב. אני בחיים לא שמעתי שנערה מגדירה את עצמה כזונה, לי לא יצא אף פעם לשמוע דבר כזה. (אביטל, עמ' 10)

מדבריה של אביטל נראה כי המרחק והפערים בהגדרה של העובדות את הנערות והנערות את עצמן מייצר מעין 'קשר של שתיקה' על מנת להרחיק את ההתמודדות עם הדילמה סביב ההגדרה העצמית של הנערות. מוריה, אשר ניסתה להתמודד עם הקונפליקט ולברר עם נערה בטיפולה מה היא הגדרתה העצמית והאם היא מעורבת בזנות תארה חוויה קשה ומורכבת, עם תג מחיר גבוה:

היא הגיעה אלינו היא אמרה: "אני שנתיים הסתובבתי, הייתי בכל מיני מקומות, עשיתי דברים לא טובים, קרו לי דברים לא טובים ואני רוצה לפתוח דף חדש" עכשיו זאת נערה שכמוכן אומרת שהיא לא עסקה בזנות כאילו קרו שם כל מיני דברים, אנשים נתנו לה קורת גג, אנשים נתנו לה אוכל, כסף אבל ששאלתי אותה מה עוד היא אומרת לי "שום דבר, מה את מנסה לרמוז שאני עסקתי בזנות?" ואז זה פתאום הכה בי כאילו למה אני צריכה להגיד לה ככה?! ואז אמרתי לה.. כאילו שאלתי... כאילו אמרתי לה גם על העניין שמעניין שהיא משתמשת במילה הזאת שככה היא תופסת את זה אמרתי לה אבל... אמרתי אני לא לא... כאילו הרגשתי נבוכה באותו רגע כי (צחוק מבוכה) כי בתכלס' שאני אומרת, אני אומרת על מישהי שמקיימת יחסי מין תמורת כסף וקורת גג אז היא עוסקת בזנות אבל מה אני כאילו עכשיו אשב ואומר לה את זונה?! כאילו זה... זה מאוד הביך אותי, הרגשתי כזה לא נעים, הרגשתי כבר שאני צריכה להתחיל להתנצל כאילו איך אמרתי דבר כזה כי זה כאילו הדבר הכי נמוך שיש. המילה הכי פוגעת שאתה יכול להגיד למישהו "את זונה" זה מעליב, כאילו זה פוגע גם אם זו המציאות (צחוק)... (מוריה, עמ' 14)

הניסיון של מוריה להכניס את נושא הזנות לשיח בינה לבין הנערה הבהיל אותה, הן לאור התגובה של הנערה והן לאור ההשלכות הרוחניות הגורל של תיוג נערה בטיפולה תחת ההגדרה של זונה. מוריה הרגישה כי פגעה בנערה בניסיונה לשייך אותה למקום הבזוי של הזנות, בשעה שהיא אינה רואה את עצמה שם. סיפור זה של מוריה מתקשר באופן הדוק לתפיסות בהן העובדות מחזיקות ביחס להגדרת הזנות, כפי שנדון בתת הפרק הקודם, אך ייתכן ומחובר גם לתפיסות וערכים בסיסיים של עבודה סוציאלית הנוגעים לצורך לפגוש את המטופל במקום בו הוא נמצא. בהקשר זה גם דפנה מתלבטת כיצד עובדת צריכה לתפוס את המטופלים שלה- דרך העיניים השיפוטיות שלה או מהמקום בו נמצא המטופל:

זה אישי, לפי דעתי זה אישי ואני גם כן בעצמי למרות שנים של טיפול וקשר של טיפול בנערות, צעירות ונשים גם אני לגבי כל אחת מהן רואה את זה קצת אחרת. אין לי איזה שהוא מדד אחד שהוא תופס על כולן, לי ברור שנערה, צעירה, אישה שאומרת "אני עוסקת בזנות ומקבלת כסף או יש לי סרסור" אז זה ברור לי שזה נכנס למגירה אחת. אבל כל האחרים, זה גבולות מאוד דקים, אתה לא יכול בדיוק להגיד "זאת עוסקת בזנות וזאת לא עוסקת" ...אז איך אני אתייחס לזה? איך? אני אגיד שהיא זונה?! לפעמים אני תופסת את זה כזונה אבל היא לא תופסת את עצמה כזונה, אני צריכה לתפוס אותה כפי שאני תופסת אותה או כפי שהיא תופסת את עצמה?! (דפנה, עמ' 2)

התפיסה הרווחת אם כן בקרב העובדות הנה, כי כל עוד הנערות עצמן לא תופסות את עצמן כזונות, להן, העובדות, אין זכות להשתמש במושג זונה. בהקשר זה, דבריה של אנה מחדדים את משאלת העובדות לפגוש את הנערות במקום בו הן נמצאות ולהשתמש במונחים ובהגדרות שלהן:

יש יחסי מין לא מובחנים – ברור, יש התנהגות מינית לא מובחנת אבל זה לא זנות, יש הבדל...לא יודעת, אני עדיין לא רואה את הבנות שלנו, עדיין לא הגענו... שהן יקראו לעצמן זונות יכול להיות שאז זה יהפוך לזה...כי שאתה כבר מודע ומגדיר את זה והולך לטיפולים שקשורים לזה...אני קוראת זונה כי הן מודעות

תפיסות של "עובדות נערה" בשרותי הרווחה ביחס לזנות ונערות בזנות 58

לכותרת שלהן כביכול, הן כבר באמת עברו לצד השני. אבל הבנות שלנו, הן גם הרבה פעמים מאוד מבולבלות,

באמת כמו שאמרתי מחפשות חום ואהבה. מנסות ומנסות אבל בדרך הלא נכונה (אנה, עמ' 2)

אז מי הן המעורבות בזנות? נדמה כי לתפיסת העובדות שרואיינו עליהן להיות אנונימיות, לא מוכרות ורחוקות כמו גם כאלה המגדירות את עצמן ככאלה, ולכן הנערות שבטיפולן אינן עונות להגדרה זו ואינן מעורבות בזנות. נדמה כי היחסים האישיים עם הנערות הם הבסיס המרכזי לאופן בו הן נתפסות על ידי העובדות. מי שיש לה שם ופנים ונוצר עמה קשר אישי ורגשי לא יכולה להתחבר עם הישות המופקרת והזונה. זאת ועוד, כאשר מדובר בנערות, נדמה כי גם נושא ההגדרה העצמית הנו מהותי ומאפשר לעובדות 'לזרום' עם התהליך אותו עוברות הנערות ולנסות ולהגיע אליהן מהמקום בו הן נמצאות ולא לדחוק בהן ולתייג אותן בהגדרה הבזויה של הזנות.

האם יש בחירה בזנות?

האם הנערות והנשים בזנות בוחרות בכך? מדעת? נמצאות שם בעל כורחן? בכל הראיונות העובדות התמודדו עם סוגיית הבחירה במעורבות בזנות, תוך שהן חידדו וחיזקו את הפיצול וההרחקה בין זנות לנערות. עבור העובדות אלמנט הבחירה בזנות הווה פרמטר מרכזי בהגדרת זנות. אם לגבי הנשים בזנות העובדות הביעו תפיסות מגוונות ומורכבות בנושא הבחירה, הרי שלגבי נערות התפיסה הייתה אחידה וחד משמעית- נערות אינן בוחרות להיות מעורבות בזנות.

אני מרחמת עליהן הן בנות מסכנות ולא חשוב באיזה גיל אבל בכל זאת אני רואה איזה הבדל בין קטינות למבוגרות כי קטינות אין לי שום ספק, לא משנה באיזה צורה זה יעשה זה סוג של ניצול וניצול קשה. כי אדם מבוגר שמקבל שירותי מין מצעירה הוא צריך להבין שהיא צעירה והיא לא מבינה מה היא עושה והיא בטח עושה את זה כי קשה לה, לא טוב לה וכו'... אבל נשים מבוגרות שבוחרות... כאילו אני חושבת שהן עושות את זה מאיזה שהיא בחירה, יש להן הרבה אפשרויות – יש להן אפשרות לטפל בעצמן או לא לטפל בעצמן ואז להגיע למקומות האלו זה סוג של בחירה. זה יותר מובן. (נעמה, עמ' 13)

על מנת להבין טוב יותר את התפיסה הרווחת של העובדות לפיה, נערות אינן בוחרות להיות מעורבות בזנות ולפיכך גם אינן זונות, יש להבין תחילה את עמדתן ביחס לנשים. התפיסות שהציגו העובדות ביחס לבחירתן של נשים להיות מעורבות בזנות היו מגוונות ונעו כרצף על פני כל האפשרויות. חלקן טענו כי הנשים בזנות בוחרות בעיסוקן, מבחירה מוחלטת ומודעת:

להיות זונה זו החלטה, מכל מיני סיבות אבל זו החלטה שהיא מתפרנסת מזנות שהיא מוכרת את גופה בשביל להתפרנס – ככה אני רואה את זה. זו החלטה שלה, בתפיסה שלה, בחווייה שלה (נילי, עמ' 2)

וחלקן סברו כי הנשים בוחרות להיות מעורבות בזנות מתוך רפרטואר מצומצם של אפשרויות, כאשר הבחירה והעדר הבחירה מצויים בערבוביה:

שאתה מסתכל עליהן רואים שהן במצוקה, בכל זאת. משהו שהוא לא מהחיים הטובים שבגללו הן הולכות להיות זונות אבל מצד שני אפשר להגיד שכל דבר הוא מבחירה, הן גם יכלו ללכת לנקות מדרגות אבל זה הרבה פעמים מורכב, התחברות לחברה לא חיובית. בכלל לא פשוט זה שהן הגיעו למצב הזה, זה לא סתם פשוט הן הגיעו למצב הזה, הכול מאוד מורכב ולא כל כך עם ברירה (אנה, עמ' 2)

בהתייחס לנשים, לא הייתה עובדת אשר תפסה את הנשים כקורבנות גרידא אשר מעורבות בזנות מכניעה וכפייה מוחלטת. עם זאת, חלקן התייחסו בדרך זו לקורבנות הסחר, אך ציינו כי מדובר באוכלוסייה נפרדת שאין לקשור אותה עם הנשים הישראליות בזנות. מן העבר השני, נטייתן של רוב העובדות הייתה לציין כי הן לא מאמינות שהמעורבות בזנות הוא מבחירה חופשית מוחלטת, גם אם הנשים עצמן טוענות כך.

...אפשר נורא להתחבר למקום הזה של הכתבה של "זה בחירה שלנו, ואנחנו רוצות וזה כסף טוב" כל הערות הליווי, השמועות על הסטודנטיות שזו דרך נהדרת, ואני כל פעם צריכה להגיד לעצמי כל פעם מחדש "לא יכול להיות!" לא יכול להיות שמישהי תבחר שאין לה נפש פצועה שם, לא יכול להיות. זה לא כמו שאת מוכרת בסופר, יש כאן משהו שהוא בכל זאת מעבר.... לא יכול להיות שמישהי תיתן שמישהו ייגע לה בגוף מתוך מקום בריא ושלם. לא יודעת, אולי אני מתבלבלת?! אולי אני טועה?! אולי זה כן יכול להיות?! אולי יש בת שנורא בריאה בנפשה והיא מבינה שהיא צריכה לממן את עצמה והיא מבינה שזמנית היא יכולה להרוויח המון כסף, אולי היא אוהבת מין ויופי לה (שני, עמ' 10)

רב העובדות התקשו לקבל את ההנחה הפמיניסטית ליבראלית לפיה ישנן נשים אשר בוחרות מרצונן לעסוק בזנות והן נסו להסביר את מצבן של הנשים, תוך חיפוש אחר הפתולוגיה המסבירה אותה. החבור בין זנות לפתולוגיה בעברן של הנשים אפשר לעובדות לבטא רגשות אמפתיה וחמלה כלפיהן. גם אם הדבר לא נאמר מפורשות, נדמה כי לעובדות היה צורך להשאיר את הנשים בזנות במקום נזקק, פגוע וחסר יכולת של בחירה על מנת להתחבר אליהן ולסייע להן. חיזוק להשערה זו עלה מתוך נימת הזלזול בדבריה של שני כאשר היא העלתה את האפשרות שהנשים בוחרות בזנות מדעת: "אולי היא אוהבת מין ויופי לה".

דקלה לעומת חברותיה, יצאה כנגד הניסיון להשאיר את הנשים כחסרות שליטה על חייהן ופתחה בהצהרה לפיה היא תופסת את עצמה כאדם טולרנטי ופתוח ומכבדת בחירות של אנשים, אך אז היא נזכרה בעברה והסתייגה:

אני הרבה יותר טולרנטית ממה שהייתי פעם... היום אני חושבת שאני יותר מכבדת בחירות של אנשים. לא יודעת בעצם, נבהלתי ממה שאמרתי זה גורף מדי, אני לא יודעת (שתיקה) אני לא יודעת למה אמרתי את זה. עברתי סוג של ילדות שיכולתי להתפתח כנערה במצוקה לכל דבר אם הייתי... (שתיקה). קיבלתי במתנה כוחות שעזרו לי לבחור בחלקים טובים לחיים שלי, יכולתי בקלות להיות נערה בסיכון, אז אני אומרת לא ממקום של חכמה בלילה אלא ממקום אמיתי של בנאדם שעשה את הבחירות שלו, אולי לא סתם אני עובדת כ"כ הרבה שנים עם נערות בסיכון. (שתיקה) יש בזה משהו שיפוטי, לא?! באמירה כלפיהם שזה

בחירה שלהם... אני חושבת שזה בא ממקום של כעס על מה שהן עושות לעצמן, אצלי לפחות. אני חושבת שאני כועסת על זונות על מה שהן עושות לעצמן, שהן גורמות כזה נזק לעצמן.. (דקלה, עמ' 9).

דקלה עשתה בחירה בחייה ולכן לתפיסתה, בכוחן של כל הנשים לבחור שלא להיות שם. ייתכן כי תפיסה זו עוררה בה רגשות אשמה על כך שלה היו כוחות שלנשים אחרות אין ולכן היא העדיפה לראות את הכוחות שהיו לה לצאת ממעגל המצוקה כמתנה ולא כמשאב אישי. נראה אם כן, בהתייחס לנשים בזנות העובדות התבוננו על אלמנט הבחירה בזנות במורכבויות שונות ואיזונים שונים, אך כולן, ללא יוצאת מן הכלל, עשו חיבור בין אלמנט הבחירה לזנות.

בהתייחס לנערות, נדמה כי נושא הבחירה במעורבות בזנות הציף סוגיה עמוקה ומהותית הרבה יותר המתייחסת לשאלה העקרונית, האם נערות במצוקה, קטינות, יכולות ומסוגלות לעשות בחירות בחייהן. בגלל זה אני אומרת שלנערות אין באמת בחירה, אין להן עדיין את הכלים באמת לעשות בחירות כאלה. זה לא שאני לא מעבירה עליהן אחריות, כל התפתחות של כל ילד נורמאלי יש דרישה מינימאלית של אחריות אבל הבנות האלה שנמצאות בצומת הזאת של גיל ההתבגרות ועל השבילים שהן נמצאות, הקונפליקטים, לא כולם שוב פעם, אני לא חושבת שהן באמת יכולות לבחור, עד כמה יש להן חופש כאילו לבחור באמת!! זה כמו שהיא בורחת מהבית, היא לא מבינה לאיזה סכנות היא נכנסת או שמישהו מזמין אותה – היא לא מבינה עד הסוף לאן זה יכול לקחת אותה או שמישהו מתחיל איתה היא לא עד הסוף מבינה את המצב את המצבי הסיכון, מה? הן בוחרות להגיע למצבי סיכון!! (נילי, עמ' 7)

העובדות תפסו את הנערות, הנמצאות בעיצומו של גיל ההתבגרות, כמבולבלות, מחפשות את זהותן ופועלות ממקומות מורכבים וקשים שאינם עולים בקנה אחד עם אחריות ובחירה. לתפיסתן, הנערות הן קטינות ובהעדר אחריות למעשיהן ויכולת בחירה, הניסיון לחבר בין זנות לנערות אינו אפשרי. נילי, אשר סברה כי נערות אינן בוחרות, ניסתה להבין מי הן בכל זאת הנערות אשר עלולות להתדרדר לזנות. הטיפולוגיה שעשתה לנערות הללו, רק חזקה אצלה את ההנחה עמה באה.

עכשיו תראי, גם הבחורות שעוסקות בזנות עם סרסורים, תשמעי, לא עשיתי מחקרים על זה, אבל אני מנסה להבין את הנערות שלי בפרופיל שלי איזה נערות יגיעו לסרסורים, נערות מאוד גבוליות, המאוד דלות, נערות שנדבקות בך, רוצות חיבוק כל זמן – מהר מאוד אם אין מישהו ש... הן מהר מאוד יגיעו לסרסורים. תגידי לי זה בחירה!! אין פה בחירה, זה לא בחירה. אז אנחנו עם נערות כאלה את מרגישה שאת שומרת עליהן עד גיל 18, עוד פעם, אם יש משפחה והיא לא תוותר אז... אבל אם אין משפחה... (נילי, עמ' 8)

נילי, אשר תפסה את הנערות כמי שאינן יכולות לבחור, האמינה כי הן זקוקות לשמירה עד גיל 18. תפיסה זו מתבססת על חוק הנוער (טיפול והשגחה), כלי טיפולי מרכזי, אליו מחויבות העובדות הסוציאליות. התפיסה הפילוסופית העומדת מאחורי חוק הנוער הנה, כי קטינות משמעותה העדר יכולת בחירה ולקיחת אחריות, בייחוד כאשר מדובר בקטינה הנמצאת במצב סיכון. אם כן, ייתכן, כי גם לחוק הנוער יש השפעה על האופן

עוצבה תפיסתן של העובדות את הנערות, כאשר החוק מחזק למעשה את התפיסה לפיה נערות לא יכולות לבחור וממקם אותן כמי שאינן יכולות לקחת על עצמן אחריות.

תראי, קטינות, המזל שלהן שהחוק מחייב לתת להן מענה ולא משנה באיזה מצב, אני תמיד אומרת לנערות "אתן תתגעגעו לתקופה שרדפתי אחריהן, כי בגיל 18 אם לא תרצו אני לא אוכל להכריח אתכן" ושם, אם הן לא תלכנה בעצמן לקבל, מישחו שיקשיב ויבין אותן כאילו אין להן את זה, אין מי שייתן להן, אף אחד לא יכריח אותן או ירדוף אחריהן... עוד פעם, קטינה זה אופרה אחרת בכל דבר. גם מבחינת החובה, לא סתם המדינה לוקחת אחריות על קטינות כי הן לא באמת במקום שהן יכולות לקחת אחריות על עצמן. וטוב שכך. יש כאלה שגם בגיל 18 לא יכולות לקחת אחריות אבל אם כל הכבוד אנחנו לא יכולים לעשות, אם היא תרצה יש המון אפשרויות. (נילי, עמ' 12-14)

גם יעל, כמו נילי עשתה חלוקה גילאית והפרידה קטינות מנשים בוגרות. יעל הבינה כי מדובר בחלוקה מלאכותית, אך לדבריה החוק עצמו הוא סמן ההפרדה והפיצול בין הנשים והנערות (הדגשה שלי, ר.ל.):

היו לי הרבה מאוד נערות שבחרו להישאר בעניין הזה, להישאר בהתמכרות, בזנות, זה עבד על אוטומט, זה היה מאוד נוח והבחירה בשינוי הייתה כ"כ קשה עבורם וכ"כ מאיימת שאני כיבדתי את זה, ז"א ברגע שהן בוגרות ולא קטינות בסיכון ששם אני נכנסת למצב תפקוד אחר... הכלי הסמכותי הוא ההבדל. אמ... באופן עקרוני אין הבדל מאוד גדול, שום דבר לא משתנה באישיות שלה אבל משהו בהבנה שלי שכרגע מתוקף החוק היא בוגרת, זכותה החוקית היא כרגע לקבל החלטות על חייה...אבל אני עדיין אומרת שבתפיסה שלי ההחלטות שכבוגרת היא תקבל יכולות להיות הרסניות ביותר אבל אין לי חוץ מהטיפול דרך אמ... להסביר לה או לשקף, לעזור לה להפנים את ההבנה הזאת מה שכקטינה אני יכולה להפעיל כל מיני כלים מסביב כדי קודם כל לשים אותה במקום בטוח ושם להתחיל לעבוד איתה על העניין הזה. (יעל, עמ' 7)

מעבר לתכנים אותם יעל העלתה, יש לשים לב למילים בהן בחרה. יעל השתמשה במשפט אחד בשני מושגים הסותרים זה את זה: מחד "נערות שבחרו להישאר בעניין הזה" ובאותה נשימה כי "זה עבד על אוטומט"- בחירה או העדר בחירה?. ייתכן, כי גם כאשר העובדות נוטלות מהנערות את יכולת בחירה, הן עדיין מתלבטות ביחס לקביעה החד משמעית לפיה נערות אינן בוגרות. ואולי השאלה שצריכה להישאל אינה- האם הן בוגרות, אלא, האם הן מבינות במה הן בוגרות? סמדר, אשר דבריה הובאו בעמ' 56 החזירה למעשה את יכולת הבחירה והשליטה לנערות, אך ייחסה להן העדר תובנה למעשיהן- בהעדר תובנה ובחירה מדעת, הרי שלדעתה, אין מדובר בזנות. תפיסה זו אף מגובה בחוק הנוער המגדיר נערה בסיכון כנערה הסובלת מהעדר תובנה למצבה.

בניסיון להסביר מדוע לא ניתן לייחס לנערות מעורבות בזנות העובדות השתמשו באלמנט הבחירה הנעדר מיכולתן של הנערות, לעומת הנשים בזנות. מאחר והעובדות תופסות את הזנות כבחירה, הרי שלתפיסתן נערות לא יכולות להיות מעורבות בזנות. הפיצול שעושות העובדות בין נשים בזנות לנערות

מוסבר על ידן בהקשר של גיל, רפרטואר של בחירה ובהקשר של מודעות ותובנה למצבן. חיזוק לתפיסה זו העובדות מקבלות מחוק הנוער.

לסיכום תת פרק זה אביא את דבריה של נילי אשר כבר בתחילת הראיון עמה התייחסה לכל שלושת המימדים שהוצגו בתת הפרק ומחדדת את ההסבר מדוע נערות לא יכולות להיתפס כזונות.

עם נערות אני לא נתקלתי בנערה שאמרה לי "אני עוסקת בזנות, זה העבודה שלי, זה המקצוע שלי" הרבה מאוד נערות במיוחד הגרעין הקשה, יש יחסי מין ללא אבחנה, יחסי מין תמורת טובות הנאה אבל זה לא משהו במודע ומוצהר – אין להן את ההגדרה "אני זונה" ... אני מניחה שיש אבל אני לא נתקלתי שבת אמרה לי "אני זונה, אני מוכרת את גופי, אני מרוויחה כסף" ... עכשיו הרבה נערות כן מקיימות יחסי מין אבל הן לא חוות שהן מוכרות את הגופן תמורת זה שהוא נותן להן משהו... אז היא בעיניי לא זונה, אם היא לא רואה את עצמה כזונה אז אני לא מתייחסת אליה כזונה – ככה בתפיסה שלי... אני לא פגשתי נערה שקמה בבוקר או בערב שזה מבחינתה ללכת לעבודה כדי להתפרנס, לי אין נערות כאלה... זנות אמרתי לך זה באמת נשים שבהצהרה זה העבודה שלהן, זו הפרנסה שלהן זה מבחינתי שונה מהנערות שמגיעות אלי שנמצאות על איזה רצף, איזה מצבי משבר וגיל משברי שקורים בו הרבה דברים. יש, אני יודעת על נערות שבהמשך כן, אני יכולה לעשות איזשהי הערכה שבעתיד הן תעסוקנה בזנות מכל מיני נסיבות חיים ואני מניחה שיש כאלה שהלכו לעסוק בזנות ... אבל לא בתקופה שאני פגשתי אותן כעובדות נערות (נילי, עמ' 2)

נראה אם כן כי הנערות נתפסות צעירות, מלאות חיות ותוס, מבולבלות עד כדי העדר יכולת בחירה ואחריות ובתחילת רצף ההתדרדרות לזנות. הנערות נתפסות כמתפקדות וכמי שאינן זקוקות לזנות על מנת להתפרנס. הזנות לעומת זאת נתפסת כסוף, מוות ומעוררת גועל, כמו גם פגיעה מינית קשה וקורבנות. הזנות נתפסות כבזרות, אחראיות למעשיהן ובעלות זהות מקצועית ועל רקע הפערים המהותיים שבין המושגים, הם אינם יכולים להיפגש. אך מעל לכל ההסברים הרציונאליים, יושבת החוויה של העובדות, הרגשות העזים והחמים שחשות העובדות ביחס לנערות בטיפולן, רגשות שלא מאפשרות להן לתייג את "הבנות שלהן" כזונות חסרות תקווה.

אישה ועובדת סוציאליות- זהויות המעצבות את תפיסת הזנות

תת הפרק הקודם עסק בפיצול שבין המושגים זנות ונערות, כפי שבאו לידי ביטוי באופן בו הם הוגדרו על ידי העובדות. מתוך הנחה שתפיסות מעוצבות על בסיס זהויות, התנסויות וערכים אישיים, תת פרק זה ייבחן כיצד זהויות מרכזיות בחייהן של העובדות עצבו את תפיסותיהן ביחס לזנות. מהראיונות עלה כי שתי הזהויות המרכזיות שעיצבו את נקודת מבטן על הזנות הם היותן נשים והיותן עובדות סוציאליות. לא כל העובדות התבוננו על הזנות דרך נקודות מבט אלו, אך הן מאירות את האופן בו עיצבו העובדות את תפיסותיהן בנוגע לזנות.

התבוננות על הזנות כאישה

במהלך הראיונות חלק קטן מהעובדות התבוננו על הזנות כנשים ומנקודת מבט נשית. העובדות שהתייחסו לזנות דרך נקודת מבט זו התייחסו למעמדן של הנשים בחברה המערבית וניצולן, לסיסטרודם ולאקטיביזם חברתי, אך גם עשו הפרדה ברורה בין לבין הנשים בזנות, גם בהקשר לאימהות.

דברת, הייתה אחת העובדות הבודדות אשר לאורך כל הראיון ניהלה דיאלוג סביב נקודות הממשק והקשר בינה, כאישה, לבין המעורבות בזנות:

לא יודעת, זה משהו שהמחקרים אומרים שרוב הנשים שעוסקות בזנות עוברות ניצול מיני... אני לא יודעת, כאילו מחריד אותי לחשוב שכמות כזו של נשים עברה ניצול מיני... יכול להיות שנערה מחפשת תשומת לב וזו הדרך שלה להגיע אבל... גם אני אומרת שאני מחפשת תשומת לב, אני רוצה תשומת לב מבן זוג שלי (צחוק) גם באופן קבוע, אז מה זה אומר?! (צחוק) אני לא יודעת. אנחנו כולם צריכים את זה, תשומת לב פרגון, שמישהו יגיד לנו כמה את יפה, גם אני שם. (דברת, עמ' 6)

דברת מקמה את עצמה כאישה, לפחות מבחינת צרכיה הרגשיים, במקום בו לתפיסתה נמצאות המעורבות בזנות. מנקודת מבט זו היא התלבטה ביחס לפרשנות הגדרת הזנות, ולהשלכות ההגדרה עליה ועל המעורבות בה. דברת משווה עצמה אל הנערות ולא אל הנשים בזנות וההסבר לכך ייתכן ונעוץ בפיצול שבין נערות לזנות, כפי שהוצג בתת הפרק הקודם. בהמשך הראיון דברת התייחסה לתפיסות של אחריות נשית וסולידאריות חברתית למיגור תופעת הזנות וניצול הנשים בה מתוך פמיניזם ואחוות נשים:

כל הפרסומות שזה כאילו שלטי רחוב וזה, כל מיני נשים בתחתונים וכאלה, זה מוביל אותם למקום שאישה זה משהו שהוא אובייקט – אולי יפה אבל זה אובייקט והיחס לאישה זה הרבה פעמים כאובייקט ולא מישהו שיש לו רגש, חיים וכל הדברים האלה. כאילו היא יפה ואובייקט אז מותר לעשות הכול – להשתמש בה ולזרוק אותה – ככה זה נראה. מצד אחד זה נראה שאנחנו מאוד מתחזקות, הפמיניזם והכול אבל מצד שני יש לנו עוד הרבה עבודה. (דברת, עמ' 6)

מתוך תחושת הקרבה בינה לבין הנשים בזנות, דברת בקשה לקרב בין הנשים כולן, להכלילן תחת כותרת אחת ולפעול כגוש נשי ואקטיביסטי כנגד תופעת החפצת הנשים. עם זאת, ככל שהעמיק הראיון, התחוור כי נקודת מבטה הנשית על הזנות מבולבלת, ומעורבות בה תפיסות רדיקאליות וליברליות גם יחד:

אני לא יודעת. אני בעצמי לא יודעת מה זה אישה, מה הדרך להיות סקסית? וכל הזמן לשאול את עצמי איפה הגבול שלי? מה אני לא אלבש? לאיזה מסיבה אני לא אלך? כי יש כל מיני מסיבות עם חשפניות אז אני הולכת לאותה מסיבה או לא הולכת?! אז מה? אני כזאת עם ראש מרובע שאני לא אלך לאף מסיבה כזאת?! אני לא יודעת... (צחוק) לפעמים אני הולכת למועדון, תמיד יש את אלה שרוקדות על העמוד. השאלה מה את עושה בזמן הזה שפתאום את רואה? את הולכת?! לא הולכת?! יש דיסוננס מאוד גדול בין מה שאני חושבת לבין מה שאני עושה... כי לי באמת זה לא ברור עד הסוף. כאילו תהרסי לעצמך את הערב ולכולם?! זה לא רק לחץ, זה

תפיסות של "עובדות נערה" בשרותי הרווחה ביחס לזנות ונערות בזנות 64

גם עד כמה זה מפריע לי. אולי זה בחירה של אישה בת 30, נוח לה העמוד הזה וככה היא תרוויח יותר כסף... זה כל הזמן דוח שיח. (דברת, עמ' 7)

דברת מחדדת למעשה את מורכבות הזהות הנשית בעידן המודרני, שבמרכזה הבלבול שבין השאיפה לשחרור מיני לבין נורמטיביות אובייקטיפיקצית הנשים. במילים אחרות, נראה כי קיימים גבולות אמורפיים בין שעבוד ושחרור, בחירה וכורח, בהקשר לנשים ונשיות. מחד דברת תארה חוויה בה היא רואה את עצמה כאחת הנשים הרוקדות סביב העמוד, מפתה וסקסית, אובייקט המנוצל על ידי העולם הגברי ומשעובד לו. מנגד היא תארה את עצמה כצופה מן הצד על תופעת הזנות והמעורבות בה המתנחמת בכך שמדובר בעבודה לגיטימית מבחירה ובינה לבין אותן נשים אין ולא כלום. לדברת היה קשה ליישב את הקונפליקט ולבחור נקודת מבט ונראה כי הדואליות והריקוד על פני הרצף מחדדים את מורכבות המקום בו היא נמצאת ביחס למיניות נשית, תופעת הזנות והנשים בה.

כמו דברת, גם דפנה הזכירה לרגע את ה'סיסטרהוד' ומתחה ביקורת זהירה כלפי הנשים בזנות:

(זנות) היא קצת יותר נוגעת בנימים הרבה יותר אישיים ונשיים ופוגעת בסיסטרהוד כי אתה מתייחס לזנות כאילו כ... בחירה אבל כבחירה מאולצת (דפנה, עמ' 6)

מדבריה של דפנה עולה אמביוולנטיות: "קצת יותר נוגעת בנימים הרבה יותר אישיים". אמביוולנטיות זו חידדה את הקושי שלה להתחבר לנשים בזנות ולהבין אותן, שהרי גם אם מדובר ב"בחירה מאולצת", עדיין במעשיהן של אותן נשים יש בכדי לפגוע בנשים כולן. דברת ודפנה משלימות זו את זו ומצפות מהנשים בחברה הנורמטיבית ומהנשים בזנות לשמור על אחוות הנשים, לקחת אחריות ולמגר את התופעה. נקודת המבט הנשית על הזנות, הציפה אצל רבות מן העובדות את נושא האימהות. העובדות, רובן אימהות בעצמן, התייחסו בהקשר הנשי גם אל תפקידן האימהי וחווית אימהותן הפרטית. תמר תארה את אימהותה המיטיבה כלפי בתה הפרטית והאופן בו היא הצילה אותה מפני החשיפה לזנות. בדרך זו היא שיתפה בחווייתה האימהית, כמו גם חידדה את חשיבות התפקיד האימהי כמגן מפני הזנות:

לא סתם אמרתי שבאתי ממקום של חמלה אני מקווה שאני נותנת לבת שלי את החום והבסיס, גם עברתי למקום הזה כי גרתי לפני זה באזור [שם המקום], ברגע שהבת שלי הגיעה לגיל 4 לגנים אם יש לך אפשרות לצאת משם אז אמרתי לבעלי "בא נצא מכאן" אני באמת מרגישה שבמקום שבאתי משם זה איזה חממה ולא לתת להיות במקום עם אנשים שחוזרים מלוד עם קו 16 או שפה לא יפה או אלימות, כאילו אני מרגישה ששם היא מוגנת ולא יכול לקרות לה חס וחלילה. (תמר, עמ' 10)

חוייתה האישיית של תמר והצעדים בהם נקטה על מנת לגונן על בתה עומד בהשוואה לאם של נערה בטיפולה:

הזעזוע הכי גדול שלי היה הנערה הזאת בת 12.5 – לא חשבתי ש... שהאימא כן תתגייס ותציל אותה ולא תגרור אותה לאותו גורל. אז זה הקטע מבחינת זנות (תמר, עמ' 3)

העובדות התעסקו רבות בתפקיד האימהי של הנשים בזנות ושפטו אותן, מבלי לתת מקום לחוויה האימהית שלהן. יתירה מכך, עובדות רבות ראו באמהות הביולוגיות של הנערות אחראיות למצבן של הבנות:

תראי זה עצוב, זה עצוב אבל הכול מתחיל מהמשפחה של אותה נערה, ילדה לא נוטה להיות ככה, הכול מתחיל מאימא שלה וסביבה שלה זה לא שהילדה בחרה, זה משהו בחיים שלה – היא לא בחרה... מה שקורה זה שהכול מתחיל מאז שילד נולד, לא בגיל 13 אפילו 12 שאנחנו מקבלים את הנערה, יש נערות בנות 12. במשפחה מסוימת, אימא מסוימת, עזבי את האבא – האימא זאת הדמות. (פטרישה, עמ' 2-3)

גם אם העובדות הכירו בכך כי לאותן אימהות נסיבות חיים קשות, הן ייחסו להן את האשמה המרכזית ואת האחריות לכך שבנותיהן התדרדרו לזנות. האימהות הביולוגיות נתפסו על ידי העובדות כאמהות לא טובות ומגוון מאפיינים שליליים ופוגעניים יוחסו להן:

הייתה לי נערה, שמנמנה כזאת נחמדה, היא הייתה ממש חתולת רחוב, לא היה לה אבא, ואימא שלה - בפרצוף היא הייתה אומרת לה שהיא לא אוהבת אותה, לא יכולה לסבול אותה. אני זוכרת שאז פקיד הסעד שאל אותה, את האימא בנוכחות הילדה, זאת הייתה טעות איזוהי לדעתי, "את אוהבת את הבת שלך?" אז האימא הסתכלה על הבת "לא" את יודעת מה, תשקרי, תשקרי! (שתיקה) (דקלה, עמ' 6)

נדמה כי לעובדות הייתה ציפייה שתפקידן האימהי של הנשים בזנות יוציא מהן חלקים אחרים, מיטיבים על מנת להציל את בנותיהן ולמלא את תפקידן בצורה הטובה ביותר, כפי שהן עשו עם ילדיהן הפרטיים. בהקשר זה, שני השמיעה קול ייחודי ושונה מחברותיה וראתה את האישה מבעד לתפקיד האימהי אותו היא ממלאת ואליו היא מחויבת על פי הקוד החברתי והמוסרי.

באיזה מקום יש משהו שנוגע בשיפוטיות וביקורתיות שאני חושבת בעיקר על האמהות, אני אומרת שאתן מעבירות את המשהו הקורבני הזה הלאה ושם קשה לי. עם כל זה שאני יכולה נורא להבין, אני לא שופטת על איך היא הגיעה לשם, קשה לי עם זה שהיא ממשיכה אבל גם אני מבינה אותה (שני, עמ' 8).

לאור הפערים שהוצגו לעיל עובדות רבות חשו כי על אף היותן נשים ואמהות, כמו המעורבות בזנות, הרי שהן לעולם לא תגענה למצב בו הן תמכורנה את גופן תמורת תשלום או תפקרנה את בנותיהן.

לא מאמינה שלי זה כבר יקרה. אני לא רואה סיטואציה שאני יורדת לזנות בגילי המופלג... ברור לי שזה לא יכול לקרות לי, יש לי משפחה, יש לי למי לפנות, יש לי הרבה אנשים משמעותיים בחיים שלי. גם ממה שאני רואה או שומעת או קוראת, זה גרוע ממוות זנות – אתה מת שם בכל מקרה. לא נראה שאני יכולה להגיע לשם. אני לא חושבת שכל אחד יכול להגיע לשם (סמדר, עמ' 6)

נראה כי העובדות זקוקות להרחקה מהזנות ולתחושת מוגנות מפניה על מנת לפגוש אותה בחדר הטיפול, להכיל אותה אצל המטופלות שלהן, נשים כמוהן, נשים בהתהוות, מבלי שזה יאיים על נשיותן ואימהותן. גם אנה, כמו סמדר הרחיקה מעליה את הזנות ותארה את המרחק הרב שבין עולמה לעולמן של הנשים בזנות, על רקע הפער בעברן והרקע ממנו הן באות:

תפיסות של "עובדות נערה" בשרותי הרווחה ביחס לזנות ונערות בזנות 66

יכול להיות שלא רציתי לגעת בזה ובגלל זה לא חשבתי על זה אף פעם. לא נעים. זה שאלות כאלה, הרגע דיברנו על הכול... כבר עניתי לזה שהן לא נמצאות באותו מצב איך שאת גדת, אי אפשר להשוות את זה. הן מגיעות מכל מיני מקומות שזה בעצם לפעמים ההישרדות שלהן, ההתנהגות ככה. מאוד קשה להבין שאתה לא נמצא שם, שאתה גדל אחרת אז זה מאוד קשה להבין את האנשים (אנה, עמ' 6)

מעבר לפערי התרבות והרקע האישי, אשר באופן טבעי מייצרים מרחק, לאנה היה קשה לראות בזנות נשים, כמוה. אנה, אם במודע ואם שלא, לא קראה להן נשים, אלא "אנשים", חסרי זהות, עלומים, רחוקים מעולמה ושאינם נושאים את זהותה המגדרית.

כאמור, מעט מרואיינות התבוננו על הזנות מנקודת מבט נשית. נקודת מבט זו הציפה סוגיות הנוגעות למיניות, נשיות ואמהות בעידן המודרני ואת שאלת הבחירה בחייהן של הנשים בכלל ובזנות בפרט. נראה כי הרחקת הזנות מעצמן ונשיותן מושתת על רגשות עזים של חרדה מפניה, מעולמות התוכן הקשורים בה וחשש "להידבק בה" ולא מתוך תחושת גועל מהתופעה והדחייה שהיא מעוררת, כפי שעלה מדבריהן כאשר הן התייחסו להגדרות של זנות.

התבוננות על זנות כעובדת סוציאלית

מהראיונות עם העובדות ניכר כי הזהות המקצועית וערכי העבודה הסוציאלית מופנמים אצלן ובמהלך פרק הממצאים עלו תמות אשר נדמה כי מושתתות על ערכי המקצוע לדוגמא: הצורך לפגוש את המטופל במקום בו הוא נמצא, השימוש בחוק הנוער, אמפתיה ועוד. בהתייחס לזנות, נושא מורכב הטעון ברגשות ודעות קדומות, המפגש בין הכובע המקצועי, אל מול האישי והרגשי היה מורכב יותר.

...כי אני לא מבינה למה? מאוד קשה לי להבין למה צריכים להגיע לשפל כזה של להיות בסיטואציה. אני מבינה בתור אשת מקצוע איך אפשר להגיע אבל כבנאדם עדיין מאוד קשה לי...מנסים לשים בצד את האני ויותר להתחבר לאשת מקצוע אבל עדיין זה קשה, זה מתנגש. זה ניסיון, הרבה ניסיון של העבודה ואני לא כ"כ נתקלת בזה תכלס' יכול להיות שבגלל זה קשה לי ככה לחבר את שני המקומות האלה ולהגיד לך בדיוק איך הפער. הפער הוא גדול (אנה, עמ' 11)

עובדות רבות הציגו תפיסות דומות לזו של אנה וראו בעצמן ובקולגות שלהן למקצוע זן נדיר בחברה אשר לאור זהות תפקידן ונקודת מבטן המקצועית מסוגלות להתבונן על הזנות, על אף הקושי, בדרך שיפוטית פחות ומורכבת יותר:

...כמה קבוצות באוכלוסייה יש כמונו?...קודם כל אנשים שבחרו במקצוע אני חושבת שהם אנשים הרבה יותר הומאניים, הרבה יותר פתוחים, מקבלים, ככה אני חושבת...זה מורכב, אבל באופן טבעי אני חושבת שעו"סים באישיות שלהם הם הרבה יותר פתוחים, גמישים... יכול להיות שאם הייתי במקצוע אחר אז היו לי עמדות אחרות אני לא יודעת להגיד לך אבל זה קשור אחד לשני, יש משהו מאפיין. אני מאמינה שההבנה בנפש האדם ובתהליכים שהוא עובר עוזרת לנו להיות הרבה יותר פתוחים (נילי, עמ' 6)

נילי בדבריה שואלת למעשה מה הביא למה- האם זהות התפקיד עיצבה את יכולתם של העובדים הסוציאליים לפתיחות והעדר שיפוטיות או האם אותם אנשים הומאניים ופתוחים בחרו לעסוק בעבודה סוציאלית. במהלך הראיונות, העובדות הדגישו עד כמה תפקידן כעובדות סוציאליות אפשר להן התבונן על הזנות מנקודת מבט פתוחה יותר ומאיימת פחות ביחס לאוכלוסייה הכללית. עם זאת, כפי שהוצג בפרק הקודם, גם עבורן ההתמודדות עם הזנות והסטיגמה הכרוכה בה לא הייתה פשוטה והן נדרשו לפיצולים מורכבים על מנת להתבונן על הנשים בזנות בצורה אמפתית ומבלי לשפוט ולתייג אותן (לדוגמא, ראה דבריה של נעמה בעמ' 49). נראה אם כן כי קיים דיאלוג מתמיד בין האישי והמקצועי. נעמה ספרה כיצד המקצוע עיצב את תפיסתה ביחס לזנות, מין ומיניות, השפיע על אופן טיפולה בנערות, כמו גם על התפיסות והעמדות שלה בחייה האישיים:

מין בכלל, לי זה היה משהו שמאוד כי זה היה תפיסת העולם שלי, משהו מאוד אינטימי שלא הרבה מדברים, ככה גם גדלתי, זה לא משהו שהיה מדובר בבית...כן, זה הכל ביחד, גם התבגרותי, גם המקצוע, גם הסביבה, זה לא משהו שקל לי לדבר בבית מול הבנות שלי...אבל אני מרגישה שאני הרבה יותר פתוחה ואני חושבת שגם העבודה, המקצוע, זה גם החשיפה לזה עשתה את שלה, היה לי יותר קל כל הזמן לדבר עם הנערות מאשר...בדיוק, זה הכובע המקצועי...כן, המקצוע הביא אותי לפתיחות... מעניין... דווקא המקצוע הביא אותי יותר, זה משהו שהרבה יותר קל לדבר עליו (נעמה, עמ' 19)

מן העבר השני, יעל שיתפה בקונפליקט שבין האישי והמקצועי, כאשר הזהות המקצועית מחייבת העדר שיפוטיות ויכולת הכלה, גם כאשר בחוויה האישית זה קשה מנשוא:

טיפול בבנות הוא הרבה יותר קשה ומורכב מטיפול מבנים...זה משהו שדורש המון משאבים ומעצם העובדה שגם אנחנו נשים אז זה מפגיש אותנו כל הזמן במקומות מסוימים, זה עושה את זה הרבה יותר קשה...אני נכנסתי ואמרתי "אני לא מטפלת בבנות"... לא רציתי להתעסק עם העניין, זה היה נראה לי גדול עלי. עם בנים זה היה נראה לי יותר פשוט... ובנות היה נראה לי כואב מדי ומשליך מדי ולא יודעת, כאילו, להתחיל לעשות ממש טיפול עצמי – לא שעברתי דברים בעוצמות האלה אבל עדיין זה מפגיש אותך עם חלקים שלא תמיד בא לך להתמודד איתם גם פה... (יעל, עמ' 16)

נראה אם כן כי לנקודת המבט המקצועית יש השפעה גדולה על האופן בו העובדות תפסו זנות. יתירה מכך, נראה כי בקונפליקט שבין האישי והמקצועי ביחס לתופעה, הזהות המקצועית משמעותית ודומיננטית ודוחקת הצידה את התפיסות והעמדות אותן הביאו העובדות 'מהבית'. אביטל מדגישה עד כמה זהות התפקיד והעבודה הסוציאלית היא מעבר לעבודה רגילה וצובעת את חיי העוסקות בה בצבע ייחודי מבלי יכולת להפריד בין האישי למקצועי:

פתאום זה מחדד לי נורא כמה העבודה היא חלק מהחיים שלך, כמה זה תפיסה, כמה זה תופס כאילו את כל החיים בעצם ולא רק את ה- 8 שעות האלה בעבודה... כל דבר בטלוויזיה, שאתה מגיע הביתה עם כל העומס

הזה, הכול הופך להיות תפיסה של עבודה סוציאלית כזאת, של טיפול בחיים בכלל כאילו. זה תופס גם את החוץ – אין ספק, ופתאום שאני מדברת על זה ככה אז זה עוד יותר קופץ לי (אביטל, עמ' 12)

עם זאת, על אף שהעובדות הדגישו את מחויבותן לערכי העבודה הסוציאלית, ובכלל זה העדר שיפוטיות, נדמה כי בהבניית תפקידן הן מחויבות בראש ובראשונה לטובת הנערות והן מתבוננות על תופעת הזנות והנשים בה דרך טובת הילד וההזדהות עם מקומו כחסר ישע. דרך נקודת מבט זו העובדות שופטות את תפקודן של האמהות בזנות ועושות דיבלואציה לאמהות הביולוגיות (כפי שהוצג בתמה הקודמת). נקודת מבט זו גם אפשרה להן לחוש את עצמן כ"טובות יותר" ומובחנות מהאמהות הביולוגיות. דפנה ספרה כי הדרך בה הצליחה להתחבר לנערה שבטיפולה, לחוש כלפיה אמפתיה וקרבה, עברה דרך ההרחקה של האם הביולוגית והרצון לספק לנערה את מה שאמה לא ספקה.

הבחורה הזאת, אני תמיד אומרת לה דברים נורא חמים ויפים עליה אני אומרת לה שהיא יפה, שהיא חכמה, שהיא יכולה להגיע רחוק שאני מאמינה בה ותמיד שאני גומרת להגיד את כל הדברים האלה שיש סיבה להגיד אותם אז היא אומרת לי "אני רוצה לשמוע את זה מאימא לא ממך" וזה קורע אותך. והאימא לא מסוגלת להגיד שום דבר מהדברים האלה, לא מסוגלת, ואני אימא שלה! אני לא אימא שלה והיא יודעת שאני לא אימא שלה... (דפנה, עמ' 8)

לצד הניסיון להעניק לנערות חוויה מיטיבה אותה הן לא חוו עם אימותיהן הביולוגיות, העובדות הכירו בעומק הפגיעה הראשונית של אותן הנערות מאימותיהן ולעיתים אף נשמעה נימה של תסכול על כך שהן כעובדות לא יוכלו למלא עבורן את החסך האימהי ממנו הן סובלות. מעבר לציפייה שאימהות במצוקה יתגייסו למען בנותיהן הנמצאות בסיכון, נטע- לי, שבתפקידה היא פקידת סעד התבוננה על החיבור בין הזנות לאימהות מנקודת מבט נוספת, מורכבת יותר המחדדת את הקונפליקט הטמון בהגדרת האם הטובה המתגייסת למען ילדיה ומה הוא התפקיד המקצועי שעל העובדת למלא במפגש שבין זנות, קטינות וזהות מקצועית:

זנות זה לא עילה להוציא ילד מהבית, חושבים שאם פקידת סעד אומרת שהאימא זונה אז צריך להוציא את הילד מהבית, אבל אם את מתפקדת כאימא טובה ועושה את העיסוקים שלך בשעות את עושה אבל לוקחת אותו בארבע ולהיות אימא ולא להשאיר אותו בלילות לבד, זה לא עילה להוציא. והיא לא שמחה להיות שם אותה אישה, הילדים שלה ידעו מזה ומאוד אהבו אותה, לא הכול היה פשוט זה מורכב אבל היא הייתה סה"כ אימא... תראי, ברור שזה פוגע באימא, כי אני לא מאמינה שתהיה אישה שעוסקת בזנות והיא לא פגועה, בתחושות, בביטחון העצמי וזה עובר הלאה, אבל אני חושבת שזה לא בהכרח זנות... פה, אני שוללת את זה, ברור שזה פוגע באמהות בצורה כזאת או אחרת. כל אישה וכל אימא הורה יש לו את הדברים שהוא סוחב אבל יכול להיות שזנות זה יותר... (נטע לי, עמ' 12)

העובדות, רואות באיכות האימהות את הגורם העיקרי לכך כי ישנן נשים ונערות המתדרדרות לזנות. העובדות מייחסות לאימהות הביולוגיות של הזונות דימויים שליליים, מפנות כלפיהן כעס רב ומתבוננות עליהן בשיפוטיים ובך חוטאות במשהו לערכי העבודה הסוציאלית. אך מנגד, הן למעשה מעצימות את מקומה בתהליך התפתחות ילדיה ובכך גם מעצימות את מקומן אל מול ילדיהן הפרטיים ואל מול הנערות בטיפולן. כמו כן, הזנות נתפסת כמשהו שניתן היה למנוע אילו אותן אימהות היו מצליחות להתעלות מעל עצמן, להתגייס למען בנותיהן ולטפל בהן כראוי, בדיוק כפי שהן, כאימהות, פועלות למען ילדיהן. תת פרק זה עסק באופן בו תפקידים מרכזיים בחייהן של העובדות עיצבו את נקודת מבטן על הזנות. דבריה של אביטל חידדו את ההבנה כי נקודות הממשק בין התפקידים השונים הן רבות ומשמעותיות ובסופו של דבר מתגבשות לכדי נקודת מבט אחת מורכבת, על העולם בכלל ועל הזנות בפרט. ממצא מעניין שעלה בתת פרק זה הוא המשקל והצבע הדומיננטי שיש לזהותן המקצועית גם בעולמן האישי. עם זאת, בסופו של דבר נקודות מבט אלו ותפיסת העובדות לא נשארות רק ברמת עמדות ומחשבות, אלא באות לידי ביטוי במפגש היומיומי בין העובדות לנערות שבטיפולן. תת הפרק האחרון של פרק הממצאים יעסוק באופן בו מכלול התפיסות של העובדות ביחס לזנות, כפי שהוצגו עד כה בפרק הממצאים, בא לידי ביטוי בפרקטיקה של העובדות.

הטיפול בזנות נערות כפרקטיקה ייחודית

אין מדיניות לגבי זנות כי אין לנו כ"כ הרבה נערות שאנחנו מטפלים בהן שעוסקות בזנות (דפנה, עמ' 2)

במהלך הראיונות העובדות הסבירו כי אין מדיניות אחידה ביחידות בהן הן עובדות בהקשר לדרכי פעולה וטיפול בנערות בזנות. ההעדר במדיניות לטיפול בנערות אלה עולה בקנה אחד עם הממצא המרכזי של המחקר לפיו העובדות אינן מגדירות את הנערות שבטיפולן כמעורבות בזנות. מכאן עולה השאלה: האם אין מדיניות כי אין נערות בזנות או שמא, בהעדר מדיניות מגובשת מהדרג הממונה, הנערות אינן מוגדרות בזנות בשדה הטיפולי? במציאות הקיימת, כל עובדת בוחרת את דרכי הטיפול המתאימות לה מהמקום האישי והמקצועי בו היא נמצאת:

לא, זה מדיניות שלי (צחוק), אין מדיניות חד משמעית זה כל אחד יכול לראות מטופלים ודרכים טיפוליות

בצורה אחרת. הנערה הזאת שסיפרתי עליה הייתה אצל עו"סית אחרת, לפני שהבינו שיש בעיות של

התמכרויות והיא טיפלה בה לגמרי לגמרי אחרת, זה מאוד עניין של תפיסה אישית. (יעל, עמ' 6)

העדר מדיניות, כמו גם העדר הגדרה ברורה ומובחנת בהקשר לתופעת הזנות בקרב נערות, מייצרים תמונה עמומה, מבולבלת וחסרת קוהרנטיות ביחס אליה, כפי שעלה בפרק הממצאים עד כה. ההשלכות של מציאות זו על הפרקטיקה הן, כי נושא הזנות בקרב נערות לא מומשג, לא מדובר ולא מטופל באופן ישיר. האם צריכה להיות פרקטיקה ייחודית עבור נערות בזנות? התשובה על כך נותרה פתוחה בראיונות, בייחוד

לאור המשגתן האישית והאמורפית של העובדות את המושג זנות נערות. כמו כן, חלק מהעובדות סבורות כי אין צורך בטיפול ישיר בזנות נערות שכן גם בדרכים עקיפות ומבלי לתייג את הנערות כזנות הן מעניקות להן את הטיפול הראוי לו הן זקוקות:

אני זוכרת שדיברנו כאן ביחידה על זה שיש נערות שאנחנו כבר מבינות שהן עוסקות בזנות אבל הן לא תופסות את זה ככה, הן חושבות שהן אולי אפילו מנצלות... למרות שאנחנו כבר כן חושדות, רואות – הן לא... אז ינסו לעבוד איתה, גם על המקומות האלה שלה של ניצול, ערך עצמי וכו' ואולי איפשהו, את יודעת מה, אולי ישאלו אותה באיזהו שלב, ישימו את הדברים על השולחן – אני לא יודעת. ואני מתארת לעצמי שעברה שכבר אפילו מבינה או תופסת את עצמה אני חושבת שזה אותו טיפול, אותה התבוננות (שני, עמ' 5)

מדבריהן של העובדות עולה כי ניתן לטפל בנערות בזנות כמו בכל נערה במצוקה אחרת ואין צורך בפרקטיקה ייחודית לטיפול בזנות.

על אף עמדה זו, מהראיונות עלו שתי סוגיות משמעותיות ורלוונטיות להבנת התמודדותן של העובדות עם הנערות בטיפולן, בייחוד כאשר עולה חשד כי לפנייהן נערה הנמצאת בסיכון להתדרדרות לזנות. סוגיה אחת תעסוק באתגר של העובדות למצוא את הדרך לדבר על נושא הזנות עם הנערות, כך שגם הן וגם הנערות יוכלו להתמודד עם מורכבות הנושא. הסוגיה השנייה תתמקד בתמה של Doing אל מול Being, על רבדיו השונים, כפי שהיא באה לידי ביטוי באופן הטיפול בנערות אלו. שתי סוגיות אלו, עוסקות בנושא הזנות באופן עקיף, אך מאירות את התמודדותן של העובדות בטיפול בנערות, בהקשר לזנות.

כיצד מדברים על זנות?

בפני העובדות המטפלות בנערות ניצב אתגר. כיצד, במידה וקיים חשד לעיסוק בזנות, הן מעלות את העניין בפני הנערה. סוגיית השפה ובחירת המילים המתאימות הנה מורכבת לאור הקלון החברתי הכבד הנגזר על המעורבות בזנות והחשש של העובדות 'להפיל' על הנערות את מצבן מבלי שתהיינה מסוגלות להכיל זאת, כמו גם על עצמן.

אני חושבת שזה שילוב שגם שלהן שהן לא רוצות לדבר על זה וגם לנו... זה נורא מתייג. שאם אני אגיד לה את זה אז היא כבר תחשוב מה אני חושבת עליה, אני זוכרת שהעליתי את זה מאוד בזהירות. את יודעת, בדיכאון יש איזה משהו שהוא להגיד ממש בהתייחסות לדיכאון – לתת לזה מילים ובזנות קשה להגיד את זה, כאילו זה מה שיש לך?! קשה לתת לזה מילים אני חושבת... אני יכולה לשאול אותה אם היא מרגישה מנוצלת אבל שאני אומרת אז זה אז זה כאילו כבר הפרשנות שלי למרות שבדיכאון זה גם פרשנות שלי. אני חושבת שזה גם מאוד מפחיד לראות נערה בת 15-17... זה קשה, אני פוחדת לפגוע בה אם אני אגיד את זה, אבל באמת למה? אם היא חיה את זה כבר?! לא יודעת. אני פוחדת שהיא תכחיש ואז זה יצור עימות בינינו או שהיא תחשוב שאני לא אוהבת אותך... זה ברור לי שעל שימוש בסמים אני יכולה לשאול כי באמת יש בזה משהו כאילו – הקללה הזאת – זונה זה קללה, יש לי תחושה שאני מקללת אותה (איה, עמ' 14)

המילה זונה נתפסת כקללה! כהגדרה שיפוטית, פרשנית ופוגעת, בניגוד להגדרות אחרות כמו דיכאון, הפרעות אכילה או התמכרות. אינטלקטואלית, העובדות מבינות כי בהבחנה זו יש מן האבסורד, וכי למעשה מדובר בעוד הגדרה מקצועית עמה הן צריכות להתמודד כשמדובר באבחון הנערות. בפועל, נראה כי תפיסה מקצועית זו נמצאת בקונפליקט עם הרגשות הקשים שהזנות מעוררת בקרבן, כמו גם הקושי של העובדות לדבר על מין ומיניות (ראה גם דבריה של נעמה בעמ' 67). בנוסף, כפי שכבר הוצג בתת הפרק שעסק באופן בו הנערות מגדירות את עצמן, העובדות מבינות כי הנערות עצמן לא מסוגלות להכיל את הקלון והמחיר של הזנות ומכאן הקושי לדבר איתן על מושגים כמו זנות או ניצול. במצב רגיש זה נדרשות העובדות לבחור בשפה ובטכניקות התערבות אשר יאפשרו דיאלוג על הקשיים והסכנות מבלי לאבד את הנערות, תוך שהן עושות מאמץ לכבד את מקומן ולא להכניס אותן למצב של מצוקה מעבר לקושי אותו הן כבר חוות:

... אבל מה הן מכחישות, הן אף פעם לא מדברות על זה באופן... הן לא מדברות על זה באופן אמיתי, הן מבינות שמשו לא בסדר, שמשו שם לא נורמטיבי... הן גם מתביישות בזה, מאוד מתביישות, לא משו שהן יכולות לספר עליו ולהודות, גם אם הן מבינות שאנחנו מבינות. הרבה פעמים אני יכולה לשבת עם נערה ולדבר איתה על ההשלכות, על מה היא עושה?! " לא מה פתאום אני לא עושה איתו כלום, הוא לא נוגע בי" אמרתי לה "וואו איזה יופי, מעניין מה אתם עושים שניכם ומה הוא בכלל רוצה" (נעמה, עמ' 3)

נעמה, ברגישותה, חשה את הבושה של הנערה, גילתה הבנה כלפי הכחשתה והתנגדותה וחפשה דרכים עקיפות להתמודד עם מצבה של הנערה במטרה לסייע לה מבלי לאבד אותה. אך נראה כי לדיבור העקיף יש השלכות לא פשוטות, שכן בחוויה של העובדות הוא לא תמיד מקדם ואולי אף גוזל זמן יקר ומשאיר את הנערות בסיכון מתמשך. מנגד, גם עימות ודיבור ישיר נתפס בעיני העובדות כלא יעיל במצבים בהן הנערות מכחישות את בעייתן:

לפעמים, כאילו המראה שאני אשים זה לא מה שיעזור, כאילו לפעמים זה מעצבן, לפעמים את מרגישה שוואו מה קורה לה, שהן לא... נערה למשל שאני יודעת שעוסקת בזנות או נערה שמונצלת אבל אומרת "אני בתולה לא מדברת עם בנים" מה תגידי לה "ראיתי אותך, שמעתי?!" כאילו זה לא מה שיוביל לשינוי זה חוסר אונים כזה שלפעמים מתסכל שאתה כ"כ רוצה לעזור, כאילו להציל אותה... (מוריה, עמ' 16)

הציטוטים שהובאו לעיל מחדדים את האתגר הניצב בפני העובדות. בהקשר החברתי, בו הזנות אינה מדוברת ונחשבת כקללה, על העובדות להבנות לעצמן שפה ייחודית באמצעותה ניתן יהיה לדבר עם הנערות שבטיפולן על זנות, מין ומיניות, מבלי לאבד אותן או לחוש מאוימות בעצמן. נראה כי הקושי, התסכול והבלבול אותו חשות העובדות נמצא בהלימה להעדר מדיניות ושפה מובנית לשיח זה בקרב העובדות ומשאיר אותן בתהליך מורכב של חיפוש הדרך לדבר על הנושא מבלי לדבר עליו. בנוסף, עליהן לפרוץ מחסומים כבדים של כעס, בושה והתנגדות הקיימים אצל הנערות על מנת ששיח אודות הנושא יוכל להתקיים.

כיצד מטפלים בזנות נערות?

בהמשך לדילמה וההתלבטות אודות השפה ופרוק המחסומים הרגשיים של הנערות ושלחן כעובדות, בהתייחס לזנות, מין ומיניות, במהלך הראיונות העובדות שתפו בניסיון המקצועי אשר האיר את ההתמודדות הקשה והמורכבת שלהן סביב הטיפול בנערות במצוקה. מדבריהן עולה תמה מרכזית של Doing אל מול Being המעסיקה אותן כנשות מקצוע בכלל ומתחדדת אל מול דאגתן לעניין ההתדרדרות לזנות. יעל, אשר הציגה עמדה לפיה התפיסה האישית של כל עובדת מבנה את דרכי הפעולה שלה בטיפול בנערות הסבירה, כי הדרך היעילה והטובה ביותר לטפל בנערות היא דרך עשייה אקטיבית והוצאתן מהבית:

בעצם את יודעת מה... אני לא יכולה להגיד לך שהיו לי נערות במצב כזה ולא שמתני אותם במעון נעול, את כולם, כולם שמתני כי פשוט זה לא הלך פה ומשהו בי הוא באמת אולי בקטע של ה- doing ומאוד בקטע של לזרו את התהליכים... אני רוצה לתת להן מענה כוללני שיפסיק את הדפוסים כמה שיותר מהר, כמה שיותר רחב ולכן אני פונה די זריז למקומות האלה אבל אנשים אחרים, יש להן יותר זמן לנסות... ואני מבחינתי יש לי את השקט שלי, אני יודעת שנערה, פיזית מוגנת שם, מבחינתי 70% מהעבודה נעשתה... (יעל, עמ' 7)

יעל התייחסה ל- Doing כהכרח טיפולי, אקט של חרום, לצורך שמירה על הנערות והצלתן ממצבי סיכון. לצד זאת מודה יעל כי העשייה היא גם דרך לשמור על עצמה, כעובדת, ולהסיר מעליה מעט מן האחריות כלפי אותן נערות. כשהסתיים הראיון וכבו מכשירי ההקלטה העמיקה יעל את ההתבוננות ואמרה כי ייתכן והקושי האישי שלה להתמודד עם התכנים הקשים שמזמנות הנערות לחדר הטיפול הוביל אותה להרחקתן ממנה והפנייתן לטיפול מחוץ לקהילה (ראה דבריה של יעל בעמ' 67). אל מול תפיסה זו של יעל, אביטל תארה את תהליך ההתפתחות האישי והמקצועי שלה ביחס ליכולתה להכיל את התכנים המורכבים שמביאות הנערות לחדר הטיפול. לדבריה, מאשת טיפול אשר חשה צורך לפעול, כיום היא מסוגלת להכיל מבלי להיבהל או לחוש מאוימת:

יכול להיות שאם אני אקח את השנים הראשונות זה תורגם ביותר עשייה, יותר בגבולות חיצוניים, בכללים, אולי פחות בלדבר על למה זה קורה אלא יותר בהגנה של אותה נערה, כי היא עכשיו מסכנת את עצמה אז צריך צופיה או צריך מסגרת או מקלט. עכשיו זה לא אומר שזה לא יכול לבוא היום גם בד בבד אבל ההסתכלות תהיה טיפה אחרת, אולי בחדר זה היה טיפה אחרת... אני חושבת שזה גם צבירת ניסיון של שנים, לא הרבה שנים, גם של הלימודים, גם של הידע...אני חושבת בעיקר... בעיקר ההבנה יותר והידע יותר וגם הניסיון עם הנערות שכן עברתי איתן... היכולת להכיל את זה יותר. (אביטל, עמ' 6)

אביטל למעשה לא יוצאת כנגד העשייה ופעולות ההגנה הממשיות עליהן יעל דברה. עם זאת, היא מחדדת את חשיבות הידע והביטחון האישי והמקצועי על מנת להצליח ולהכיל את מורכבות התהליך אותו עוברות הנערות בגיבוש זהותן העצמית. יעל ואביטל מייצגות למעשה את שני קצוות הרצף שבין ה- Doing

ל- Being. נראה כי הבחירה באופי הקשר מותאמת, גם אם באופן לא מודע, לצרכים הרגשיים של העובדות ולמידת יכולתן להכיל את זוועת הזנות והדאגה לנערות, כמו גם למידת הסיכון הממשי הנשקף לה. במהלך הראיונות עובדות רבות תארו את תהליך הטיפול שהן עושות עם הנערות, בו הן מנסות לשקף להן את היתרונות והחסרונות שבהתנהגותן:

לגבי הנערות האלה מה שעשינו זה ככה קצת אה... להראות להם את הבעד והנגד של הדבר הזה, להראות להן אם יש יותר נגד או יש יותר בעד, ומה שהיא מעלה, אני לא משתתפת בחגיגה, אה... מהר מאוד הן רואות שהנגד הרבה יותר מאשר הבעד אבל גם, קשה להן לצאת...קשה להן לצאת מזה ואז את שואלת אותן "כמה הן היו רוצות לצאת מזה, מאפס עד עשר?" (דפנה, עמ' 13)

שיח טיפולי זה, שהוא קוגניטיבי בעיקרו, מעניק לעובדות תחושה כי הן אקטיביות בטיפול וכי ביכולתן לחולל שינוי בקרב הנערות בטיפולן, אם כי לא בדרך תוקפנית ואגרסיבית (כמו טיפול בכפייה). אך מעבר לכך, נראה כי הבחירה בטכניקות קוגניטיביות, כפי שמודגם כאן, יכולה להעיד על התפיסות והעמדות של העובדות ביחס לתופעת הזנות והבחירה בה ומחזקת את ההנחה לפיה התפיסות והעמדות של העובדות ביחס לזנות מעצבות את תפיסתן ביחס לטיפול בנושא.

איה שתפה במהלך הראיון כי היא רוצה ומייחלת להקשיב לנערות ולאפשר שיח פתוח וכנה, אך בפועל זה לא מצליח והנערות נותרות חסומות ומכחישות. על כן, היא שואלת את עצמה מה השתבש ואצל מי הבעיה, האם אצל הנערות או שמא אצלה והאם היא, על תפקידיה השונים, מסוגלת להכיל את התכנים הקשים של אותן נערות ולהיות שם עבורן ללא תנאים:

לא הצלחתי ליצור, הן מעולם לא סיפרו על זה בטיפול. אין לי נערה אחת שפתחה בטיפול גילוי עריות... הרבה נערות שלי עברו פגיעות וזה אף פעם לא הצליח להיפתח בטיפול אז זה תחושה כאילו שהמקום לא מאפשר באמת לפתוח את הדברים שקשים לה באמת...אבל זו תחושה קשה שאני מרגישה שזה נמצא ולא מצליחים לשים את זה על השולחן ולטפל בזה...את יודעת, אני הולכת לימי עיון ותמיד אומרים שאם אנחנו נהיה פתוחים לשמוע אז זה יעלה...אבל זה לא עולה, אולי אני באמת לא פתוחה, אני לא יודעת, זה באמת מאיים...אין לי נערות שאני יכולה להגיד שהצלחתי לטפל, אולי לזהות כן, אבל למנוע... (איה, עמ' 3)

התסכול עליו מדברת איה אפשר שמתקשר לשאיפה של העובדות להיות מקצועיות ומכילות, אך בנוסף נראה כי קשור לצורך שלהן לפעול בצורה אקטיבית למען ולהצילן מגורלן האכזר וחוויותיהן הקשות. "פנטזיית הצלה" של העובדות ביחס לנערות מתוארת בספרות המקצועית כתהליך של העברה נגדית המוכר בעבודה עם מתבגרים. תהליך זה מתרחש אצל העובדות בשל ההזדהות עם הנערות והרצון להחליף את ההורה הפוגע ולהוות עבורו הורה טוב יותר.

אז רציתי להציל אותן, גם היום אני רוצה להציל אותן אבל אני יותר גדולה אז אני יודעת שאסור לי להשתמש במושג להציל אבל אני עדיין רוצה להציל אותן... אבל עדיין הפנטזיה היא שהן יקומו בבוקר עם

תפיסות של "עובדות נערה" בשרותי הרווחה ביחס לזנות ונערות בזנות74

חיך שיגידו "what a wonderful life". לא מעניין אותי אם תוך כדי הן יהיו עם דוקטורט או יתחתנו עם מיליונר ויהיה להן לא יודעת מה – לא זאת הפנטזיה. ואת זה אני יכולה לפתור, אפילו זמנית, אפילו לרגע, אפילו עם אחת, אני מאוד מאוד עם כל הלב. (סמדר, עמ' 13)

רבות מהעובדות דיברו על רצונן העז לעשות משהו משמעותי עבור הנערות, לפעול, להציל. אך הרצון להושיע ולהציל גם עורר תסכול רב, לאור העובדה כי הנערות לא תמיד הביעו עניין בכך ואף דחו את העזרה והושטת היד של העובדות. דקלה היטיבה לתאר את מורכבות הטיפול בנערות שאינן מעוניינות בעזרה דרך סיפור ההצלחה שלה את כלבתה:

אני זוכרת הכלבה הקטנה שלי התקיפו אותה כמה כלבים, היא הייתה נורא פצועה וניסיתי להרים אותה והיא נשכה אותי, היא הייתה נורא מבוהלת, הייתי צריכה להביא מגבת ולהרים אותה, והיא הייתה פצועה אנושות, הצלתי אותה, היא התנדנדה בין החיים למוות 3 חודשים, משהו כזה, באמת. גם הן ככה אבל... עליה יכולתי לכפות את הטיפול, על הנערות לא אז בסופו של דבר בגלל שאני לא יכולה לכפות את הטיפול אין להן אותי כמו שכלבה שלי היה אותי, עם כל המסובכות של זה, פה לא היה להן אותי (דקלה, עמ' 5)

ייחודו של תיאור זה הוא כי הוא יכול להתאים לאותן עובדות המכילות את הנערות בטיפולן, כמו גם לעובדות הפועלות בצורה אקטיבית. סיפור זה אף מרמז לשאלת יעילות הטיפול בכפייה בנערות במצוקה, אך עבודה זו לא תידון בנושא זה.

אז כיצד מטפלים בנערות בזנות? נראה כי כל עוד התפיסה הרווחת היא כי אין נערות כאלה המטופלות ביחידות לנערה, הן תטופלנה כמו כל נערה במצוקה אחרת. האם יש צורך בטיפול ייחודי וייעודי עבורן? מסקירת הספרות עולה כי אין על כך תשובה אחת. נראה כי כל זמן שאין מדיניות אחידה וברורה ביחס לטיפול בזנות נערות, הבניה של שפה מתאימה, וגיבוש דרכי פעולה, כל עובדת תפעל על פי צו מצפונה ותפיסותיה ביחס לנושא. על כן, כפי שעלה מדבריהן של העובדות הן זקוקות להדרכה וידע על מנת להקל על עצמן, להעלות למודעותן את התפיסות והעמדות עמם הן מגיעות לטיפול בנערות אלו ולתת להן כלים להתמודדות עם הנושא הקשה והרגיש של זנות בקרב נערות.

דין

הציר המרכזי המאפיין את תפיסת העובדות ביחס לזנות נערות הוא הפיצול שבין המושגים זנות ונערות והטענה כי הן לא מכירות נערות שהן זונות. מהראיונות עלה כי השיח אודות זנות היה חדש לעובדות והן נדרשו לגיבוש הנרטיב שלהן בנושא במהלך הראיון, כמו גם להתמודדות עם התכנים הקשים שהזנות טומנת בחובה. ברור משמעות המושגים "זנות" ו"נערות" חידד את הפער הקיים ביניהם. נקודות המבט המרובות והמגוונות של המרואיינות כנשים וכעובדות סוציאליות העמיקו את ההבנה על הדרך בה עיצבו את תפיסת הזנות.

כאמור, נמצא פער משמעותי בין הספרות המקצועית המבוססת על מחקרים ונתונים מהשדה הטיפולי, לפיה תופעת הזנות בקרב נערות קיימת והיקפה מדאיג, לבין טענת העובדות כי אין נערות בזנות. פער זה מטריד: האומנם אין נערות בזנות? האם אכן העובדות מאמינות כי תופעת הזנות אינה קיימת בקרב נערות? נראה כי יש צורך לרדת לעומקם של דברים ולבדוק למה מתכוונות העובדות כשהן אומרות "אין".

בפרק זה ייבחנו הסברים אפשריים לעמדתן של העובדות כי אין נערות בזנות ולפיצול שעשו בין נערות לזנות. ראשית, יוסבר ה"אין" כנובע מהגדרת המושגים והנגדה בין זנות נערות לזנות נשים. שנית, יוצע כי תפיסת המרואיינות הושפעה מהפער שבין התפיסות החברתיות הרואות בזנות קללה והאשמה לבין השיח הרואה זנות כמונח מקצועי. לבסוף תבחן האפשרות כי הקושי של העובדות לחבר בין זנות לנערות מושתת על הקשר שבין תפיסות של מיניות תקינה בגיל ההתבגרות להגדרת זנות נערות.

הנגדות בין נעורים לזנות נשים

מפרק הממצאים עולה כי העובדות בוחנות את הנערות שבטיפולן אל מול פרמטרים להגדרת זנות בקרב נשים. אלו כוללים משתנים כמו תמורה כספית עבור שירותי המין, עיסוק יומיומי בזנות ויחסי מין עם גברים מרובים (פייג וישיניא, 2005; Flowers, 1998; Jesson, 1993). עוד עלה מפרק הממצאים כי היות הנערות קטינות היווה פרמטר משמעותי בהגדרת מצבן. שני אלמנטים אלו דומיננטיים בעיצוב תפיסת המרואיינות כי נערות אינן יכולות להימדד על פי קריטריונים של מבוגרים ולהיכלל בהגדרה של זנות נשים. קריא, במקום בו אישה בזנות עומדת ("עובדת מין", חולה, סוטה, מופקרת) נערות אינן עומדות, ומכאן, שנערות אינן מוגדרות כמעורבות בזנות.

לעמדה זו של העובדות יש על מה לסמוך. בסקירת הספרות הוצג פולמוס בין חוקרים שונים ביחס לצורך בהגדרות נפרדות לזנות בקרב קטינים וזנות מבוגרים (Melrose, Barrett and Brodie, 1999; Jesson, 1993). ג'סון (Jesson, 1993) טוענת כי יש לעשות הפרדה ברורה בין זנות של נשים בוגרות לבין זנות בקרב נערות לאור חוסר הבשלות הפיזית, הרגשית והמינית המאפיינת את גיל הילדות וההתבגרות לעומת

גיל הבגרות. גם הוועדה לבחינת ניצול מיני מסחרי של קטינים בישראל (נפתלי ובקשי, 1997) החליטה שכל התייחסות לנושא זנות קטינים במושגים המקובלים להבנת זנות מבוגרים מטעה. לפיכך החליטה הוועדה להשתמש במושג "ניצול מיני מסחרי של קטינים". זאת ועוד, יש לזכור כי לאור שקיפותם של הקטינים בזנות ומורכבות הגדרתם כמעורבים בזנות, הספרות המקצועית בתחום הגדרת זנות קטינים חסרה וחלקית, כמו גם הגבולות שבין הגדרות של זנות, הפקרות מינית ופגיעה מינית (Shaw & Saphira & Oliver, 2002 ; Butler, 1998). תפיסתן של העובדות משקפת אם כך תפיסות הקיימות בקרב מומחים בתחום זה.

עם זאת, על אף מורכבות הגדרת הזנות, כאשר נפתלי ובקשי (1997) כותבים על ניצול מיני מסחרי של קטינים, הם למעשה מכירים בבעיית הזנות בקרב קטינים. גם דיוויס כהן (2008) במחקרה מתייחסת לזנות בקרב בני נוער ואף מראיינת בני נוער בזנות. אם כך, כיצד ייתכן כי עובדות נערה במצוקה אינן פוגשות נערות אלו?

נראה כי התשובה טמונה, לפחות באופן חלקי, במידת העמימות הקיימת במצבה של הנערה. מפרק הממצאים עולה כי כאשר נערה מגדירה עצמה כמעורבת בזנות, העובדות, כמו נפתלי ובקשי (1997) ודיוויס כהן (2008), מתייחסות אליה כאל נערה אשר הזנות היא בעייתה המוצהרת. אך מצבן של רוב רובן של הנערות המגיעות ליחידות לנערה עמום יותר ומתקיימים אצלן רק חלק מן הפרמטרים המגדירים זנות. כאשר התמונה אינה מובהקת והנערות אינן מצהירות על מעורבותן בזנות, העובדות נמנעות מתיוגן והגדרתן כזונות ומתייחסות אליהן כאל נערות במצוקה הסובלות מסימפטומים שונים המאפיינים מצוקה (ראה דבריה של נילי עמ' 55 בפרק הממצאים). הימנעות מהגדרה סטיגמטית ומתייגת בתקופת הקטינות קיימת גם בפרופסיות נוספות, דוגמת הפסיכיאטריה, שם מגמת ה-DSM-IV (American Psychiatric Association, 1994) היא כי אין לקבוע כי אדם סובל ממחלת נפש עד הגיעו לגיל 18 (אפטר, הטב, ויצמן וטיאנו, 2010), גם אם מצבו עונה על הקריטריונים שהוגדרו לכך. אודות ההשלכות של סטיגמת הזנות, אדון בהמשך, אך נראה כי העדר הגדרה ברורה לזנות קטינות וההנגדה בינן לבין זנות נשים מסבירה, ולו באופן חלקי, את טענת העובדות כי אין נערות זונות.

זנות- קללה או מונח מקצועי?

במהלך כל פרק הממצאים העובדות קשרו בין הזנות לבין גועל, טומאה וקללה, כמו גם טראומה, ניצול ואלימות וכן הכירו בכך כי הזנות טומנת בחובה דעות קדומות. העובדות למעשה מציגות שני שיחים הקיימים בחברה בהקשר לזנות. האחד הוא השיח התרבותי חברתי הרואה את הזנות כקללה ומאשים את הזונות במצבן. השני הוא שיח מקצועי- אקדמי המבקש לבחון את הזנות בביקורתיות, ללא שיפוטיות

ובהקשר בו היא מתרחשת. ייתכן כי קיומם של שני השיחים הללו והפיצול ביניהם, מקשים על העובדות להישיר מבט לעבר תופעת הזנות ולהכיר בכך כי ישנן נערות בטיפולן המעורבות בזנות.

השפה העברית, כמו גם שפות רבות אחרות, הטעינה מקדמת דנא את המונחים "זנות" ו"זונה" במשמעויות של גנאי ובוז, כחלק בלתי נפרד מן המשמעות היסודית שלהם. המילה זונה, וכמוה המילים הנרדפות לה, משמשת לא רק לציון מעמדה של האישה המקבלת כסף תמורת שירותי מין אלא גם כקללה נפוצה הנחשבת לגסה ופוגעת במיוחד (אלמוג, 2009). את תפיסת הזנות כגנאי וכדימוי שלילי ניתן למצוא כבר במקרא ונביאי ישראל השתמשו במונחים זנות וזונה כמטאפורות לבגידה ולהתנהגות בלתי ראויה של העם הגוררת קלון וענישה (גרובר, 2005; הכהן, 2002). תפיסה זו אודות זנות, במובן הפשוט של המילה ובהקשר המטפורי שלה, השתמרה במהלך השנים. בבסיסה קיים שיח חברתי על פיו אישה בזנות מפרה הפרה בוטה של כלל נוקשה וקדום בחברה וראויה לגנות וביזוי (ברנשטיין, 2004; טננבוים, 2006).

ניתן להמשיג את הגנות והביזוי שהזנות טומנת בחובה באמצעות המונח "בזות" שפיתחה קריסטיבה (1980), בספרה "כוחות האימה: מסה על הבזות". קריסטיבה (1980), אינה מתייחסת באופן ישיר לנשים בזנות, אך ניתן למצוא בתיאוריה שלה רעיונות שמסייעים להבין את מנגנוני הכינון של ה-"אחר", הממלא את תפקיד המוקצה, הסוטה והחולני, בחברה הרואה עצמה כשפויה ונורמאלית. הבזות (abjection) כפי שמציגה אותה קריסטיבה, היא מה שהורחק מן הגוף, הוצא ממנו כהפרשה והפך להיות 'אחר' וזר. לטענתה, יש בבזות אחת מאותן התקוממויות אלימות ועמומות של האדם כנגד כל מה שמשבש זהות, מערכת וסדר. ובמילים אחרות, כל מה שאינו מכבד את הגבולות, את המקומות ואת הכללים, כמוהו כבזות. אלמוג (2008), בחרה במושג "מס הקלון החברתי" להמשגת קללת הזנות. הקלון משמעו התשלום החברתי והתדמיתי הכבד של אותן נשים, הטומן בחובו את המרת הזהות הפרטית, המורכבת בזהות החד-ממדית של הזונה, תוך שהיא הופכת למקוללת וסוטה מן החברה.

אני מציעה כי יחוס בזות ו"קלון חברתי" לזנות עומד בבסיס תפיסת העובדות ביחס לזנות ולנשים בה. נראה כי מושגים אלו מחדדים את מימד ההאשמה של העובדות ביחס לנשים בזנות, שכן לתפיסתן הן בוחרות בעיסוקן ומדירות עצמן מבחירה מן הכלל. העובדות תפסו את הנשים בזנות כ"אחרות" ורחוקות הממלאות בחברה תפקיד מוקצה וביזוי, זאת בניגוד מוחלט לאופן בו הן תפסו את הנערות שבטיפולן, כמו גם את עצמן. תפיסה זו אף מספקת הסבר נוסף לפיצול שבין זנות ונערות.

ההתבוננות על הזנות כקללה, בזות או קלון, משמעותם אחת-סטייה חברתית וסטיגמה שלא ניתנת להסרה. על שום מה? על שום שהחברה מנסה להוקיע מתוכה פרטים אשר נחשבים למאיימים באישיותם או בהתנהגותם על המערכת הנורמטיבית של הכלל. כך, דרך הקטגוריזציה של הסוטים וה"אחרים" החברה יכולה להגדיר את גבולותיה הנורמטיביים (שהם ורהב, 1983). בנוסף, החלוקה הקטגורית יוצרת תנאים

להשתייכות ולגיבוש זהות ומהווה קנה מידה לדירוג היררכי ושיפוט ערכי, אליו מוכפפים בני האדם ודרכו הם חווים את עצמם ואת מקומם החברתי (באטלר, 2001). לפיכך, תוצאותיה החברתיות של הסטיגמה תלויות בחומרת הסטיגמה, כפי שנתפסת בחברה ובעוצמתה הפנימית של הנורמה ועשויה להתבטא בעוצמת הסלידה שהחברה חשה כלפי הסוטה (שהם ורהב, 1983).

המושגים התיאורטיים שהוצגו כאן יכולים לשפוך אור על החשיבה הבינארית ביחס לזנות, כפי שהוצגה בפרק הממצאים. צורת חשיבה זו לפיה אישה יכולה להיות זונה או לא זונה, ללא גווני ביניים וללא דרך חזרה מן הקלון הנטבע בה, משקפת את התרבות השלטת והקול החברתי הדומיננטי לפיהם זנות היא בזות הגוררת עמה קלון. שיח זה תומך כאמור בתפיסות המרחיקות את הנערות מהזנות.

אך מפרק הממצאים עולה, אם כי לא באופן דומיננטי, גם קול אחר, אלטרנטיבי, המבקש שלא להדיר את הזונות מהחברה ולא להפוך את תופעת הזנות בכללותה לסטיגמה מן הנורמה. שיח זה מוזן מתפיסות פמיניסטיות ליברליות ורדיקליות ומהגישה הפונקציונאליסטית לזנות. המשותף לתפיסות אלו הוא כי הן אינן שיפוטיות כלפי הנשים בזנות ותופעת הזנות ונמנעות משימוש במטפורות מכלילות ופוגעניות ומהתייחסות לנשים כ"אחרות" בחברה. כמו כן, הגישות הפמיניסטיות ביחס לזנות מבקשות לראות את האדם בהקשרו ובחנות כל מקרה לגופו. להתבוננות על זנות ועל הנשים בה דרך נקודת מבט זו קראתי "זנות כמונח מקצועי" ומפרק הממצאים עולה כי גם העובדות ברובן סבורות כי זו נקודת המבט הרצויה והראויה למקצוע העבודה הסוציאלית.

הדיאלוג המתקיים כיום בין שני השיחים הללו בחברה בכלל ובקרב עובדות סוציאליות בפרט הנו מוגבל וחלקי וניכר המתח הקיים בראיונות בין שאיפת העובדות להחזיק בשיח המקצועי אל מול השפעתו הדומיננטית של השיח החברתי. הכרה בזנות וטיפול בה דורשים התמודדות עם תחושות קשות כלפי התופעה והאיום שהיא מייצרת על החברה ובכלל זה על העובדות. דיאלוג זה בין השיחים, החברתי והמקצועי, מודגם היטב במחקר אמפירי אודות תפיסות של זנות שערכו פלד ולוין (2009) בקרב 215 עובדים סוציאליים במחלקה לשירותים חברתיים בעריית תל אביב. הן מצאו כי אחוז גבוה של העובדים הסוציאליים נותנים שרות לאנשים העוסקים בזנות אולם הזנות כמעט ואינה מדוברת במסגרת הטיפול. כאשר נשאלו העובדים מדוע הזנות אינה "נראית" או מדוברת יותר, עלה כי הזנות סובלת מתיוג כה שלילי, עד כי גם העובדים הסוציאליים וגם לקוחותיהם בוחרים שלא לדבר עליה. תמה שחזרה על עצמה בהקשר זה, עסקה בבושה ובמבוכה של העובד ושל לקוחותיו סביב העיסוק בנושא הזנות.

מחקרן של פלד ולוין (2009) לא רק שמעיד על קיומו של קונפליקט בין השיח הרואה בזנות קללה לשיח הרואה במושג זנות מונח מקצועי, הוא גם מציע כי רגשות כמו מבוכה, בושה ואולי גם ערכים אישיים אודות מיניות ויחסי מין מקשים על היווצרותו של דיאלוג פתוח עם אנשים בזנות, כמו גם עם הנושא עצמו. קושי

זה הוזכר גם בפרק הממצאים, כאשר העובדות הסבירו כי אינן יכולות להגדיר כזנות נערות שהן מכירות באופן אישי. בכך, מדגישות העובדות את הפער בין סטריאוטיפ הזונה הקיים בחברה ובקרב העובדות, לבין הנערות אותן פגשו בשדה הטיפולי אשר נראות "רגילות" ואינן מאיימות על גבולות החברה והעובדות עצמן. בין אם העובדות מודעות לפיצול שבין השיחים ובין אם לאו, הרי שהן מודעות למחירו של הקלון החברתי הכרוך בזנות ועל כן ניסו שלא להדיר את הנערות שבטיפולן ולתייג אותן במקום של ה"אחר" המוקצה והמאוס בחברה. בנוסף, נראה כי חלק מהעובדות, על אף הייחוס השלילי שהצמידו לזנות, עשו כבוד דרך ביחס למושג זה ובקשו להשתמש במילה "זונה" כחלק מהבחנה מקצועית, המגדירה את מצבן של הנערות ולצורך מתן מענה הולם לצרכיהן, תוך נטרול השיח ההגמוני והשיפוטי. מנגד, מדברי העובדות עולה כי הנערות, שלא עברו את הסוציאליזציה שעברו העובדות ביחס למושגים הללו, תופסות את הזנות כקללה וקלון, כפי שקובל בשיח ההגמוני. מכאן, שנוצר שיח המתנהל בשני רבדים שונים בו העובדות מבקשות להשתמש במילה זנות על מנת לסייע ואילו הנערות חשות מקוללות. פער זה מייצר קונפליקט בין העובדות והנערות. לכן העובדות, אשר מבינות את פערי השפה והתפיסה, מעדיפות להשתמש במונחים אותם הנערות שבטיפולן מבינות ומסוגלות להכיל, היינו לא לקרוא להן זנות, זאת על מנת שלא לפגוע בהן או בקשר איתן. הקושי בדיבור על זנות, הרצון שלא לדעת ולא לראות, כמו גם הבושה והמבוכה, אינם נחלתם של עובדים סוציאליים בלבד. נדמה כי החברה כולה, המחוקק, אנשי אכיפת החוק, כמו גם הנשים והנערות בזנות, מנהלים דיאלוג מתמשך העוסק בהגדרת הזנות, ביכולת להכיר בה ובמניעיה ובמציאת פתרונות לתופעה ולנשים בה (למשל: אלמוג, 2009; גור, 2008; פלד ולוין, 2009). כיום, השיח המטפורי אודות זנות והקישור האינהרנטי בין זנות לקללה כמעט ולא מאפשר שיח אלטרנטיבי וענייני בנושא. נדמה כי עד אשר לא יתחולל שינוי עמוק ומשמעותי בשיח החברתי, כפי שהחל לדוגמא בהקשר לתופעת האונס וגילוי העריות, יהיה קשה לחולל שינוי ביחס לתופעת הזנות ולנשים והנערות בה ולגבש עבורן פרקטיקה ייחודית המותאמת להן ולצרכיהן. רק כאשר ניתן יהיה להסיר את חומות החשיבה הבינארית והסטיגמה ניתן יהיה לראות את הנשים בהקשרן, לנהל עמן דיאלוג כנה וישיר ולתת מענה לצרכיהן.

תפיסות של מיניות תקינה כתשתית להגדרת זנות נערות

הסבר שלישי אפשרי לפיצול שעשו העובדות בין המושג "זנות" לנערות שבטיפולן עוסק בהשלכות שיש לתפיסות אודות מיניות תקינה בגיל ההתבגרות על הגדרת זנות נערות. בפרק הממצאים יש עיסוק רב של העובדות במיניותן של הנערות ובשאלות: מהי מיניות "תקינה", המתאימה לשלב ההתפתחותי בו הן נמצאות? ומהי התנהגות מינית הסוטה מהנורמה? נטע לי (עמ' 50 בפרק הממצאים), לדוגמא, מספרת על סטיגמת השרמוטה אשר דבקה בנערה שבטיפולה רק משום שהתנשקה עם נערים. לתפיסתה של נטע-לי, סביר להניח כי אותה נערה נפגעה בעברה "אחרת איך נערה בת 13.5 מגיעה למקומות כאלה?". אם אותה

נערה מתוארת כמי ש(רק?) התנשקה עם נערים, מדוע היא נתפסת כנערה פגועה שעושה דברים שאינם ראויים? על רצף המושגים בהם עושות העובדות שימוש לתיאור סטייה מהנורמה נמצאים "הידרדרות מינית", "הפקרות מינית", "פיזור מיני" ו"מיניות לא מובחנת" ובקצהו- הזנות.

נראה כי לתפיסות בנוגע למיניות תקינה ונורמטיבית יש השפעה על האופן בו נתפסות הנערות הסוטות ממנה ודבר זה נכון גם לגבי נשים אשר מוגדרות כזונות, משום שמיניותן אינה בגדר ה"נורמה". ברקל ונדיבר ובהנר (Berkel, Vandiver & Bahner, 2004) טוענים כי קיים מתאם חיובי בין תפיסה מסורתית של תפקידי מגדר, עמדות שליליות ביחס לנשים, קבלת מיתוסים של אונס, האשמת הקורבן והפעלת אלימות כנגד נשים. שדמי (2007) טוענת כי נשים המתנהגות על פי תפיסות מגדר מסורתיות מפעילות סנקציות חברתיות כלפי מי שסוטה מהן. היינו, במידה ואישה מבטאת את מיניותה שלא על פי המקובל היא נתפסת כמופקרת, נימפומנית או זונה ומוקצית מן החברה המהוגנת. נשאלת השאלה מה מצופה מנערה או אישה בוגרת בהקשר למין וליחסים בין המינים וכיצד תפיסות בנוגע למיניות תקינה או סוטה משפיעות על הגדרתן של נשים ונערות כמעורבות בזנות.

השפה האנגלית מבחינה בין Sex המתייחס למהות ביולוגית, לבין Gender שהוא ההבניה החברתית תרבותית של כל מין הכוללת את מערך הציפיות החברתיות, התכונות המתאימות וההתנהגות המצופה מכל אחד מהמינים (למשל: אנריך והוכשליד, 2006; קמיר, 2006; Baron-Cohen, 2007). במ (Bem, 1981) קראה לתהליך זה 'הטפסה מינית' (Sex Typing). על-פי מילט (1970), נשים וגברים לומדים בתהליך החיברות איזו התנהגות הולמת עבור מינם ובעזרת מערכת מורכבת של פרסים ועונשים עבור התנהגות קונפורמית הם מורגלים לציית לסטריאוטיפים אלו. בדרך זו הציפיות החברתיות בוונות את המגדר ונעשות רכיבים בסיסיים של האישיות (מילט, 1970). כיום חלה התרחקות מהסטריאוטיפים שאפיינו את תפקידי המין המסורתיים וקיימת אפשרות ליצור ריבוי התנהגויות, דרכי מחשבה והתייחסויות, הן גבריות והן נשיות (Shields, 2002). עם זאת, עדיין ניתן לזהות את השיח ההגמוני המבנה דיכוטומיה בין גברים לנשים, המייצר ומשמר התנהגות מינית הטרוסקסואלית ומבטא הגמוניה גברית ואי שוויון (למשל: חסן, 1999; מילט, 1970; מקינון, 1990; שדמי, 2007). גיליגן (1995) מצאה במחקרה כי בגיל ההתבגרות, עם הופעת סימני המין המשניים, הנערות מקבלות מסר שהתנהגותן אינה הולמת המלווה במסר "עכשיו את אישה, תתנהגי כמצופה ממך". המצופה הוא בהתאם לציפיות הפטריארכאליות: כנועה ומטפלת באחרים. קומס (2008) הרחיבה בהקשר המיני והסבירה כי מצפים מנערות שתהיינה מיניות, אך משהן מבטאות מיניות הן זוכות לביקורת ולכינויים לא מחמיאים דוגמת "נותנת" ו"כוסית", כמו גם הביטוי המקצועי הנפוץ "מין לא מובחן". מכאן, שבהקשר לנשים בכלל ונערות בפרט קיים מסר כפול ומבלבל אודות מיניות תקינה

ונורמטיבית הן עבור הנערות המתבגרות והן עבור החברה הסובבת אותן ובתוכה גם העובדות המטפלות בנערות, נשים בעצמן.

לאור מורכבות תפיסת תפקידי המגדר והמסר הכפול שהיא טומנת בחובה ביחס למיניות, המשטור של מיניות נערות גבוה עשרת מונים מזה המופעל כלפי נערים על ידי ההורים, אנשי הטיפול והחברה בכלל. במחקרים רבים נמצא כי עמדות של הורים כלפי נערות הן שמרניות ונוקשות יותר מאשר עמדותיהם כלפי נערים וכי הורים נוטים לפקח יותר על בנותיהן ולגלות מעורבות רבה יותר בחייהן ביחס למעורבותם בחיי בניהם (גולן 2002; מייקל, 2001; קרניאלי-מילר, 2002). הדבר תואם ערכים פטריארכאליים המנחים את המשפחה לפקח על מיניות נערות ועל בתוליהן, הנתפסים ככנס משפחתי יותר מאשר אישי (רפפורט, 1993). על פי תפיסה זו, כבוד המשפחה כולה מושתת על שמירת כבודה של האישה ובכך נוצר מצב אבסורדי בו האישה הפאסיבית הנחשבת לנחותה, מחזיקה בגופה את ערכם הציבורי של כל קרוביה הגברים (חסן, 1999). לעומת זאת, מסגרות ליברליות יותר יראו במיניות הנערה (ובבתוליה) משאב אישי שלה, שאינו קשור בהכרח לשמה הטוב ולכבודה של משפחתה. הסברים אלו עולים בקנה אחד עם ממצאיהם של ברקל ונדובר (Berkel, Vandiver & Bahner, 2004) שהוצגו בתחילת פרק זה.

הממצאים ביחס להבדלים המהותיים בתפיסת מיניות נורמטיבית של נערים ונערות שרירים וקיימים גם בקרב אנשי טיפול. שלסקי ושלסקי (2000), במחקרם אודות תפיסות ותגובות של אנשי חינוך וטיפול בפנימייה ביחס להתנהגותם המינית של חניכיהם, מצאו כי דבריהם של הנחקרים על מיניות של נערות עלו בקנה אחד עם ערכי התרבות ההגמונית שהוצגו לעיל וכי הם בחנו התנהגויות מיניות על פי מידת הזדהותם עם ערכים אלו. בנוסף, כפי שכבר הוצג בסקירת הספרות, יועצות ואחיות נקטו ב"פיקוח מנרמלי" כלפי הנערות (שלסקי ושלסקי, 2000).

תפיסות אלו משתקפות גם בפרק הממצאים ונראה כי רוב העובדות החזיקו בסטנדרט החברתי מסורתי ביחס למיניות נערות והגדירו על פיו "מיניות תקינה". היינו, העובדות הכירו בכך שבגיל ההתבגרות מתפתחת הסקרנות הטבעית של הנערות ביחס למין ומיניות, אך עמדתן ביחס לנורמטיבי מבחינת ההתנסות המינית הייתה שמרנית. נערות אשר ביטאו את מיניותן מוקדם לדעתן, או עברו "מהר מידי" מחבר לחבר נחשבו כבעלות מיניות סוטה, כפי שמדגים הציטוט מדבריה של נטע לי בתחילת תת פרק זה. ככל שהתפיסות בהן החזיקו העובדות ביחס למיניות היו שמרניות יותר, הגבול בין הנורמטיבי ללא נורמטיבי, בין המיניות התקינה לזו המדאיגה הפך לדק יותר וקל יותר לחצייה והסבירות כי התנהגותן המינית של הנערות תוגדר כזנות, גברה. מאחר ואחד מהמאפיינים המרכזיים של נערות במצוקה הוא השימוש במיניותן כמשאב מרכזי ביצירת מערכות יחסים ובבניית תפקידן החברתי (גולן, 2002; רפפורט, 1993), חלק גדול מהנערות במצוקה המטופלות על ידי העובדות היו יכולות להיתפס על ידן כ"זונות" הסוטות מן הנורמה.

דבר זה לא קרה. העובדות, אם במודע ואם שלא במודע, הרחיקו את הזנות מהנערות שבטיפולן ויצרו מרחב ביניים, מרחב שאינו בתחום המיניות הנורמטיבית, אך גם לא נתפס כזנות. למרחב ביניים זה, קראו העובדות כאמור בשמות אחרים כגון "מיניות לא תקינה" או "הפקרות מינית". בעצם קיומו מונע מרחב ביניים זה מצב בעייתי בו כל נערה במצוקה תיחשב כסוטה וכמי שחצתה את הגבול ותוגדר כזונה, עם הבזות והקלון הכרוכים בכך. במהלך הראיונות העובדות ניסו לבחון את מרחב הביניים וגבולותיו, אל מול ההגדרות והתפיסות של זנות, תוך שהן מגינות על עתידן של הנערות ומותחות את גבולות הנורמה ככל שניתן על מנת שלא "יחצו את הגבול" ויהפכו מנערות במצוקה הסובלות מהפקרות מינית, לזנות. מכאן, שההרחקה שעשו העובדות בין הנערות שבטיפולן לזנות מובנת גם על רקע האיום שחשו העובדות מכך שחלק גדול מהנערות בטיפולן תיכללנה תחת הגדרת הזנות, כאשר איום זה הוא תוצר של העמדות השמרניות של העובדות ביחס למיניות נורמטיבית בגיל ההתבגרות.

לסיכום:

שלושה הסברים מוצעים בפרק זה להבנת הפיצול שעשו העובדות בין הנערות שבטיפולן למושג זנות ולתפיסה שחזרה על עצמה במהלך הראיונות כי אין נערות בזנות. שלושת ההסברים, על אף שהוצגו במהלך הפרק כעומדים בפני עצמם, נראים כמשלימים זה את זה ותפיסת העובדות, כמו השיח החברתי, מושתתים על מינונים שונים של עמדות ותפיסות אלה. כפי שהוצג כבר בהקדמה לעבודה זו, הנחת המוצא של המחקר הייתה כי האופן בו תופסות העובדות הסוציאליות זנות נערות מושפעת מהערכים האישיים שלהן, ערכי החברה בה הן חיות, זהותן המקצועית והתנסויות אישיות ומקצועיות הנוגעות לעולם התוכן של זנות. נראה כי עבודה זו בכלל ופרק הדיון בפרט שופכים אור על ההשפעות שיש לכל אלו על תפיסתן של העובדות ביחס לזנות ונערות בזנות.

השלכות המחקר להתערבות

בשנים האחרונות מתפתחת ההכרה בארץ ובעולם כי למקצוע העבודה הסוציאלית תרומה פוטנציאלית משמעותית לחקר תופעת הזנות ולמאבק למיגור התופעה המושתתת על ניצול נשים ואלומות לפיהן. המחקר הנוכחי הנו חלק מתהליך זה ומבקש לקחת חלק בניסיון להעלות לסדר יומם של העובדים הסוציאליים את נושא הזנות מתוך הנחה כי לפרופסיה זו, האמונה על קידום זכויות אדם בחברה והעצמתן של אוכלוסיות מוחלשות (למשל: וייס, 2006), יכולה להיות השפעה מכרעת על השינוי החברתי הדרוש בתחום. ייחודו של מחקר זה הוא העיסוק הספציפי בתפיסות של זנות נערות, תחום אשר טרם נחקר וההתייחסות המקצועית אליו נמצאת בראשית דרכה.

חלוציותו של המחקר ניכרה היטב בקשיים ובהתנגדויות שעלו במהלך הראיונות, כמו גם בשאלות הרבות שנתרו פתוחות בסיומו. עם זאת, הוא עשוי לתרום רבות במספר מישורים. בתחום המדיניות

החברתית, המחקר חושף את הלקונה הקיימת היום בהעדר מדיניות ברורה ביחס לטיפול בנערות בזנות. במסגרת גיבוש המדיניות נראה כי יש מקום לדיון מעמיק בשאלות: האם יש צורך בהגדרת זנות בקרב נערות? מהם גבולות ההגדרה? והאם הגדרת מצבן של הנערות כזונות תביא תועלת ותקדם את מצבן, או שמא תפגע בנערות תזיק להן מבחינה טיפולית וחברתית? כחלק ממדיניות ברורה בתחום יש צורך לפתח כלים לבחינת מצבן של נערות וקריטריונים ברורים להגדרתן כמעורבות בזנות, אילו אינם קיימים כיום בארץ או בעולם. כמו כן, נדרשת חשיבה מעמיקה אודות עצם הצורך בפרקטיקה ייחודית עבור נערות בזנות במסגרות הרווחה והחינוך, שכן כפי שהוצג בסקירת הספרות ועולה מן הממצאים, הדעות ביחס לכך הן חלוקות (Shaw & Butler, 1998; MacIver, 1992; בתוך: Cusick, 2002). החלטות קובעי המדיניות בנושאים אלו חיוניות למתן שירותים טובים יותר לנערות והיא גם תיטיב עם העובדות הסוציאליות בשדה, המתלבטות כיום בנושא זה ללא קווים מנחים, חשיבה שיטתית או מדיניות ברורה. גיבוש מדיניות בתחום תאפשר לעובדות מרחב לדיון, התבוננות, פיתוח ויישום התערבויות מקצועיות וכן הכרה וגיבוי מקצועי באותם המקרים בהם הן פוגשות נערות בזנות הזקוקות לעזרתן.

בהקשר זה, ממצאי המחקר מעידים על ההרחקה שעושות העובדות בין הנערות המטופלות על ידן לזנות. הרחקה זו משקפת מעין הדחקה של הנושא בקרב העובדות ולפיכך כמעט ואין עיסוק בנושא בחדר הטיפול, בין העובדות לנערות. על מנת להתמודד עם הדחקה זו ולאפשר לשיח אודות זנות להיכנס לחדר הטיפול, על העובדות לברר את עמדותיהן ביחס לנושא הטעון של הזנות, להסיר דעות קדומות וסטיגמות ולפתח יכולת להיפגש עם מושג הזנות ממקום מקצועי ולא שיפוטי (Green, 1992). לשם קיומו של תהליך כזה יזדקקו העובדות לידע אודות זנות, ולחשיפה לשיחים מקצועיים ותיאורטיים נוספים, מלבד זה ההגמוני. כמו כן, חשובה הדרכה מקצועית מכילה אשר תאפשר להן להישיר מבט לעבר הזנות ולעבד את הרגשות המורכבים שהמפגש עם נושא זה מעורר אצלן. אך ייתכן כי לא די בכך, ייתכן כי מעבר לידע, מידע והעלאת הנושא למודעות העובדות יש צורך בפיתוח מיומנויות התערבות ייחודיות בבעיה זו על מנת שעובדות תוכלנה לספק לנערות המגיעות אליהן את המענה הטיפולי המתאים, שהנו מעבר לקשר חם ויצירת יחסי אמון וקרבה (חיימוביץ, 2005). ממצאי המחקר עולה כי רוב רובן של העובדות, במקרים בהם התכנים העולים בטיפול הנם מורכבים או קשורים לגילוי עריות, בוחרות להעביר את הטיפול לגורם מקצועי אחר. התכנים של פגיעה מינית וזנות הם אכן קשים ומורכבים ונדרש ידע ייחודי, כלים לאבחון וטיפול והדרכה אינטנסיבית על מנת לאפשר לעובדות להתמודד עמם (גור, 2008). הצמא הרב של העובדות לידע, הדרכה וכלים פרקטיים להתערבות עלה בצורה בולטת במהלך הראיונות עם העובדות. על קובעי המדיניות ומנהלות השירותים לתת מענה לצורך מקצועי זה. בחלק מן המקרים, די במתן לגיטימציה לעיסוק בסוגיית הזנות על מנת לחולל שינוי בגישתן של העובדות לנושא. מוריה, אחת ממרואיינות המחקר שאף קראה את

ממצאיו הגיבה עליהם וכתבה: "במרחק של זמן ובהתבסס על המקרים עימם נפגשתי לאחרונה אני יכולה לומר היום שיש נערות שעוסקות בזנות ועם נערה אחת הנושא אף נפתח ודובר בצורה מאוד ברורה ולא מהססת". מוריה אינה העובדת היחידה ששיתפה אותי בכך כי היום, כשנה לאחר הראיון בנושא, היא לפתע פוגשת נערות בזנות. העלאת נושא הזנות בקרב נערות למודעות העובדות, מהמקום המודחק למודע, יש בו על מנת להניע את תחילתו של התהליך.

השלכות למחקר נוסף

מחקר זה חושף את הדיאלוג המורכב של העובדות עם תפיסות הנוגעות למיניות, זנות וזנות נערות, אך לא נבחנו בו הקשרים שבין התפיסות או הקשר שבין התנסויות החיים האישיות של העובדות לבין האופן בו הן תופסות זנות נערות. כמו כן, לא נבחנו יחסי הגומלין המתקיימים בין תפיסות העובדות ביחס למיניות "סוטה" וזנות, להתערבות שלהן בנערות בפועל. יש להניח כי תפיסות העובדות משפיעות על ההתערבות כמו גם מושפעות ממנה. קשרי גומלין אלו יכולים להיבחן בשיטות כמותיות ואיכותניות כאחד. נראה כי יחסי הגומלין בין תפיסות עובדים ביחס למיניות "סוטה" והתערבות עשויים להיות רלוונטיים גם ביחס לסוגיות נוספות הקשורות במיניות כגון נטייה וזהות מינית והתנהגויות מיניות הנחשבות ללא מקובלות. יש מקום להמשיך ולחקור כיצד תפיסות של מיניות תקינה וסוטה משפיעות בפועל על יכולתם של עובדים סוציאליים להישיר מבט לעבר תופעות הקשורות למיניות הנחשבת סוטה בחברה ולטפל בה.

בהקשר לנערות בזנות, מחקר זה השמיע רק את קולן של העובדות הסוציאליות המטפלות בנערות. לצורך השלמת התמונה וגיבושה של פרקטיקה מיטבית יש לשמוע גם את קולן של הנערות המטופלות וכן אחרים משמעותיים בסביבתן, כגון הוריהן. להערכתי, ראוי עוד בטרם גיבוש מדיניות סדורה ופרקטיקה ייחודית עבור נערות בזנות לערוך מחקר בקרב נערות וללמוד אודות התפיסות שלהן ביחס לזנות, מין ומיניות בגיל ההתבגרות והאופן בו הן תופסות את מצבן והצרכים הטיפוליים שלהן. אפשרות נוספת היא לערוך מחקר פעולה משותף (Participatory Action Research) של עובדות נערה ונערות בטיפולן לצורך קידום גיבוש מדיניות חברתית וטיפולית עבור לקוחות התוכניות, היינו הנערות, והמטפלות שלהן תוך העצמה של הנערות והעובדות ומתוך רצון אמיתי לשמוע את קולן ולהיעזר בו ולא רק להשמיע אותו (קרומר- נבו ולביא- אג'אי, 2009).

מגבלות המחקר

במחקר זה נעשה מאמץ לראיין עובדות נערה ממקומות שונים בארץ מתוך שאיפה להקיף ככל שניתן את מגוון העמדות והתפיסות של עובדות סוציאליות ביחידות לנערה. מדגם זה מציג בפני הקורא את התפיסות הייחודיות של המרואיינות, אולם יש לקחת בחשבון כי על אף המדגם המגוון הוא אינו מתיימר לייצג את כל

קשת התפיסות הקיימות ביחידות השונות ברחבי הארץ. למשל, בולטות בהעדרן במדגם עובדות מן המגזר הערבי.

כמו כן, מחקר זה מבקש לעמוד בסטנדרט של היותו "ניתן להעברה". עם זאת, מאחר וגוף הידע סביב נושא הזנות הולך ומתפתח והשיח החברתי בנושא הזנות עולה על סדר היום הציבורי יותר ויותר, יש לקחת בחשבון את השינויים המהירים המתרחשים בחברה בהקשר לתפיסות הנוגעות לזנות. בנוסף, גם התפיסות והעמדות של העובדות הולכות ומתפתחות עם הזמן והגיבוש של הנרטיב האישי שלהן הנו תהליך מתמשך שאולי החל בראיונות, אך הוא אין סופי. סביר להניח כי שינויים משמעותיים בתחום זה מתרחשים בשדה הטיפולי כל העת ויש לראות את המחקר הנוכחי בהקשר התקופתי בו נעשה. המחקר הינו בחינה ראשונית ובסיסית של תפיסות ועמדות של עובדות נערה ביחס לזנות ונערות בזנות וחשוב לעקוב אר השתנות תפיסותיהן ועמדותיהן של העובדות במהלך הזמן, בהשפעת השיח החברתי המשתנה או לאור התנסויותיהן המקצועיות של העובדות.

אפילוג

"סך הכל רציתי לטפטף טיפה, כי טיפה עוד טיפה עוד טיפה עוד טיפה תהיינה ליס...". (אריק איינשטיין)

מחקר זה הציג חלק קטן מפסיפס גדול ומורכב של תפיסות עמדות ודעות קדומות המרכיבות את הנרטיב החברתי והמקצועי ביחס לזנות. כמי שחוותה את מורכבות ההתמודדות עם נערה אשר הייתה מעורבת בזנות שמתי לי למטרה להעלות את נושא זנות הנערות לסדר היום המקצועי של עובדות הנערה בשרותי הרווחה. אני מקווה כי עבודת מחקר זאת הצליחה להאיר את התמודדותן המורכבת של עובדות הנערה עם נערות בכלל ונערות בזנות בפרט וכי העלאת הנושא לסדר יומן של העובדות והממונים עליהן תביא לשיח משמעותי בנושא שיבוא לידי ביטוי גם בפרקטיקה.

בסיומה של עבודה זו שאלות רבות נותרו פתוחות ואתגרים רבים לפנינו בהקשר ליכולתנו להישיר מבט לעבר הזנות ולטפל בה בצורה מקצועית ומיטיבה, הן בהקשר של עבודה סוציאלית, אך גם בהקשר לשיח החברתי הכללי. תהליכים חברתיים ושינוי של שיח הגמוני אורך זמן רב ואנו נמצאים רק בתחילתה של דרך ארוכה ומורכבת. עבודת מחקר זו הנה עוד שלב בדרך לשינוי הדרוש.

ביבליוגרפיה

- אבן שושן, א. (2003). *מילון אבן שושן החדש*. ירושלים: המילון החדש בע"מ.
- אלישע, ר. (1995). זהותה המינית של הנערה ותפיסותיה את עמדותיה של אמה, אודות מעמדה החברתי של האישה, כמשפיעים על השתלבותה במעון. חיבור לשם קבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת תל אביב.
- אלמוג, ש. (2008). *נשים מופקרות*. תל אביב: משרד הביטחון.
- אלמוג, ש. (2009). *זנות: לקראת המשגה משפטית של קלון חברתי*. נייר עמדה- הפקולטה למשפטים אוניברסיטת חיפה. הוצאת נבו.
- אפטר, א., הטב, י., ויצמן, א. וטיאנו, ש. (2010). *פסיכיאטריה של הילד והמתבגר*. תל-אביב: דיונון.
- ארנרייך, ב. והוכשילד, א.ר. (2006). *האישה הגלובלית: מטפלות, עוזרות ועובדות מין בכלכלה החדשה*. תל אביב: בבל.
- בטלר, ג'. (2001). *קוויר באופן ביקורתי*. תל אביב: רסלינג.
- בן ישראל, ח. ולבנקרון, נ. (2005). *משוואה בנעלם אחד- לקוחות של נשים הנסחרות בתעשיית המין בישראל*. הורד בחודש 2/09 מאתר: Hotline.org.il/Hebrew/ptf/clients.
- בראון, ע. (1989). מרכז טיפולי בקהילה לנערות במצוקה- הערכת תוכנית חברתית. בתוך: וזנר, י., גולן, מ., חובב, מ. (1989). *שירותי תקון והעבודה הסוציאלית*. (עמ' 228-250). תל אביב: פפירוס.
- ברגר, ר. ושכטר, י. (1987). נערות במצוקה- קבוצה בצומת של סיכונים. *חברה ורווחה*, (4), 344-356.
- ברגר, ר. ושכטר, י. (1989). קווים מנחים לבחירת "חבילות התערבות" לנערות במצב מצוקה. *חברה ורווחה*, ט', 225-239.
- בריק, י. וגירון, י. (2005). *ילד ונער: תחום מומחיות בעבודה סוציאלית*. משרד הרווחה, ירושלים.
- ברנשטיין, ד. (2004). "תל אביב לבשה מחשוף...": פנינה המשוגעת וגבולות הכרך. *תיאוריה ובקורת*, 25, 143-161.
- גולן, מ., קומס, מ. וקאי- צדוק, א. (2008). "לראות את האור, להאיר את החושך": תוכנית מנטורינג- "נערות למען נערות". בתוך: חובב, מ., מהל, ח. וגולן, מ. (עורכים), *מסיכון לסיכוי התערבויות טיפוליות בנוער עובר חוק ובצעירים במצוקה* (עמ' 195-219). ירושלים: כרמל.
- גולן, מ. (2002). הבדלים בין נערים ונערות במצוקה השוהים במסגרת חוץ ביתית כפויה. *חברה ורווחה*, כ"ב (4), 519-544.
- גיונסון, ט. ק. (2000). *הבנת ההתנהגות המינית בגיל הילדות: מה טבעי ומה בריא?*. קריית ביאליק: הוצאת אח.

תפיסות של "עובדות נערה" בשרותי הרווחה ביחס לזנות ונערות בזנות 87

גור, ע. (2004). חווית העיסוק בזנות של נשים שעסקו בזנות רחוב בישראל. חיבור לשם קבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת תל-אביב, תל אביב.

גור, ע. (2008). מופקרות נשים בזנות. תל אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד.

גור, י., בואנו דה-מסקיטה, ש. ולוין, ל. (2008). הנגשת שירותי בריאות והתערבות פסיכו-סוציאלית לנשים בזנות. בתוך: ח. מהל, מ. חובב ומ. גולן (עורכים), התמכרויות, אלימות ועבירות מין: טיפול לאור החוק (עמ' 478-504). ירושלים: כרמל.

גזית לביא, ע. (2007). הזנות כמרחב של צביעות מרובה. כוורת, 14, 18-21.

גיליגן, ק. (1995). בקול שונה. התיאוריה הפסיכולוגית והתפתחות האשה. תל אביב: ספריית פועלים.

גרובר, מ. (2005). זנות וזונה בעולם המקרא. זמנים, 90, 20-29.

גרפינטר-גולד, ל. ובן עמי, נ. (2006). דו"ח ארגונים חוץ ממשלתיים ישראלים לוועידת זכויות האדם של האו"ם: הערכת הפעילות של גורמי ממשל ועובדות מהשטח על סחר בנשים לזנות בישראל. הורד בחודש

2/09 מאתר מכון תודעה: www.macom.org.il

דה בבואר, ס. (2001). המין השני. תל אביב: בבל.

דיוויס כהן, נ. (2008). תהליך היציאה מזנות בחוויה של בני נוער העוסקים בזנות. חיבור לשם קבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת תל-אביב, תל אביב.

דין ג'ונס, ל. (2005). זנות כמסך עשן: מעשה בזנות צמרת ביוון העתיקה. זמנים, 90, 45-40.

הכהן, א. (2002). "על איסור ניאוף והשלכותיו המשפטיות ל'ברית הבט ואל תפן ליצר'". דעת, אתר לימודי יהדות ורוח (גיליון 84). הורד בחודש 7/10 מאתר: www.Daat.ac.il/mishpat-ivri/skirotq/84-2.htm

הרמן, ג. ל. (1994). טראומה והחלמה. עמ' 144-150, תל אביב: עם עובד.

וורצברגר, ר. (2000). מיסוד הזנות בישראל. ירושלים: הכנסת, מרכז מחקר ומידע. הורד בחודש 2/09 מאתר

הכנסת: www.knesset.gov.il

וייס, ע. (2006). פרקטיקה של מדיניות: מסגרת מושגית לפעולתם של עובדים סוציאליים. חברה ורווחה, כו, 445-477.

זיו, א. (2002). פוליטיקה של אלימות כלפי נשים. חברה ורווחה, כ"ב (4), 417-432.

חיימוביץ, ע. (2005). החוויה של נשים המטפלות בנערות בסיכון. חיבור לשם קבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת תל אביב, תל אביב.

חסן, מ. (1999). הפוליטיקה של הכבוד: הפטריארכיה, המדינה ורצח נשים בשם כבוד המשפחה. בתוך:

יזרעאלי, ד., פרידמן, א., דהאן-כלב, ה., הרצוג, ח., חסן, מ., נוה, ח. ופוגל-ביז'אווי, ס. מין מגדר

פוליטיקה (עמ' 267-305). תל אביב: הקיבוץ המאוחד.

- טנא, ד. (1987). *נערות במצוקה, היבטים טיפוליים*. ירושלים: אקדמון.
- טנא, ד. (2003). *הדומה שבשונה והשונה שבדומה*. תל אביב: המרכז הבין תחומי לחקר מדיניות וטיפול בילדים ונוער, ביה"ס לעבודה סוציאלית ע"ש בוב שאפל, אוניברסיטת תל אביב.
- ישראל, דו"ח ישראל על יישום האמנה בדבר זכויות הילד. (2001). ירושלים.
- טננבוים, א. נ. (2006). " על עברת הזנות יאל תחלל בתך להזנתה". דעת, אתר לימודי יהדות ורוח (גיליון 249). הורד בחודש 7/10 מאתר: www.Daat.ac.il/mishpat-ivri/skirotq/249-2.htm
- ישראל, ישיבת הועדה לזכויות הילד, פרוטוקול 134 מתאריך 25.7.2005. ניתן לצפייה באתר: www.knesset.gov.il
- ישראל, (2008). *מעמד האישה- מחקר בנושא הזנות בישראל*. ירושלים: הרשות לקידום מעמד האישה, משרד ראש הממשלה. הורד בחודש 2/09 מאתר www.knesset.gov.il
- ישראל, תקנון לענייני סעד, משרד העבודה והרווחה (תע"ס), העבודה עם נערות- מדיניות ומגמות, הוראה 1 לפרק 17, אפריל, 2008.
- כהן, ב., פרנט, ד., ברנסון, ד., סולוביצ'יק, ג., סעיד, ס. (1992). הערכת התקדמות בטיפול: מחקר יישומי ביחידה לטיפול בנערה. *חברה ורווחה*, י"ג (1), 503-519.
- לבנקרון, נ. (2007). *מיסוד הזנות: בין מיתוס למציאות- מחקר משווה בין ארבע מדינות*. הורד בחודש 2/09 מאתר: www/hotline.org/il/Hebrew/pdf/the_legalization_of_prostitution
- לוטן, א. (2006). *הזנות בישראל- סקירת התופעה ויחס ההמסד אליה*. ירושלים: הכנסת, מרכז מידע ומחקר. הורד בחודש 2/09 מאתר: www.knesset.gov.il
- כאהן- סטרבצינסקי, פ., יורוביץ, ל., קונסטנטינוב, ו. ואפרתי, ר. (2005). *מאפיינים וצרכים של הנערות המטופלות בשירות לנערות צעירות- משרד הרווחה*. ירושלים: מאירס- ג'וינט- מכון ברוקדייל.
- מייקל, ק. (2001). הקשר בין גורמים חברתיים, גורמים אישיים וגורמי מצב רוח ורגש לבין נטילת סיכון בקרב בני נוער. עבודת גמר לשם קבלת תואר מוסמך, הפקולטה ללימודי רווחה ובריאות, בית ספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת חיפה, חיפה.
- מילט, ק. (1970). תיאוריה של פוליטיקה מינית. בתוך: ספראי, ח. (2006). *ללמוד פמניזם: מקראה: מאמרים ומסמכי יסוד בחשיבה פמיניסטית*. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- מקינן, ק. (1990). מיניות פורנוגרפיה ושיטה: " הנאה תחת פטריארכיה". בתוך באום, ד. ואחרים (עורכים), *ללמוד פמניזם: מקראה (עמ' 376-414)*. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.

- נפתלי, מ., בקשי, ר. (1997). *דו"ח הועדה לבחינת ניצול מיני מסחרי של קטינים בישראל*. תל אביב: עלם, הפורום לנושאי ילדים ונוער, בייס לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת תל-אביב.
- ספר, מ. פ. (2001). בחינת ה- "New view of women's sexual problems" מנקודת מבט של מטפלת מינית בישראל. בתוך: לב ויזל, ר., צוויקל, ג'., ברק, נ. (עורכים), "שמרי נפשך"- בריאות נפשית בקרב נשים בישראל (עמ', 51-55). באר שבע: אוניברסיטת בן גוריון.
- על"ם, עמותה לנוער במצבי סיכון, דו"ח שנתי לשנת 2009. הורד בחודש 7/10 מאתר: www.elem.co.il
- פוקו, מ. (1992). *תולדות השיגעון בעידן התבונה*. ירושלים: כתר.
- פייג וישיניא, ר. (2005). בנות אפרודיטה- זנות וזונות בעולם העתיק. *זמנים*, 90, 6-9.
- פלג, י. (2005). העיר של ונוס- בתי הזונות של פומפיי. *זמנים*, 90, 50-63.
- פלד, ע. וליון, ל. (2009). עובדים סוציאליים וזנות: ממצאים ראשוניים ממחקר בקרב עובדים סוציאליים במנהל לשירותים חברתיים בעירית תל-אביב-יפו. הוגש לעריית תל אביב יפו, טרם פורסם.
- פרידמן, ד., אפל, ע., גבריאלי, ו., האיש, י. ורזיאל, א. (2002). *פרוייקט "ערים בלילה" תוכנית למניעת ניצול מיני מסחרי של קטינים, מסמך מסכם*. תל אביב: על"ם.
- צבר בן יהושע, נ. (1995). *המחקר האיכותי בהוראה ובלמידה*. תל אביב: מודן.
- קומס, מ., דולב, ט., גולן, מ. ויובל, ד. (2005). נערות על המפה. בתוך רהב, ג., וזנר, מ. וונדר- שוורץ, מ. (עורכים), *נוער בישראל 2004* (עמ' 191-206). תל אביב: המרכז הבין תחומי לחקר מדיניות וטיפול בילדים ונוער, אוניברסיטת תל אביב.
- קומס, מ. (2006). *חיפוש וקבלת עזרה אצל נערות שברחו מהבית*. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור בפילוסופיה, אוניברסיטת תל אביב, תל אביב.
- קומס, מ. (2008). "נערות במצוקה- בעיה אישית או תוצאה של מציאות חברתית". *עט השדה*, 1, 26-33.
- קונופקה, ג. (1984). נערות במצוקה. *חברה ורווחה*, (1), 26-35.
- קמיר, א. (2006). רצון בת המלך- כבודה: הזמנה לפמיניזם ישראלי. *תרבות דמוקרטית*, 10, 409-475.
- קראוס, ל., ברור, א. (2001). ראיון קטינים בשרות המבחן לנוער. בתוך חובב, מ., הרשקוביץ, א. והורביץ, ד. (עורכים). *קטינים נפגעים וקטינים פוגעים: תשאול וראיון בהליך המשפטי* (עמ' 189-217), תל אביב: צ'ריקובר.
- קרומר נבו, מ. ולביא- אג'אי, מ. (2009). "לעשות משהו בקשר לזה": מחקר ומדיניות. *ביטחון סוציאלי*, 81, 75-106.
- קריסטיבה, ז. (1980). *כוחות האימה: מסה על הבזות*. תל אביב: ריסלינג.

תפיסות של "עובדות נערה" בשרותי הרווחה ביחס לזנות ונערות בזנות 90

קרניאלי-מילר, א. (2002). עיצוב עמדות מבוגרים ביחס לתפקידי מין. הקשר לעמדות ההורים, קבוצת השווים וגורמים סוציו-דמוגרפיים. עבודת גמר לשם קבלת תואר מוסמך, הפקולטה ללימודי רווחה ובריאות, בית ספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת חיפה, חיפה.

רגב, ד. (5.10.2010). נערות בהדחקה. *ידיעות אחרונות*, 24 שעות, עמ' 2.

רוברטס, נ. (2006). *זונות עושות היסטוריה: הסחר במין בחברה המערבית*. תל אביב: סיטרא אחרא.

רון, כ. (1972). *נערות במצוקה*. ירושלים: האוניברסיטה העברית.

רפפורט, ת. (1993). "להיות נערה": אי רציפויות בהתנסויות טעונות מינית בין מוסדות חברות. *מגמות*, ל"ה, 5-22.

רשות חסות הנוער, הורד בחודש 7/09 מאתר החסות: www.shaar.org.il

שדמי, א. (2007). *לחשוב אישה: נשים ופמיניזם בחברה גברית*. מבשרת ציון: צבעונים.

שהם, ג. ורהב, ג. (1983). *אות קין*. תל אביב: שוקן.

שלסקי, ש., שלסקי, ש. (2000). מיניותם של אחרים: כיצד מחנכי פנימייה מתייחסים להתנהגות מינית של

חניכים?. בתוך שלסקי, ש., *מיניות ומגדר בחינוך* (עמ' 135-174). תל אביב: רמות.

שקדי, א. (2003). *מילים המנסות לגעת- תיאוריה ויישום*. עמ' תל אביב: רמות.

Abercrombie, N., Hill, S. & Turner, B. S. (1994). *The Penguin dictionary 3rd ed*. London: Penguin books,.

American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (4 th ed). Washington, D.C: Author.

Ayre, P.& Barrett, d. (2000). Young People and Prostitution: An End To the Beginning?. *Children & Society*, 14 , 48- 59.

Barrett, D. (1994). Social Work On the Street: Responding to Juvenile Prostitutes In Amsterdam, London and Paris. *Social Work in Europe*, 1, 29- 32.

Baron-Cohen, S. (2007). Sex Differences in Mind: Keeping Science Distinct from Social Policy. In: Ceci, S. J. & Williams, W. M (Eds). *Why aren't More Women in Science: Top Researchers Debate the Evidence*. (pp. 159- 172). Washington: American Psychological Association.

- Bell, H.& Tood, T. (1998). Juvenile Prostitution in A Midsize City. *Journal of Offender Rehabilitation*, 27 (3), 93-105.
- Bem, S.L. (1981). Gender Schema Theory: A Cognitive Assessment of Sex Typing. *Psychological Review*, 88, 354- 364.
- Berkel ,L., Vandiver ,B. & Bahner, A. (2004). Gender Role Attitudes, Religion and Spirituality As Predictors Of Domestic Violence Attitudes In White College Students. *Journal of College Student Development*, 45 (2), 119- 133.
- Boris, E., Gilmore, S. & Parrenas, R. (2010). Sexual Labors: Interdisciplinary Perspectives Toward Sex as Work. *Sexualities*, 13 (2), 131- 137.
- Bullough, B. & Bullough, V. L. (1996). Female Prostitution: Current Research And Changing Interpretations. *Annual Review of Sex Research*, 7, 158- 180.
- Coy, M. (2008). Young Women, Local Authority Care and Selling Sex: Findings From Research. *British Journal of Social Work*, 28, 1408- 1424.
- Cusick, L. (2002). Youth Prostitution: A literature Review. *Child Abuse Review*, 11, 230- 251.
- Davis, K. (1971). *Deviant Behavior- An Interactionist Approach*. New Jersey: Prentice Hall.
- Delacoste, F. & Alexander, P. (1998). *Sex Work: Writings By Women In the Sex Industry*. San Francisco: Cleis Press.
- Denzin, N.K. & Lincoln, Y.S. (1994). *Handbook of Qualitative Research*. London: Sage.
- Dietz, C.A (2000). Responding To Oppression and Abuse: A Feminist Challenge to Clinical Social Work .*Affilia*, 15, 369- 389.
- Farley, M. (2003). *Prostitution, Trafficking and Traumatic Stress*. Binghamton, NY: The Haworth Maltreatment and Traumatic Press.
- Farley, M & Kelly, M. (2000). Prostitution: A Critical Review of The Medical and Social Literature. *Woman and Criminal Justice*, 11(4), 29- 64.

- Farley, M., Cotton, A., Lynne, J., Zumbek, S., Spiwak, F., Reyes, M.E., Alvarez, D. & Sezgin, U. (2003). Prostitution and Trafficking in Nine Countries: An Update On Violence and Posttraumatic Stress Disorder. In: Farley, M. *Prostitution, Trafficking and Traumatic Stress* (pp.33-75). Binghamton, N.Y: The Haworth Maltreatment and Traumatic Press.
- Fine, M. (1998). Sexuality, Schooling and Adolescent Females: The Missing Discourse of Desire. *Harvard Educational Review*, 58 (1), 29- 53.
- Flowers, B, R. (2005). *The Prostitution Of Women and Girls*. North Carolina: McFarland & Company.
- Green, J. (1992). *It's No Game*. UK: National Youth Ygency.
- Greenwald, H. (1958). *The Call Girl: A Social and Psychoanalytic Study*. New York: Ballantine books.
- Jeffreys, S. (1997). *The Idea Of Prostitution*. Melbourne: Spinifex,.
- Jeness, V. (1990). From Sex As Sin To Sex As Work: COYOTE And The Reorganization of Prostitution As a Social Problem. *Social Problems*, 37 (3), 403- 420.
- Jesson, J. (1993). Understanding Adolescent Female Prostitution : A Literature Review. *British Journal of Social Work*, 23, 517- 530.
- Halter, S. (2010). Factors That Influence Police Conceptualizations of Girls Involved in Prostitution in Six U.S. Cities: Child Sexual Exploitation Victims or Delinquents?. *Child Maltreat*, 15 (2), 152- 160.
- Herman, J.L. (2003). Introduction: Hidden in Plain Sight: Clinical Observation on Prostitution. In: Farley, M. (ed). (2003). *Prostitution, Trafficking and Traumatic Stress* (pp.1-13). Binghamton, N.Y : The Haworth Maltreatment and Traumatic Press.
- Kidd, S. & Karl, M.J. (2002). Suicide and Prostitution Among Street Youth: A Qualitative Analysis. *Adolescence*, 37, 411- 430.

- Kilvington, J., Day, S. and Ward, H. (2001). "Prostitution Policy in Europe: Time of Change?", *Feminist Review*, 67, 78–93.
- Lincoln, Y.S. & Guba, E.G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Beverley Hills: Sage.
- Lincoln, Y.S. (1995). Emerging Criteria for Quality in Qualitative and Interpretive Research. *Qualitative Inquiry*, 1(3), 275- 289.
- Lung, F. M & Tsung- Jen, L & Yi- Ching, L & Bih- Ching, S. (2004). Personal Characteristics of Adolescent Prostitutes and Rearing Attitude of Their Parents: A Structural Equation Model. *Psychiatry Research*. 125, 285- 291.
- Melrose, M., Barrett, D. & Brodie, I. (1999). *One Way Street? Retrospectives on Childhood Prostitution*. London: The Children's Society.
- Mitchell, K.J., Finkelhor, D. & Wolak, J. (2010). Conceptualizing Juvenile Prostitution as Child Maltreatment: Findings from the National Juvenile Prostitution Study. *Child Maltreat*, 18 (1), 15- 36.
- Napoli, M. & Gerdes, K. & Desousa- Rowland, S. (2001). Treatment of Prostitution Using Integrative Therapy Techniques: A Case Study. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 31 (2), 71-87.
- Paker, J. (2004). How Prostitution Works. In: Whisnant, R. & Stark, C.(Eds), *Not For Sale: Feminists Resisting Prostitution and Pornography* (p 3-14). North Melbourne: Spinifex press.
- Pateman, C. (1988). What's Wrong With Prostitution?. In Spector, J. *Prostitution and Pornography* (pp. 50- 80). California: Stanford university press.
- Peled, E. & Leichtentritt, R. (2002). The Ethics of Qualitative Social Work Research. *Qualitative Social Work: Research and Practice*, 1(2), 145-170.
- Raymond, J. G. (2004). Prostitution On Demand: Legalizing the Buyers as Sexual Consumer. *Violence Against Woman*, 10 ,1156- 1186.
- Ryan, L. (1997). *Reading 'the Prostitution*. Vermont: Ashgate publishing.

- Roberts, R., Sanders, T., Myers, E. & Smith, D. (2010). Participation in Sex Work: Students' Views. *Sex Education*, 10 (2), 145- 156.
- Saphira, M. & Oliver, P. (2002). A Review of Literature on Child Prostitution. *Social Policy Journal of New Zealand*, 19, 141- 163.
- Saphira, M. (2001). *The Commercial Exploitation of Children*. Auckland: ECPAT.
- Shaw, I. & Butler, I. (1998). Understanding Young People and Prostitution: A Foundation for Practice?. *British Journal of Social Work*, 28, 177- 196.
- Shields, S.A. (2002). *Speaking From the Heart : Gender and the Social Meaning of Emotion*. New York : Cambridge University Press.
- Silbert, M. H. & Pines, A, M. (1983). Early Sexual Exploitation as an Influence in Prostitution. *Social Work*, 28 (4), 285- 289.
- Spector, J. (2006). Sex, Money and Philosophy. In Spector, J. *Prostitution and Pornography* (pp.1-13). California: Stanford university press.
- Svedin, C. G. & Priebe, P. (2007). Selling Sex in a Population- Base Study of High School Seniors in Sweden: Demographic and Psychosocial Correlates. *Arch Sex Behave* .36, 21- 32.
- United Nation Economic and Social Commission for Asia and the Pacific UNECAP (1999). *Sexually Abuse and Sexually Exploited Child and Youth in South Asia: A Qualitative Assessment of Their Health Needs and Available Service*, United Nation, New York.
- Wahab, S. (2004). Tricks Of the Trade: What Social Workers Can Learn About Female Sex Workers Through Dialogue. *Qualitative Social Work*. 3 (2) 139- 160.
- Wahab, S. (2003). Creating Knowledge Collaboratively With Female Sex Workers: Insights from a Qualitative, Feminist, and Participatory Study. *Qualitative Inquiry*, 9 (4), 625- 642
- Wahab, S. (2002). "For their own good?": Sex Work, Social Control and Social Workers, A Historical Perspective. *Journal of Sociology and Social Welfare*, 4, 39- 57.

תפיסות של "עובדות נערה" בשרותי הרווחה ביחס לזנות ונערות בזנות 95

Wellson, E. V. (1992). *Mother, Madonna, Whore, The Idealization and Denigratio of Motherhood*. New York: The Guilford Press

Zatz, N. D. (1997). Sex work/ Sex act: Law, Labor and Desire in Constructions of Prostitution. *SIGNS*, 22 (2), 277- 308.

נספחים

נספח מס' 1

מיפוי המרואיינות:

אזור מקום העבודה	תואר	ארץ מוצא, אמו דתית	ארץ מוצא	וותק בעבודה נערות	מצב משפח	גיל	
דרום	BA	דתייה	ישראל	7	רווקה	30	מוריה
דרום	MA	חילונית	ישראל	7	נשואה+2	35	אביטל
דרום		חילונית	ישראל	35	גרופה+2	53	דפנה
דרום	BA	חילונית	ישראל	15	רווקה+2	40	יעל
דרום	MA	חילונית	ישראל	16	נשואה+2	52	דקלה
דרום	BA	דתייה	ישראל	12	נשואה+6	46	נעמה
צפון	MA	חילונית	ארה"ב	17	נשואה+2	40	שני
צפון	BA	חילונית	בריה"מ	3	נשואה+1	30	אנה
צפון	MA	חילונית	בריה"מ	18, פק"ס	נשואה+2	50	פטרישה
מרכז	MA	חילונית	ישראל	20, פק"ס	נשואה+3	52	נילי
מרכז	MA	חילונית	ישראל	7	נשואה+1	34	איה
מרכז	BA	חילונית	בריה"מ	11	נשואה+2	34	דברת
מרכז	BA	חילונית	ישראל	3	רווקה	31	סמדר
מרכז		חילונית	ישראל	25, פק"ס	נשואה+3	50	נטע- לי
מרכז	MA	חילונית	ישראל	14, פק"ס	נשואה+2	42	תמר

טופס הסכמה מדעת למשתתפות במחקר

שלום רב,

מחקר זה, אותו אני עורכת כחלק מהדרישות לקבלת תואר שני בעבודה סוציאלית באוניברסיטת תל אביב עוסק באופן בו תופסות עובדות סוציאליות העובדות ביחידה לנערה, זנות ונערות בזנות. אני פונה אליך, בשל היותך חלק מקהילה מקצועית של נשים המטפלות באוכלוסיית הנערות בסיכון, בבקשה להתראיין למחקר זה.

מחקרים רבים מצביעים על כך שגיל הכניסה לזנות הנו בשלבים המוקדמים של גיל ההתבגרות. רוב הנערות הללו מוכרות כנערות בסיכון ומופנות לטיפול ביחידות לטיפול בנערה. הטיפול בנערות בזנות יכול להיות מורכב עבור העובדים בתחום ולהציף סוגיות, דילמות ורגשות רבים. כיום בספרות המחקרית לא קיימים גופי ידע הבוחנים תפיסות ועמדות של עובדים סוציאליים ביחס לזנות בכלל וזנות נערות בפרט. במחקר זה אני מעוניינת לשמוע מה הן התפיסות והעמדות שלך ביחס לזנות ונערות, ללמוד מניסיוןך בטיפול בנערות המעורבות בזנות ולהתחקות אחר האופן בו התגבשו אצלך התפיסות ביחס לנושא. מטרתו של מחקר זה הנו בראש ובראשונה לשפוך אור על התמודדותן של העובדות הסוציאליות המטפלות בנערות בזנות. כמו כן, אני תקווה כי מחקר זה יעזור ל'עוזרים' להיות מודעים יותר לתפיסות עמן הם מגיעים לטיפול באוכלוסייה ייחודית ומורכבת זו ובכך להתמודד ביותר יעילות עם המורכבות של טיפול בנערות בזנות.

במידה ותסכימי להשתתף במחקר אקבע איתך ראיון אישי שיימשך כשעתיים, במקום ובשעה שיהיו נוחים לך. הראיון יוקלט ומאוחר יותר יועלה על הכתב, כדי שאוכל להקשיב לו שוב ולהבינו לעומק. את החומרים אשר יעלו בראיונות אנתח והם ישמשו הבסיס לכתיבת עבודת התזה. ייתכן כי הם יפורסמו כמאמרים בכתבי עת מקצועיים. בכתיבה אעשה שימוש בציטוטים מהראיונות. אני מתחייבת כי הדבר ייעשה ללא ציון שם או כל פרט מזהה אחר ותוכן הראיונות יישמר בסודיות ויקרא בעילום שם רק על ידי ועל ידי מנחת המחקר ד"ר עינת פלד. במידה ותרצי, בתום המחקר אשמח לשתף אותך בממצאי המחקר ולשמוע את דעתך עליו.

אין לי ספק כי הבחירה להשתתף בראיון זה אינה פשוטה ודורשת חשיפה אישית אשר עשויה להיות מורכבת. אני אכבד את בחירתך שלא להתראיין, וכמובן ששמורה לך הזכות להפסיק את הראיון בכל שלב בו תבחרי. באם עולות שאלות או התלבטויות, תוכלי ליצור קשר איתי או אם עם מנחת המחקר בטלפון: אם את מסכימה לקחת חלק בראיון אבקשך לחתום על טופס הסכמה מדעת להשתתפותך בראיון.

בתודה מראש על מעורבותך.

רעות לוגסי

קראתי את המכתב המצורף ואני מסכימה להשתתף במחקר " תפיסות של עובדות נערה בשרותי הרווחה ביחס לזנות ונערות בזנות".

חתימת המרואיינת

שם ושם משפחה

תאריך

אני, רעות לוגסי, מתחייבת לעמוד בכל ההתחייבויות המפורטות לעיל.

חתימה

תאריך

מדריך ראיון

שאלת הכרות (לאחר שאציג את עצמי):

ספרי לי קצת על עצמך (יהיה לי חשוב לדעת כבר בשלב הזה על הוותק של העובדת בעבודה עם נערות)

שאלות פתיחה: (אתחיל מהרחב ביותר והתאם לצורך אלך ואחדד את השאלה הכללית על מנת

לאפשר שיחה חופשית עד כמה שניתן).

האם יצא לך להיתקל בנושא של זנות?

ספרי לי האם יצא לך להיתקל בנושא של זנות נערות?

ספרי לי על המפגש שלך עם הנושא של זנות נערות.

שאלות מכוונות שאני לא יודעת אם אשאל את כולן אבל בהתאם למה שלא יעלה בשאלה הראשונה

אשאל:

שאלות בנושא זנות נערות:

- מילים רבות מתארות נשים ונערות בזנות- איך את מגדירה את אותן נערות? (זונות, קורבנות ניצול מיני, נסחרות, נערות בזנות- רק אם המרואיינת תבקש דוגמאות)
- מה את חושבת על זנות של נערות?
- בספרות, בהקשר של נערות, כל הזמן מופיעים המושגים זנות והפקרות מינית- איך את רואה את ההבדל בין שני המושגים?
- האם לדעתך יש הבדל בין זנות נערות לזנות נערים? (שאלה הכי פחות חשובה...)
- מה את חושבת על הלקוחות של נערות זונות?

שאלות בנושא הניסיון האישי בטיפול בנערות:

- ספרי לי על הטיפול שלך בנערות שעסקו בזנות.
- מה הנחה אותך בעבודה עם אותן נערות?
- ספרי לי, אם את יכולה, על נערה אחת משמעותית לך במיוחד... (טיפול משמעותי/ מקרה משמעותי)

תפיסות של "עובדות נערה" בשרותי הרווחה ביחס לזנות ונערות בזנות 100

- מהי המדיניות של השרות בו את עובדת ביחס לנערות העוסקות בזנות? (אבקש גם התייחסות לחוק).

לקראת סיום: נעשה ביחד סיכום משותף של מה שעלה בראיון בנקודות ואז אשאל:

- במהלך השיחה עלה שאת תופסת זנות כ... האם את חושבת שהתפיסות הללו משפיעות על הטיפול שלך בנערות?
- כיצד?
- האם התפיסות שלך ביחס לנערות בזנות השתנה במהלך שנות עבודתך? איך? למה?

שאלות לסיכום:

- האם יש עוד משהו שרצית להתייחס אליו?
- איך הייתה עבורך חווית הראיון?
- האם יש לך הצעות לשיפור תהליך הראיון?

פרטים דמוגרפים (בתוך טופס):

גיל, מקצוע ותואר אקדמאי, הסוכנות בה עובדת כמטפלת בנערות בסיכון, ותק בעבודתה כעו"ס וותק בעבודה עם נערות בסיכון, מספר הנערות שבטפולה, האם מקבלת הדרכה ואם כן האם היא משמעותית. פרטים על המשפחה- מצב משפחתי, בן זוג, ילדים.

שמות הקטגוריות:

1. מילים המתארות זנות
2. חווית הזנות
3. זנות כסימפטום ל...
4. ההבדל בין נשים ונערות העוסקות בזנות
5. סוגיות הנוגעות לטיפול בזנות נערות/ נשים (מצוי)
6. התמודדות העוסיו"ת עם הטיפול בנערות
7. רגשות שמתעוררים במפגש עם הזנות
8. רגשות שמעוררת זנות בקרב נערות
9. התהליך הטיפולי שעל הנערות/ נשים לעבור כדי לצאת ממעגל הזנות (רצוי)
10. רווחים מהזנות
11. איך מגיעים לעיסוק בזנות
12. איך נתפסות הנערות העוסקות בזנות על ידי העו"ס
13. הגדרה של זנות קטינות
14. סוגיית הבחירה בעיסוק בזנות
15. פרקטיקות זנות
16. מיהי זונה
17. בין מיניות לא נורמטיבית לזנות
18. הסכנה שבזנות
19. ההבדל בין זנות נערות לזנות נערים
20. ערכים המתנגשים במפגש עם זנות
21. תפיסות ביחס ללקוחות
22. חווית הטיפול של נשים בנשים
23. האופן בו הנערות מגדירות את עצמן
24. מי הפוגע? גברים, לקוחות או נשים- אמהות?